

พระเจ้า 10 ชาติ

เรื่อง	สารบัญ	หน้า
1. เตมียชาดก		2
2. ชนกชาดก		6
3. สุวรรณสามชาดก		11
4. เนมิราชชาดก		15
5. มโหสถชาดก		18
6. กุริทัตชาดก		23
7. จันทชาดก		28
8. นารทชาดก		31
9. วิทูรชาดก		34
10. เวสสันดรชาดก		38

เตมีย์ขาดก

พระราชอาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า พระเจ้ากาสิกราช ครองเมืองชื่อว่า พาราณสี มีพระมเหสี พระนามว่า จันทรเทวี พระราชาไม่มีพระราษโอรสที่จะครองเมืองต่อจากพระองค์ จึงโปรดให้ พระนางจันทรเทวีทำพิธีขอพระโอรสจากเทพเจ้า พระนางจันทรเทวีจึงทรงอธิษฐานว่า "ข้าพเจ้าได้รักษาศีล บริสุทธีตลอดมา ขอให้บุญกุศลนี้บันดาลให้ข้าพเจ้ามีโอรสเถิด" ด้วยอาณุภาพแห่งศีล บริสุทธี พระนางจันทรเทวีทรงครรภ์ และประสูติพระโอรสสมดังความปรารถนา พระโอรส มีรูปโฉมงดงามยิ่งนัก ทั้งพระราชอาพระมเหสี และประชาชนทั้งหลาย มีความยินดีเป็นที่สุด พระราชาจึงตั้งพระนามโอรสว่า เตมีย์ แปลว่า เป็นที่ยินดีของคนทั้งหลาย บรรดาพราหมณ์ผู้รู้วิชาทำนายลักษณะบุคคล ได้กราบทูล พระราชาว่า พระโอรสองค์นี้มีลักษณะประเสริฐ เมื่อเติบโตขึ้น จะได้เป็นพระราชอาธิราชของมหาทวีปทั้งสี่ พระราชาทรงยินดี เป็นอย่างยิ่ง และทรงเลือกแม่นมที่มีลักษณะดีเลิศตามตำรา จำนวน 64 คน เป็นผู้ปรนนิบัติเลี้ยงดูพระเตมีย์กุมาร วันหนึ่ง พระราชาทรงอุ้มพระเตมีย์ไว้บนตัก ขณะที่กำลัง พิกากษาโทยผู้ร้าย 4 คน พระราชาตรัสสั่งให้เอาหาวย ที่มีหนามแหลมคมมาเมียนผู้ร้ายคนหนึ่ง แล้วส่งไปขังคุก ให้เอาฉมวกแทงศึรยะผู้ร้ายคนที่สาม และให้ใช้หลาว เสียบผู้ร้ายคนสุดท้าย พระเตมีย์ซึ่งอยู่บนตักพระบิดาได้ยินคำพิกากษาดังนั้น ก็มีความตกใจหวาดกลัว ทรงคิดว่า "ถ้าเราโต ขึ้นได้เป็นพระราชอา เราก็จะต้องตัดสินโทยผู้ร้ายบ้างและคงต้องทำบาป เช่นเดียวกันนี้ เมื่อเราตายไป ก็จะต้องตกนรกอย่างแน่นอน" เนื่องจากพระเตมีย์เป็นผู้มีบุญ จึงรำลึกชาติได้และทรงทราบว่ ในชาติก่อนได้เคยเป็นพระราชอาครองเมือง และได้ตัดสินโทย ผู้ร้ายอย่างเดียวกันนี้ เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์จึงต้องตกนรก อยู่ถึง 7,000 ปี ได้รับความทุกข์ทรมานเป็นอันมาก พระเตมีย์ทรงมีความหวาดกลัวอย่างยิ่ง ทรงรำพึงว่า "ทำอย่างไร หนอ เราจึงจะไม่ต้องทำบาป และไม่ต้องตกนรกอีก" ขณะนั้น เทพธิดาที่รักษาเสวตฉัตร ได้ยินคำรำพึงของ พระเตมีย์ จึงปรากฏกายให้พระองค์เห็น และแนะนำพระเตมีย์ว่า "หากพระองค์ทรงหวั่นที่จะกระทำบาป ทรงหวั่นเกรงว่าจะตกนรก ก็จงทำเป็น หูหนวก เป็นใบ้ และเป็นง่อยเปลี้ย อย่าให้ชนทั้งหลาย รู้ว่าพระองค์เป็นคนฉลาด เป็นคนมีบุญ พระองค์ จะต้องมีความอดทน ไม่ว่าจะได้รับความเดือดร้อนอย่างใดก็ต้องแ้งพระทัย ต้องทรงต่อสู้ กับพระทัย ตนเองให้จงได้ อย่ายอมให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดมาชักจูงใจ พระองค์ไปจากหนทางที่พระองค์ตั้งพระทัยไว้" พระเตมีย์กุมารได้ยินเทพธิดาดังนั้น ก็ดีพระทัยเป็นอย่างยิ่ง จึงทรงตั้งจิตอธิษฐานว่า "ต่อไปนี้ เรา จะทำตนเป็นคนใบ้ หูหนวก และง่อยเปลี้ย ไม่ว่าจะมื่อเรื่องอันใดเกิดขึ้น เราก็จะไม่ละความตั้งใจ เป็นอันขาด" นับแต่นั้นมา พระเตมีย์ก็ทำพระองค์เป็นคนหูหนวก เป็นใบ้ และเป็นง่อย ไม่ร้อง ไม่พูด ไม่หัวเราะ และไม่เคลื่อนไหว ร่างกายเลย พระราชาและพระมเหสีทรงมีความวิตกกังวล ในอาการของพระโอรส ตรัสสั่งให้พี่เลี้ยงและแม่นมทตลอด ด้วยอุบายต่างๆ เช่น ให้อคนนม พระเตมีย์ก็ทรงอดทน ไม่ร้องให้ ไม่แสดงความหว

โหย ครั้นพระราชาก็ให้พี่เลี้ยง เอาขนมล่อ พระเดมิย์ก็ไม่สนพระทัย นั่งเฉยตลอดเวลา พระราชาทรงมีความหวังว่า พระโอรสคงไม่ได้หูหนวก เป็นใบ้ และง่อยเปลี้ยจริง จึงโปรดให้ทดลอง ด้วยวิธีต่างๆ เป็นลำดับ เมื่ออายุ 2 ขวบ เอาผลไม้มาล่อ พระกุมารก็ไม่สนพระทัย อายุ 4 ขวบ เอาของเสวยรสอร่อยมาล่อ พระกุมารก็ไม่สนพระทัย อายุ 5 ขวบ พระราชาให้เอาไฟมาขู่ พระเดมิย์ก็ไม่แสดงความตกใจกลัว อายุ 6 ขวบ เอาขี้ขามาขู่ อายุ 7 ขวบ เอางูมาขู่ พระเดมิย์ก็ไม่หวาดกลัว ไม่ถอยหนีเหมือนเด็กอื่นๆ พระราชาทรงทดลองด้วยวิธีการต่างๆ เรื่อยมา จนพระเดมิย์ อายุได้ 16 พรรษา ก็ไม่ได้ผล พระเดมิย์ยังทรงทำเป็นหูหนวก ทำเป็นใบ้ และไม่เคลื่อนไหวเลย ตลอดเวลา 16 ปี ในที่สุด พระราชาก็ให้หาบรรดาพราหมณ์และที่ปรึกษา ทั้งหลายมา และตรัสถามว่า "พวกเจ้าเคยทำนายว่า ลูกเราจะเป็น ผู้มีบุญ เป็นพระราชาสู้ยิ่งใหญ่ เมื่อลูกเรามีอาการเหมือนคน หูหนวก เป็นใบ้ และเป็นง่อยเช่นนี้ เราจะทำอย่างไรดี" พราหมณ์และที่ปรึกษาพากันกราบทูลว่า "เมื่อตอนที่ประสูตินั้น พระโอรส มีลักษณะเป็นผู้มีบุญ แต่บัดนี้ เมื่อได้กลับกลายเป็นคนหูหนวก เป็นใบ้ เป็นง่อย ก็กลายเป็นกาลกนิจะ ทำให้บ้านเมืองและประชาชนเดือดร้อน ขอให้พระองค์สั่งให้นำพระโอรสไปฝังที่ป่าช้าเถิดพะยะค่ะ จะได้สิ้นอันตราย" พระราชาได้ยินดังนั้นก็ทรงเศร้าพระทัยด้วยความรักพระโอรส แต่ก็ไม่มีทางแก้ไขอย่างไรได้ เพราะเป็น ห่วงบ้านเมืองและ ประชาชน จึงต้องทรงทำตามคำกราบของพราหมณ์และ ที่ปรึกษาทั้งหลาย พระนางจันทรวดีทรงทราบดีว่า พระราชาให้นำพระโอรสไปฝังที่ป่าช้า ก็ทรงร้องไห้คร่ำครวญว่า "พ่อเดมิย์ลูกรัก ของแม่ แม่รู้ว่าลูกไม่ใช่คนง่อยเปลี้ย ไม่ใช่คนหูหนวก ไม่ใช่คนใบ้ ลูกอย่าทำอย่างนี้เลย แม่เศร้าโศกมา ตลอดเวลา 16 ปีแล้ว ถ้าลูกถูกนำไปฝัง แม่คงเศร้าโศกจนถึงตายได้นะลูกรัก" พระเดมิย์ได้ยินดังนั้น ก็ทรงสงสารพระมารดาเป็นอันมาก ทรงสำนึกในพระคุณของพระมารดา แต่ใน ขณะเดียวกัน ก็ทรงรำลึกว่า พระองค์ตั้งพระทัยไว้ว่า จะไม่ทำการใดที่จะทำให้ ต้องไปสู่นรกอีก จะไม่ทรงยอมละความตั้งใจที่จะทำเป็นใบ้หูหนวก และเป็นง่อย จะไม่ยอมให้สิ่งใดมาชักจูงใจพระองค์ ไปจากหนทางที่ทรงวางไว้แล้วนั้น เป็นอันขาด พระราชาจึงตรัสสั่งให้นายสารถีชื่อ สุนันทะ นำพระเดมิย์ขึ้น รถเทียมม้า พาไปที่ป่าช้าศิลา ให้ขุดหลุม แล้วเอาพระเดมิย์ โยนลงไปในหลุม เอาดินกลบเสียให้ตาย นายสุนันทะ จึงทรงอุ้มพระเดมิย์ขึ้นรถเทียมม้า พาไปที่ป่าช้า ศิลาเมื่อไปถึงป่าช้านายสุนันทะก็เตรียม ขุดหลุมจะฝังพระเดมิย์ พระเดมิย์กุมารประทับอยู่บนราชรถ ทรงรำพึงว่า "บัดนี้เราพ้นจากความทุกข์ ว่าจะต้องเป็นพระราชา พ้นความทุกข์ว่า จะต้องทำบาป เราได้ออกทนมาตลอดเวลา 16 ปี ไม่เคยเคลื่อนไหวร่างกายเลย เราจะลองดูว่า เรายังคงเคลื่อนไหวได้หรือไม่ มีกำลังร่างกายสมบูรณ์หรือไม่" รำพึงแล้วพระเดมิย์ก็เสด็จลงจากราชรถ ทรงเคลื่อนไหว ร่างกาย ทดลองเดินไปมา ก็ทราบว่า ยังคงมีกำลังร่างกาย สมบูรณ์เหมือนคนปกติ จึงทดลองยกราชรถ ก็ปรากฏว่าทรงมี กำลังยกราชรถขึ้นกวัดแกว่งได้อย่างง่ายดาย จึงทรงเดินไปหา นายสุนันทะที่กำลังก้มหน้าก้มตาขุดหลุมอยู่ พระเดมิย์ตรัสถามนายสุนันทะว่า "ท่านเร่งรีบขุดหลุมไปทำไม" นายสุนันทะตอบ คำถามโดยไม่ได้ย่นหน้าขึ้นว่า "เราขุดหลุมจะฝังพระโอรส ของพระราชา เพราะพระโอรสเป็นง่อย เป็นใบ้ และหูหนวก พระราชา

ตรัสสั่งให้ฝัง เสีย จะได้ไม่เป็นอันตรายแก่บ้านเมือง" พระเทมีย์จึงตรัสว่า "เราไม่ได้เป็นใบ้ ไม่ได้หูหนวก และไม่ยอมเปลี่ยน จงเงยขึ้นดูเราเถิด ถ้าท่านฝังเราเสีย ท่านก็จะประพาศสิ่งที่ไม่เป็นธรรม" นายสารเถิงยขึ้นดู เห็นพระเทมีย์ก็จำไม่ได้ จึงถามว่า "ท่านเป็นใคร ท่านมีรูปร่าง งามราวกับเทวดา ท่านเป็นเทวดาหรือ หรือว่าเป็นมนุษย์ ท่านเป็นลูกใคร ทำอย่างไร เราจึงจะรู้จักท่าน" พระเทมีย์ตอบว่า "เราคือเทมีย์กุมาร โอรสพระราชชา ผู้เป็นนายของท่าน ถ้าท่านฝังเราเสียท่านก็จะได้ชื่อว่า ทำสิ่งที่ไม่เป็นธรรม พระราชาเปรียบเหมือนต้นไม้ ตัวเราเปรียบเหมือนกิ่งไม้ ท่านได้อาศัยร่มเงาไม้ ถ้าท่านฝังเราเสีย ท่านก็ได้ชื่อว่า ทำสิ่งที่ไม่เป็นธรรม นายสารเถิงยังไม่เชื่อว่าเป็นพระกุมารที่ตนพามา พระเทมีย์ทรง ประสงค์จะให้ นายสารเถิงเชื่อ จึงตรัสอธิบาย ให้เห็นว่าหาก นายสารเถิงจะฝังพระองค์ก็ได้ชื่อว่าทำร้ายมิตร ทรงอธิบายว่า "ผู้ไม่ทำร้ายมิตร จะไปที่ใด ก็มีคนคบหา มากจะไม่อดอยาก ไปที่ใดก็มีผู้สรรเสริญบูชา โจรจะไม่ข่มเหง พระราชาไม่ดูหมิ่น จะเอาชนะศัตรูทั้งปวงได้ ผู้ไม่ทำร้ายมิตร เมื่อมาถึงบ้านเรือนของตน หมูญาติและประชาชน จะพากันชื่นชมยกย่อง ผู้ไม่ทำร้ายมิตร ย่อมได้รับการสักการะ เพราะเมื่อสักการะท่านแล้ว ย่อมได้รับการสักการะตอบ เมื่อเคารพบูชาท่านแล้ว ย่อมได้รับการเคารพตอบ ผู้ไม่ทำร้ายมิตร ย่อมรุ่งเรืองเหมือนกองไฟรุ่งโรจน์ ดังเทวดา เป็นผู้มีมิ่งขวัญ ลีริมงคลประจำตนอยู่เสมอ ผู้ไม่ทำร้ายมิตร จะทำการใดก็สำเร็จผล โภจะมีลูกมาก หว่านพืชลงในนา ก็จะงอกงาม แม้จะพลัดตกเหว ตกจากภูเขา ตกจากต้นไม้ ก็จะไม่เป็นอันตราย ผู้ไม่ทำร้ายมิตร ศัตรูไม่อาจข่มเหงได้ เพราะเป็นผู้มีมิตรมาก เปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่ที่มีราก ติดต่อกับพื้น ลมแรงก็ไม่อาจทำร้ายได้ " นายสารเถิงได้ยินพระเทมีย์ตรัส ยิ่งเกิดความสงสัย จึงเดินมาดูที่ราชรถ ก็ไม่เห็นพระกุมารที่ตนพามา ครั้นเดิน กลับมาพิจารณาพระเทมีย์อีกครั้งก็จำได้ จึงทูลว่า "ข้าพเจ้าจะพาพระองค์กลับวัง ขอเชิญเสด็จกลับไป ครองพระนครเถิด" พระเทมีย์ตรัสตอบว่า "เราไม่กลับไปวังอีกแล้ว เราได้ตัดขาดจากความ ยินดีในสมบัติทั้งหลาย เราได้ตั้งความอดทนมาเป็นเวลาถึง 16 ปี อันราชสมบัติ ทั้ง พระนครและความสุข ความรื่นเริงต่างๆ เป็นของน่าเพลิดเพลิน แต่เราไม่ปรารถนา จะหลงอยู่ในความเพลิดเพลินนั้น ไม่ปรารถนาจะกระทำบาปอีก เราจะไม่ก่อเวรให้เกิดขึ้นอีกแล้ว บัดนี้เราพ้นจากภะนั้นแล้ว เพราะพระบิดาพระมารดา ปลอญเราให้พ้นจากราชสมบัติมาแล้ว เราพ้นจากความหลงใหล ในกิเลสทั้งหลาย เราจะขอบวชอยู่ในป่านี้แต่ลำพัง เราต่อสู้ได้ชัยชนะในจิตใจของเราแล้ว" เมื่อตรัสดังนั้น พระเทมีย์กุมารมีความชื่นชมยินดีอย่างยิ่ง ราพึงกับพระองค์เองว่า "ผู้ที่ไม่ใจเร็วด่วนได้ ผู้ที่มีความอดทน ย่อมได้รับผลสำเร็จด้วยดี" นายสุนันทะสารเถิงได้ฟังก็เกิดความยินดี ทูลพระเทมีย์ว่า จะขอบวชอยู่กับพระเทมีย์ในป่า แต่พระองค์ เห็นว่า หากนายสารเถิงไม่กลับไปเมือง จะเกิดความสงสัยว่าพระองค์ หายไปไหน ทั้งนายสารเถิง ราชรถ เครื่องประดับทั้งปวงก็สูญหายไป ควรที่นายสารเถิงจะนำสิ่งของทั้งหลายกลับไปพระราชวัง ทูลเรื่องราวให้พระราชาทรงทราบเสียก่อน แล้วจึงค่อยกลับมา บวชเมื่อหมดภาระ นายสุนันทะจึงกลับไปกราบทูลพระราชาวา พระเทมีย์กุมาร มิได้วิกลวิการ แต่ทรงมีรูปโฉมงดงามและ ตรัสได้ไพเราะ เหตุที่แสรังทำเป็นคนพิการก็เพราะไม่ปรารถนาจะครองราชสมบัติ ไม่ปรารถนาจะก่อ เวรทำบาปอีกต่อไป เมื่อพระราช

และพระมเหสีได้ทรงทราบ ก็ทรงปลื้มปิติยินดี โปรรคให้จัดกระบวนไปรับพระเดมิย์กลับ จากป่า ขณะนั้น พระเดมิย์ทรงผนวชแล้ว ประทับอยู่ในบรรณศาลาซึ่งเทวดา เนมิตไว้ให้ เมื่อพระบิดา พระมารดาเสด็จไปถึง พระเดมิย์จึงเสด็จมาต้อนรับ ทักทายปราศรัยกันด้วยความยินดี พระราชาเห็น พระโอรสผนวชเป็นฤาษี เสวยใบไม้ล้วน เป็นอาหาร และประทับอยู่ลำพังในป่า จึงตรัสถามว่าเหตุใด จึงยังมีผิวพรรณผ่องใส ร่างกายแข็งแรง พระเดมิย์ตรัส ตอบพระบิดาว่า "อาตมามีร่างกายแข็งแรง ผิวพรรณผ่องใส เพราะไม่ต้องเศร้าโศกถึงอดีต ไม่ต้องรอคอยอนาคต อาตมาใช้ชีวิตให้เป็นไปตามที่สมควรในปัจจุบัน คนพาลนั้นย่อมชুবชืดเพราะมัวโศกเศร้าถึงอดีต เพราะมัวรอคอยอนาคต" พระราชาตรัสตอบว่า "ลูกยังหนุ่มยังแน่นแข็งแรง จะมามัวอยู่ทำอะไรในป่า กลับไปบ้านเมืองเถิดกลับ ไปครองราชสมบัติ มีโอรสธิดา เมื่อชราแล้วจึงค่อยมาบวช" พระเดมิย์ตรัสตอบว่า "การบวชของคนหนุ่มย่อม เป็นที่สรรเสริญ ใครเล่าจะนอนใจได้ว่าเป็นหนุ่ม ยังอยู่ไกลจากความตาย อายุคนนั้นสั้นนัก เหมือนอายุของปลาในเวลาทีน้ำน้อย" พระราชาตรัสขอให้พระเดมิย์กลับไปครองราชสมบัติ ทรงกล่าวชักชวนให้นึกถึงความสุขสบายต่างๆ พระเดมิย์จึงตรัสตอบว่า "วันคืนมีแต่จะล่วงเลยไป ผู้คนมีแต่ จะแก่ เจ็บและตาย จะเอาสมบัติไปทำอะไร ทรัพย์สมบัติและความสุขทั้งหลายเอาชนะความตายไม่ได้ อาตมาพ้นจากความผูกพันทั้งหลายแล้ว ไม่ต้องการทรัพย์สมบัติอีกแล้ว" เมื่อพระราชาได้ยินดังนั้น จึงเห็นประโยชน์อันใหญ่ยิ่ง ในการออกบวช ทรงประสงค์ที่จะละทิ้งราชสมบัติออกบวช พระมเหสี และเสนาข้าราชบริพารทั้งปวง รวมทั้งบรรดาประชาชนทั้งหลายในเมืองพาราณสี ก็พร้อมใจกันออกบวช บำเพ็ญเพียรโดยทั่วหน้ากัน เมื่อตายไป ก็ได้ไปเกิดในสวรรค์ พ้นจากความผูกพัน ในโลกมนุษย์ ทั้งนี้เป็นด้วยพระเดมิย์กุมาร ทรงมีความอดทนมีความตั้งใจ อันมั่นคงแน่วแน่ในการที่ไม่ก่อเวร ทำบาป ทรงมุ่งมั่นอดทน จนประสบผลสำเร็จดังที่หวัง เหมือนดังที่ทรงรำพึงว่า " ผู้ที่ไม่ใจเร็วด่วนได้ ผู้ที่มีความอดทน ย่อมได้รับผลสำเร็จด้วยดี "

ชนกชาดก

ณ เมืองมิลิตาแห่งรัฐวิเทหะ พระเจ้าแผ่นดิน ทรงพระนามว่า พระเจ้ามหาชนก ทรงมีพระโอรสสององค์ คือ เจ้าอริฏฐชนก และ เจ้าโปลชนก เจ้าอริฏฐชนกทรงเป็นอุปราช ส่วนเจ้าโปลชนกทรงเป็นเสนาบดี เมื่อพระราชบิดาสวรรคต เจ้าอริฏฐชนกผู้เป็นอุปราช ก็ได้ครองบ้านเมืองต่อมา เจ้าโปลชนกทรงเป็นอุปราช ทรงเอาใจใส่ดูแลบ้านเมืองช่วยเหลือพระเชษฐาอย่างดียิ่ง มีอำมาตย์คนหนึ่งไม่พอใจพระเจ้าโปลชนก จึงหาอุบายให้ พระราชาอริฏฐชนกกระแวงพระอนุชา โดยทูลพระราชาวา เจ้าโปลชนกคิดขบถ จะปลงพระชนม์พระราชบิดา พระราชาทรงเชื่อคำ อำมาตย์ จึงให้จับเจ้าโปลชนกไปขังไว้ เจ้าโปลชนกเสด็จหนี ไปจากที่คุมขังได้หลบไปอยู่ที่ชายแดนเมืองมิลิตา เจ้าโปลชนก ทรงคิดว่า เมื่อครั้งที่ยังเป็นอุปราชนั้น มิได้เคยคิดร้ายต่อพระราชบิดา ผู้เป็นที่เลื่อมใส แต่ก็ยังถูกระแวงจนต้องหนีมา ถ้าพระราชบิดารู้ว่า อยู่ที่ไหนก็คงให้ทหารมาจับไปอีกจนได้ บัดนี้ผู้คนมากมาย ที่ชายแดนที่เห็นใจ และพร้อมที่จะเข้าเป็นพวกด้วย ควรที่จะรวบรวมผู้คนไปโจมตีเมืองมิลิตาเสียก่อนจึงจะดีกว่า เมื่อคิดดังนั้นแล้ว เจ้าโปลชนกก็พาสมัครพรรคพวกยกเป็น กองทัพไปล้อมเมืองมิลิตา บรรดาทหารแห่งเมืองมิลิตาพากัน เข้ากับเจ้าโปลชนกอีกเป็นจำนวนมาก เพราะเห็นว่าเจ้าโปลชนก เป็นผู้ซื่อสัตย์ และมีความสามารถ แต่กลับถูกพระราชบิดากระแวง และจับไปขังไว้โดยไม่ยุติธรรม ครั้นเมื่อเจ้าโปลชนกมีผู้คนไพร่พลเข้าสมทบด้วยเป็นจำนวนมากมายเช่นนี้ พระเจ้าอริฏฐชนกทรงเห็นว่า ไม่มีทางจะเอาชนะ ได้ จึงตรัสสั่งพระมเหสีซึ่งกำลังทรงครรภ์แก่ ให้ทรงหลบหนีเอาตัวรอด ส่วนพระองค์เองทรงออกทำสงคราม และสิ้นพระชนม์ ในสนามรบ เจ้าโปลชนกจึงทรงได้เป็นกษัตริย์ ครองเมืองมิลิตาสืบต่อมา ฝ่ายพระมเหสีของพระเจ้าอริฏฐชนก เสด็จหนีออกจากเมืองมา ตั้งพระทัยจะเสด็จไปอยู่เมือง กาลจัมปาละ แต่กำลังทรงครรภ์แก่ เดินทางไม่ไหว ด้วยเดชานุภาพ แห่งพระโพธิสัตว์ซึ่งอยู่ในพระครรภ์ พระอินทร์จึงเสด็จมาช่วย ทรงแปลงกายเป็นชายชรา ขับเกวียนมาที่ศาลาที่ พระนางพักอยู่ และถามขึ้นว่า "มีใครจะไปเมืองกาลจัมปาละบ้าง" พระนางดีพระทัยรีบตอบว่า "ลุงจำ ฉันจะไปจ๊ะ" พระอินทร์แปลงจึงรับพระนางขึ้นเกวียน พาเดินทางไปเมืองกาลจัมปาละ ด้วยอานุภาพเทวดา แม้ระยะทาง ไกลถึง 60 โยชน์ เกวียนนั้นก็เดินทางไปถึงเมืองในชั่ววันเดียว พระมเหสีเสด็จไปนั่งพักอยู่ในศาลาแห่งหนึ่งในเมืองนั้น บังเอิญมีพราหมณ์ทาศาปาโมกข์ผู้หนึ่งเดินผ่าน มาเห็น พระนางเข้า ก็เกิดความเอ็นดูสงสาร จึงเข้าไปไต่ถาม พระนางก็ตอบว่าหนีมาจากเมืองมิลิตา และไม่มีญาติพี่น้องอยู่ ที่เมืองนี้เลย พราหมณ์ทาศาปาโมกข์จึงรับพระนางไปอยู่ด้วย ที่บ้านของตน อุปการะเลี้ยงดูพระนางเหมือนเป็นน้องสาว ไม่นานนัก พระนางก็ประสูติพระโอรส ทรงตั้งพระนามว่า มหาชนกกุมาร ซึ่งเป็นพระนามของพระอัยกา ของพระกุมาร มหาชนกกุมารทรงเติบโตขึ้นในเมืองกาลจัมปาละ มีเพื่อนเล่นเด็กๆ วัยเดียวกันเป็นจำนวนมาก วันหนึ่ง มหาชนกกุมาร โกรธกับเพื่อนเล่น จึงลากเด็กคนนั้นไปด้วย กำลังมหาศาล เด็กก็ร้องไห้บอกกับคน

อื่นๆ ว่า ลูกหญิงม่าย รังแกเอา มหาชนกกุมารได้ยื่นก็แปลกพระทัยจึงไปถาม พระมารดาว่า "ทำไมเพื่อนๆ พูด ว่า ลูกเป็นลูกแม่ม่าย พ่อของลูกไปไหน" พระมารดาตอบว่า "ก็ท่านพราหมณ์ศึกษาปาโมกข์นั่นแหละเป็น พ่อของลูก" เมื่อมหาชนกกุมารไป บอกเพื่อนเล่นทั้งหลาย เด็กเหล่านั้นก็หัวเราะเยาะ บอกว่า "ไม่จริง ท่านอาจารย์ศึกษาปาโมกข์ไม่ใช่พ่อของเจ้า" มหาชนกก็กลับมาทูลพระมารดา อ้อนวอนให้บอกความจริง พระมารดาขัดไม่ได้ จึงตรัสเล่าเรื่องทั้งหมดให้พระโอรสทรงทราบ เมื่อพระกุมารทราบว่าพระองค์ทรงมี ความเป็นมาอย่างไร ก็ทรงตั้งพระทัยว่าจะร่ำเรียนวิชาการเพื่อให้มีความรู้ความสามารถ จะได้เสด็จไปเอาราชสมบัติเมืองมิลิลาคืนมา ครั้นมหาชนกกุมารร่ำเรียนวิชาในสำนักพราหมณ์จนเติบโตใหญ่ พระชนม์มได้ 16 พรรษาจึงทูลพระมารดาว่า "หม่อมฉันจะเดินทาง ไปค้าขาย เมื่อมีทรัพย์สินมากพอแล้ว จะได้คิดอ่าน เอาบ้านเมืองคืนมา" พระมารดาทรงนำเอาทรัพย์สินมีค่ามาจากมิลิลา 3 สิ่ง คือ แก้วมณี แก้วมุกดา และแก้ววิเชียร อันมี ราคา มหาศาล จึงประทานแก้วนั้นให้พระมหาชนกเพื่อนำไปซื้อสินค้า พระมหาชนกทรงจัดซื้อสินค้า บรรทุกลงเรือร่วมไปกับ พ่อค้าชาวสุวรรณภูมิ ในระหว่างทาง เกิดพายุใหญ่ โหมกระหน่ำ คลื่นซัดจนเรือจวนจะแตก บรรดาพ่อค้าและลูกเรือพากัน ตระหนกตกใจ บวงสรวง อ้อน วอนเทพดา ขอให้รอดชีวิต ฝ่ายมหาชนกกุมาร เมื่อทรงทราบว่าเรือจะจมแน่แล้ว ก็เสวยอาหารจน อิ่มหน้า ทรงนำผ้ามาชุบน้ำมันจนชุ่ม แล้วนุ่งผ้าแน่นอย่างแน่นหนา ครั้นเมื่อเรือจมลง เหล่าพ่อค้ากล้าสี เรือทั้งปวงก็จมน้ำ กลายเป็นอาหารของสัตว์น้ำไปหมด แต่พระมหาชนกทรงมีกำลังจากอาหารที่เสวย มีผ้าชุบน้ำมัน ช่วยไล่สัตว์น้ำ และช่วยให้อลอยตัวอยู่ในน้ำได้ดี จึงทรงแหวกว่าย อยู่ในทะเลได้นานถึง 7 วัน ฝ่ายนางมณีเมขลา เทพธิดาผู้รักษามหาสมุทร เห็นพระมหาชนก ว่ายน้ำอยู่เช่นนั้น จึงลงพระทัย พระมหาชนก "ใครหนอ ว่ายน้ำอยู่ได้ถึง 7 วัน ทั้งๆ ที่มองไม่เห็นฝั่ง จะทนว่ายน้ำทำไมกัน" พระมหาชนกทรงตอบว่า "ความเพียรย่อมมีประโยชน์ แม้จะมองไม่เห็นฝั่ง เราก็จะว่ายน้ำจนกว่าจะถึง ฝั่งเข้าสักวันหนึ่ง" นางมณีเมขลาบอกว่า "มหาสมุทรนี้กว้างใหญ่นัก ท่านจะพยายามว่ายน้ำสักเท่าไรก็คงไม่ถึงฝั่ง ท่านคงจะ ตายเสียก่อนเป็นแน่" พระมหาชนกตรัสตอบว่า "คนที่ทำความเพียรนั้น แม้จะต้องตายไปในขณะกำลังทำ ความเพียรพยายามอยู่ ก็จะไม่มีความคิดเคียดแค้นได้ เพราะได้ทำหน้าที่เต็มกำลังแล้ว " นางมณีเมขลาถามต่อว่า "การทำความพยายามโดยมองไม่เห็น ทางบรรลุเป้าหมายนั้น มีแต่ความยากลำบาก อาจถึงตายได้ จะต้องพยายามไปทำไมกัน" พระมหาชนกตรัสตอบว่า "แม้จะรู้ว่าสิ่งที่เรา กำลังกระทำนั้นอาจไม่สำเร็จก็ตาม ถ้าไม่พยายามแต่กลับหมดมานะเสียแต่ต้นมือ ย่อมได้รับ ผลร้ายของความเกียจคร้านอย่างแน่นอน ย่อมไม่มีวันบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการ บุคคลควรตั้งความเพียรพยายาม แม้การนั้นอาจไม่สำเร็จก็ตาม เพราะเรามีความพยายาม ไม่ละความตั้งใจ เราจึงยังมีชีวิตอยู่ได้ ในทะเลนี้ เมื่อคนอื่นได้ตายกันไปหมดแล้ว เราจะพยายามสุดกำลัง เพื่อไปให้ถึงฝั่งให้จงได้" นางมณีเมขลาได้ยินดังนั้น ก็เอ่ยสรรเสริญความเพียร ของมหาชนกกุมาร และช่วยอุ้มพามหาชนกกุมาร ไปจนถึงฝั่งเมืองมิลิลา วางพระองค์ไว้ที่ศาลาในสวนแห่งหนึ่ง ในเมืองมิลิลา พระราชาโปลชนกไม่มีพระโอรส ทรงมีแต่

พระธิดาผู้ฉลาดเฉลียวเป็นอย่างยิ่ง พระนามว่า เจ้าหญิงสิวลี ครั้นเมื่อพระองค์ประสูติแล้วจะ สวรรคต บรรดาเสนา ทิ้งปวงจึงทูลถามขึ้นว่า เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์แล้วราชสมบัติ ควรจะตก เป็นของผู้นั้น ในเมื่อไม่ทรงมีพระโอรส พระเจ้าโปลชนก ตรัสสั่งเสนาว่า "ท่านทั้งหลายจงมอบ ราช สมบัติให้แก่ผู้ที่มีความสามารถดังต่อไปนี้ ประการแรก เป็นผู้ที่ทำให้พระราชธิดาของเราพอพระทัย ได้ ประการที่สอง สามารถรู้ว่าด้านไหนเป็นด้านหัวนอนของ บัลลังก์รูปสี่เหลี่ยม ประการที่สาม สามารถยกธนูใหญ่ ซึ่งต้องใช้แรงคนธรรมดา ถึงพันคนจึงจะยกขึ้นได้ ประการที่สี่ สามารถจับอก ขุมทรัพย์มหาศาลทั้ง 13 แห่งได้" แล้วจึงตรัสบอกปัญหาของขุมทรัพย์ทั้ง 13 แห่ง แก่เหล่าอำมาตย์ เช่น ขุมทรัพย์ที่ดวงอาทิตย์ขึ้น ขุมทรัพย์ที่ดวงอาทิตย์ตก ขุมทรัพย์ที่อยู่ภายใน ขุมทรัพย์ที่อยู่ ภายนอก ขุมทรัพย์ที่ไม่ใช่ภายในและภายนอก ขุมทรัพย์ที่ปลายไม้ ขุมทรัพย์ที่ปลายงา ขุมทรัพย์ที่ ปลายหาง เป็นต้น เมื่อพระราชธิดาสิ้นพระชนม์ บรรดาเสนาบดี ทหาร พลเรือน และประหารราษฎร ทั้งหลายต่างพยายามที่จะ เป็นผู้สืบราชสมบัติ แต่ก็ไม่มีความสามารถทำให้เจ้าหญิงสิวลีพอพระทัย ได้ เพราะล้วนแต่พยายามเอาพระทัยเจ้าหญิงมากเกินไป จนเสียลักษณะของผู้ที่จะปกครอง บ้านเมือง ไม่มีผู้ใดสามารถยก มหาธนูใหญ่ได้ ไม่มีผู้ใดรู้ทิศหัวนอนของบัลลังก์สี่เหลี่ยม และไม่มี ผู้ใดไขปริศนาขุมทรัพย์ได้ ในที่สุดบรรดาเสนาข้าราชการจึงควรตั้งพิธีเสวยราชรถ เพื่อหาตัว บุคคลผู้มีบุญญาธิการสมควรครองเมือง บุญราชรถเสวยทายนั้นก็แล่นออกจากพระราชวัง ตรงไปที่ สวน แล้วหยุดอยู่หน้าศาลาที่ พระมหาราชทรงนอนอยู่ ปุโรหิตที่ตามราชรถจึงให้ประโคมดนตรี ขึ้น พระมหาราชก็ได้ยินเสียงประโคม จึงลืมพระเนตรขึ้น เห็นราชรถ ก็ทรงดำริว่า คงเป็นราชรถ เสวยทาย พระราชาผู้มีบุญเป็นแน่ แต่ก็มิได้แสดงอาการอย่างใดกลับบรรทมต่อไป ปุโรหิตเห็น ดังนั้น ก็คิดว่า บุรุษผู้นี้เป็นผู้มีสติปัญญา ไม่ตื่นตื่นตกใจกับสิ่งใดโดยง่าย จึงเข้าไปตรวจดูพระบาท พระมหาราช เห็นลักษณะต้องตาม คำโบราณว่าเป็นผู้มีบุญ จึงให้ประโคมดนตรีขึ้นอีกครั้ง แล้วเข้าไป ทูลอัญเชิญ พระมหาราชให้ทรงเป็นพระราชามือมิถิลา พระมหาราชตรัสถามว่า พระราชาไป ไหนเสีย ปุโรหิตก็กราบทูลว่า พระราชาสวรรคต ไม่มีพระโอรส แต่พระธิดาคือเจ้าหญิงสิวลี แต่ องค์เดียว พระมหาราชจึงทรงรับเป็นกษัตริย์ครองมิถิลา ฝ่ายเจ้าหญิงสิวลีได้ทรงทราบข่าว พระ มหาราชได้ราชสมบัติ ก็ประสงค์จะทดลองว่า พระมหาราช สมควรเป็นกษัตริย์หรือไม่ จึงให้ราช บุรุษไปทูลเชิญเสด็จมาที่ปราสาทของพระองค์ พระมหาราชก็เฉยเสีย มิได้ไปตามคำทูล เจ้าหญิง ให้คนไปทูล ถึง 3 ครั้ง พระมหาราชก็ไม่สนพระทัย จนถึงเวลาหนึ่งก็ เสด็จไปที่ปราสาทของเจ้า หญิงเอง โดยไม่ทรงบอกล่วงหน้า เจ้าหญิงตกพระทัยรีบเสด็จมาต้อนรับเชิญ ไปประทับบนบัลลังก์ พระมหาราชจึงตรัสถามอำมาตย์ว่าพระราชธิดาสิ้นพระชนม์ ตรัสสั่งอะไรไว้บ้าง อำมาตย์ก็ทูลตอบ พระมหาราชจึงตรัสสั่งว่า ข้อที่ 1 "ที่ว่าทำให้เจ้าหญิงพอพระทัย เจ้าหญิงได้ แสดงแล้วว่าพอ พระทัยเราจึงได้เสด็จมาต้อนรับเรา" ข้อที่ 2 เรื่องปริศนาทิศหัวนอนบัลลังก์นั้น พระมหาราชทรง คิดอยู่ครู่หนึ่งแล้วถอดเข็มทองคำที่กลัดผ้าโพกพระเศียรออก ส่งให้เจ้าหญิงให้วางเข็มทองคำไว้ เจ้า หญิงทรงรับเข็มไปวางไว้ บนบัลลังก์สี่เหลี่ยม พระมหาราชจึงทรงรับเข็มว่าตรงที่เข็มวาง อยู่

แหละคือทิศหัวนอนของบัลลังก์ โดยสังเกต จากการที่ เจ้าหญิงทรงวางเข็มทองคำ จากพระเศียรไว้
 ข้อที่ 3 นั้นก็ตรัสสั่งให้นำมาหาธนูมา ทรงยกขึ้นและนำวอย่าง ง่ายตาย ข้อที่ 4 เมื่ออำมาตย์กราบทูล
 ถึงปัญหาของขุมทรัพย์ทั้ง 13 แห่ง พระมหากษัตริย์ทรงคิดอยู่ครู่หนึ่ง แล้วก็ ตรัสบอกคำแก้ปริศนา
 ขุมทรัพย์ทั้ง 13 แห่งได้หมด เมื่อสั่งให้คนไปขุดดู ก็พบขุมทรัพย์ ตามที่ตรัสบอกไว้ทุกแห่ง ผู้คนจึง
 พากันสรรเสริญปัญญาของ พระมหากษัตริย์กันทั่วทุกแห่งหน พระมหากษัตริย์โปรดให้เชิญพระมารดา
 และพราหมณ์ ทิศาปาโมกษ์จากเมืองกาลจัมปาเกะ ทรงอุปถัมภ์ บำรุงให้สุขสบาย ตลอดมา จากนั้น
 ทรงสร้างโรงทานใหญ่ 6 ทิศในเมืองมิลิตา ทรงบริจาคมหาทานเป็นประจำ เมืองมิลิตาจึงมีแต่ความ
 ผาสุก สมบูรณ์ เพราะพระราชาทรงอยู่ในทศพิธราชธรรม ต่อมาพระนางสิวลีประสูติพระโอรส ทรง
 นามว่า ทิฆมาวกุมาร เมื่อเจริญวัยขึ้น พระบิดาโปรดให้ดำรง ตำแหน่งอุปราช อยู่มาวันหนึ่ง พระราชา
 มหากษัตริย์เสด็จอุทยานทอดพระเนตร เห็นมะม่วงต้นหนึ่งกิ่งหัก ใบไม้ร่วง อีกต้นมีใบแน่นหนา
 ร่มเย็นเขียวชอุ่ม จึงตรัสถาม อำมาตย์กราบทูลว่าต้นมะม่วง ที่มีกิ่งหักนั้น เป็นเพราะรสมืออร่อย
 ผู้คนจึงพากันสอยบ้าง เด็ดกิ่งและข้างป่าเพื่อเอาบ้าง จนมีสภาพเช่นนั้น ส่วนอีกต้น ไม่มีผล จึงไม่มี
 คนสนใจ ใบและกิ่งจึงสมบูรณ์เรียบร้อยดี พระราชาได้ฟังก็ทรงคิดว่า ราชสมบัติ เปรียบเหมือน
 ต้นไม้ไม่มีผลอาจถูกทำลาย แม้ไม่ถูกทำลายก็ต้องคอย ระแวดระวังรักษา เกิดความกังวล เราจะทำตน
 เป็นผู้ ไม่มีกังวลเหมือนต้นไม้ไม่มีผล เราจะออกบรรพชา สละราชสมบัติเสีย มิให้เกิดกังวล
 พระราชาเสด็จกลับมาปราสาท ปลงพระเกศาพระมัสสุ ครองผ้ากาสาวพัสตร์ ครองอัฐฐาภิหาร
 ครอบถ้วน แล้วเสด็จออกจากมหาปราสาทไป ครั้นพระนางสิวลีทรงทราบ ก็รีบติดตามมา ทรงอ่อน
 วอนให้ พระราชาเสด็จกลับ พระองค์ก็ไม่ยินยอม พระนางสิวลีจึงทำอุบายให้อำมาตย์ เฝ้าโรงเรือน
 เก่าๆ และ กองหญ้า กองใบไม้ เพื่อให้พระราชา เข้าพระทัยว่าไฟไหม้พระคลังจะได้เสด็จกลับ
 พระราชาตรัสว่า พระองค์เป็นผู้ไม่มีสมบัติแล้ว สมบัติที่แท้จริงของพระองค์ คือความสุขสงบจาก
 การบรรพชานั้นยังคงอยู่กับพระองค์ ไม่มีผู้ใดทำลายได้ พระนางสิวลีทรงทำอุบายสักเท่าไร
 พระราชาก็มิได้สนพระทัย และตรัสให้ประชาชนอภิเษก พระทิฆมาวราชกุมารขึ้นเป็นกษัตริย์ เพื่อ
 ปกครองมิลิตาต่อไป พระนางสิวลีไม่ทรงละความเพียร พยายามติดตาม พระมหากษัตริย์ต่อไปอีก
 วันรุ่งขึ้นมีสุนัขคาบเนื้อที่เจ้าของผลอ วิ่งหนีมาพบผู้คนเข้าก็ตกใจวิ่งขึ้นเนื้อไว้ พระมหากษัตริย์คิดว่า
 ก้อนเนื้อนี้เป็นของไม่มีเจ้าของ สมควรที่จะเป็นอาหารของเราได้ จึงเสวยก้อนเนื้อนั้น พระนางสิวลี
 ทรงเห็นดังนั้น ก็เสียพระทัย อย่างยิ่ง ที่พระสวามีเสวยเนื้อที่สุนัขทิ้งแล้ว แต่พระมหากษัตริย์ว่า นี่แห
 ล่ะเป็นอาหารพิเศษ ต่อมาทั้งสองพระองค์ทรงพบเด็กหญิงสวมกำไลข้อมือ ข้างหนึ่งมีกำไลสองอัน
 อีกข้างมีอันเดียว พระราชาตรัสถามว่า "ทำไมกำไลข้างที่มีสองอันจึงมีเสียงดัง" เด็กหญิงตอบว่า
 "เพราะกำไลสองอันนั้น กระทบกันจึงเกิดเสียงดัง ส่วนที่มี ข้างเดียวนั้นไม่ได้กระทบกับอะไรจึงไม่
 มีเสียง" พระราชาจึง ตรัสแนะให้ พระนางคิดพิจารณาถ้อยคำของเด็กหญิง กำไลนั้นเปรียบเหมือน
 คนที่อยู่สองคน ย่อมกระทบกระทั่งกัน ถ้าอยู่คนเดียวก็จะสงบสุข แต่พระนางสิวลียังคงติดตาม
 พระราชาไปอีก จนมาพบนายช่างทำลูกศร นายช่างทูลตอบ คำถามพระราชาวา "การที่ต้องหลับตา

ข้างหนึ่งเวลาตัด ลูกศรนั้น ก็เพราะถ้าลืมหาดสอง ข้างจะไม่เห็นว่าข้างไหนคด ข้างไหนตรง เหมือนคนอยู่สองคนก็จะขัดแย้งกัน ถ้าอยู่คนเดียวก็ไม่ขัดแย้ง กับใคร" พระราชาตรัสเตือนพระนางสิวลีอีกครั้งหนึ่งว่า พระองค์ประสงค์จะเดินทางไปตามลำพัง เพื่อแสวงหา ความสงบไม่ประสงค์จะมีเรื่องขัดแย้งกระทบกระทั่ง หรือความไม่สงบอันเกิดจากการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น อีกต่อไป พระนางสิวลีได้ฟังพระวาจาดังนั้นก็น้อยพระทัยจึงตรัสว่า "ต่อไปนี้หม่อมฉันหมดความสนจะได้อยู่ร่วมกับพระองค์อีกแล้ว" พระราชาจึงเสด็จไปสู่ป่าใหญ่แต่ลำพังเพื่อบำเพ็ญสมาบัติ มิได้กลับมาสู่พระนครอีก ส่วนพระนางสิวลี เสด็จกลับเข้าสู่ พระราชวัง อภิเษกพระที่ฆาตุกุมารขึ้นเป็นพระราชา แล้วพระนางโปรดให้สร้างเจดีย์ขึ้นในที่ต่างๆ เพื่อรำลึกถึง พระราชามหาชนก ผู้ทรงมีพระสติปัญญา และที่ยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด คือ ทรงมีความ เพียรพยายามเป็นเลิศ มิได้เคยเสื่อมถอย จากความเพียร ทรงตั้งพระทัยที่จะกระทำการโดยเต็มกำลัง ความสามารถ เพราะทรงยึดมั่นว่า บุคคลควรตั้งความเพียรพยายามไม่ว่ากิจการนั้น จะยากสักเพียงใด ก็ตาม คนมีปัญญาแม้ได้รับทุกข์ ก็จะไม่สิ้นหวัง ไม่สิ้นความเพียรที่จะพาดนให้พ้นจากความทุกข์นั้นให้ได้ในที่สุด

สุวรรณสามชาดก

ครั้งหนึ่ง มีสหายสองคนรักใคร่กันมาก ต่างก็ตั้งบ้านเรือน อยู่ใกล้เคียงกัน ไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ ทั้งสองคนตั้งใจว่า ถ้าฝ่ายหนึ่งมีลูกสาว อีกฝ่ายหนึ่งมีลูกชาย ก็จะให้แต่งงาน เพื่อครอบครัวทั้งสองฝ่ายจะได้ ผูกพันใกล้ชิดกัน ไม่มีเสื่อมคลาย อยู่ต่อมาฝ่ายหนึ่งก็มีลูกชายชื่อว่าทุกลกุมาร อีกฝ่ายหนึ่งมีลูกสาว ชื่อว่า ปาริการกุมารี เด็กทั้งสองมีรูปร่างหน้าตางดงาม สติปัญญาฉลาดเฉลียว และมีจิตใจมั่นอยู่ในศีล เมื่อเติบโตขึ้น พ่อแม่ของทั้งสองก็ตกลงจะทำตามที่เคย ตั้งใจไว้ คือให้ลูกของทั้งสองบ้านได้แต่งงานกัน แต่ทั้งทุกลกุมารและปาริการกุมารี ต่างบอกกับพ่อแม่ ของตนว่า ไม่ต้องการแต่งงานกัน แม้จะรู้ว่า ฝ่ายหนึ่ง เป็นคนดี รูปร่างหน้าตาดี และเป็นเพื่อนสนิท มาตั้งแต่เด็กก็ตาม ในที่สุด พ่อแม่ของทั้งสองก็จัดการแต่งงานให้จนได้ แต่แม้ว่าทุกลและปาริกาจะแต่งงานกันแล้ว ต่างยังคงประพฤติ ปฏิบัติเสมือนเป็นเพื่อนกันตลอดมา ไม่เคยประพฤติต่อกัน ฉันทามิภรรยา ยิ่งไปกว่านั้น ทั้งสองคนมีความปรารถนาตรงกัน คือประสงค์จะออกบวช ไม่อยากดำเนินชีวิตอย่างชาวบ้าน ธรรมดาซึ่ง จะต้องพัวพันอยู่กับการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เพื่อเป็นอาหารบ้าง เพื่อป้องกันตัวเองบ้าง เมื่อได้อ้อนวอนพ่อแม่ทั้งสองบ้านอยู่เป็นเวลานาน ในที่สุด ทั้งสองก็ได้รับคำอนุญาตให้บวชได้ จึงพากัน เดินทางไปสู่ป่าใหญ่ และอธิษฐานออกบวช นุ่งห่มผ้าข้อม เปลือกไม้และไผ่มัดผมอย่างดาบส บำเพ็ญ ธรรมอยู่ ณ ศาลาในป่านั้น ด้วยความเมตตาอันมั่นคง ของทั้งสองคน บรรดาสิงสาราสัตว์ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น ต่างก็มีเมตตาจิตต่อกัน ไม่ทำร้ายซึ่งกันและกัน ต่างหากินอยู่ด้วยความสุขสำราญ ต่อมาวันหนึ่ง พระอินทร์เสด็จเห็นอันตรายซึ่งจะบังเกิดแก่ ทุกลดาบสและปาริกาดาบสสินี จึงตรัสบอกแก่ ดาบสว่า "ข้าพเจ้าเสด็จเห็นว่า อันตรายจะเกิดขึ้นแก่ท่าน ขอให้ท่านจงมีบุตร เพื่อเป็น ผู้ช่วยเหลือ ปรนนิบัติในยามยากลำบากเถิด" ทุกลดาบสจึงถามว่า "อาตมาบำเพ็ญพรตเพื่อความพ้นทุกข์ อาตมาจะมีบุตรได้อย่างไร อาตมาไม่ต้องการดำเนินชีวิต อย่างชาวโลก ที่จะทำให้อึดวนเวียนอยู่ในความทุกข์อีก" พระอินทร์ตรัสว่า "ท่านไม่จำเป็นต้องประพฤติปฏิบัติ อย่างชาวโลก แต่ท่านจำเป็นต้องมีบุตรไว้ช่วย เหลือปรนนิบัติ ขอให้เชื่อข้าพเจ้าเถิด ท่านเพียงแต่เอามือลูบท้องนางปาริกา ดาบสสินี นางก็จะตั้งครรภ์ ลูกในครรภ์นางจะได้เป็นผู้ดูแล ท่านทั้งสองต่อไป" เมื่อพระอินทร์ตรัสบอกดังนั้น ทุกลดาบสจึงทำตาม ต่อมานางปาริกาก็ตั้งครรภ์ ครั้นครบกำหนด ก็คลอดบุตร มีผิวพรรณงดงามราวทองคำบริสุทธิ์ จึงได้ชื่อว่า "สุวรรณสาม" ปาริกาดาบสสินี เลี้ยงดูสุวรรณสามจนเติบโตใหญ่อยู่ในป่านั้น มีบรรดาสัตว์น้อยใหญ่นานาชนิดแวดล้อมเป็นเพื่อนเล่น ตั้งแต่ยังเป็นเด็กอยู่ สุวรรณสามหมั่นสังเกตจดจำสิ่งที่ พ่อและแม่ได้ปฏิบัติ เช่น การไปตักน้ำ ไปหาผลไม้เป็นอาหาร เส้นทางที่ไปหาน้ำและอาหาร สุวรรณสามพยายามช่วยเหลือ พ่อและแม่ กระทำกิจกรรมต่างๆ เท่าที่จะทำได้ เพื่อให้พ่อแม่ ได้มีเวลาบำเพ็ญธรรมตามที่ประสงค์ วันหนึ่ง เมื่อทุกลดาบสและนางปาริกา ออกไปหาผลไม้ในป่า เหยื่อฝนตกหนักทั้งสองจึงหลบฝนอยู่ที่ ต้นไม้ใหญ่

ใกล้ จอมปลวก โดยไม่รู้ว่่าที่จอมปลวกนั้นมีงูพิษอาศัยอยู่ น้ำฝนที่ชุ่มเสื้อผ้า และมุ่นผมของ ทั้งสอง ไหลหยดลงไปในรู งูตกใจจึงพ่นพิษออกมาป้องกันตัว พิษร้ายของงูเข้าตาทั้งสองคน ความร้ายกาจของพิษทำให้ดวงตาบอดมืดมิดไปทันที ทูกลดาบสและนางปาริกาดาบสสินี จึงไม่สามารถจะกลับไปถึง ศาลาที่พักได้ เพราะมองไม่เห็นทาง ต้องวนเวียนคลำทางอยู่แถวนั้นเอง คนทั้งสองต้องเสียดวงตา เพราะกรรมในชาติก่อน เมื่อครั้งที่ ทูกลดาบสเกิดเป็นหมอรักษาตา ปาริกา เกิดเป็นภรรยาของหมอ นั้น วันหนึ่งหมอได้รักษาตาของเศรษฐีคนหนึ่งจนหายขาดแล้ว แต่เศรษฐีไม่ยอมจ่ายค่ารักษา ภรรยาจึงบอกกับสามีว่า "พี่จงทำยาขึ้นอย่างหนึ่งให้มีฤทธิ์แรง แล้วเอาไปให้เศรษฐีผู้นั้น บอกว่าตายังไม่หายสนิท ขอให้ใช้ยานี้ป้ายอีก" หมอตาทำตามทีภรรยาบอก ฝ่ายเศรษฐีเชื่อในสรรพคุณยา ของหมอ ก็ทำตาม ตาของเศรษฐีก็กลับบอดสนิทในไม่ช้าด้วย บาปที่ทำไว้ในชาติก่อนส่งผลให้ทั้งสองคนต้องตาบอดไปในชาตินี้ ฝ่ายสุวรรณสาม คอยพ่อแม่อยู่ที่ศาลา ไม่เห็นกลับมาตามเวลา จึงออกเดินตามหา ในที่สุดก็พบพ่อแม่ วนเวียนอยู่ข้างจอมปลวก เพราะนัยน์ตาบอดหาทางกลับไม่ได้ สุวรรณสามจึงถามว่า เกิดอะไรขึ้น เมื่อพ่อแม่เล่าให้ฟัง สุวรรณสามก็ร้องไห้ แล้วก็หัวเราะ พ่อแม่จึงถามว่าเหตุใดจึงร้องไห้แล้วก็หัวเราะ เช่นนั้น สุวรรณสาม ตอบว่า "ลูกร้องไห้เพราะเสียใจที่พ่อแม่มีนัยน์ตาบอด แต่หัวเราะ เพราะลูกดีใจที่ลูกจะได้อุปการณานิบัติดูแล ตอบแทนพระคุณพ่อแม่ ที่เลี้ยงดูลูกมา พ่อแม่อย่าเป็นทุกข์ไปเลย ลูกจะอุปการณานิบัติ ไม่ให้พ่อแม่ต้องเดือดร้อนแต่อย่างใด" จากนั้น สุวรรณสามก็พาพ่อแม่กลับไปยังศาลาที่พัก จัดหาเชือก มาผูกโยงไว้โดยรอบสำหรับพ่อแม่จะได้ใช้จับเป็นราวเดินไป ทำอะไรๆ ได้สะดวกในบริเวณศาลานั้นทุกๆ วัน สุวรรณสาม จะไปตัดน้ำมา สำหรับพ่อแม่ได้ดื่มได้ใช้ และไปหา ผลไม้ในป่ามาเป็นอาหารและตนเอง เวลาที่สุวรรณสามออกป่าหาผลไม้ บรรดาสัตว์ทั้งหลาย จะพากันมาแวดล้อมด้วยความไว้วางใจ เพราะสุวรรณสาม เป็นผู้เมตตาจิต ไม่เคยทำอันตรายแก่ฝูงสัตว์ สุวรรณสามจึงมีเพื่อนแวดล้อมเป็นบรรดา สัตว์นานาชนิด พ่อแม่ลูกทั้งสามจึงมีแต่ความสุขสงบ ปราศจาก ความทุกข์ร้อนวุ่นวายทั้งปวง อยู่มาวันหนึ่ง พระราชาแห่งเมืองพาราณสี พระนามว่า "ปิลยักขราช" เป็นผู้ชอบออกป่าล่าสัตว์ พระองค์เสด็จออกล่าสัตว์ มาจนถึงทำนน้ำที่สุวรรณสามมาตักน้ำไปให้พ่อแม่ พระราชาสังเกตเห็นรอยเท้า สัตว์ชุกชุมในบริเวณนั้น จึงชูงมจะยิงสัตว์ที่ผ่านมากินน้ำ ขณะนั้น สุวรรณสามนำหมอน้ำมาตักน้ำไปใช้ที่ศาลาดังเช่นเคย มีฝูงสัตว์เดินตามมาด้วยมากมาย พระราชาทอดพระเนตรเห็น ก็ทรงแปลกพระทัยว่า สุวรรณสามเป็นมนุษย์หรือเทวดา เหตุใดจึง เดินมา กับฝูงสัตว์ ครั้นจะเข้าไปถามก็เกรงว่าสุวรรณสาม จะตกใจหนีไป ก็จะไม่ได้อะไรจึงคิดจะยิงด้วยธนูให้หมด กำลังก่อนแล้วค่อยจับตัวไว้ซักถาม เมื่อสุวรรณสามลงไปตักน้ำแล้ว กำลังจะเดินกลับไปศาลา พระราชาปิลยักขราชก็เล็งยิงด้วยธนูอาบยา ถูกสุวรรณสาม ที่ลำตัวทะลุจากขวาไปซ้าย สุวรรณสามล้มลงกับพื้น แต่ยังไม่ถึงตาย จึงเอ่ยขึ้นว่า "เนื้อของเรากินไม่ได้ หนังของเราเอาไปทำอะไรก็ได้ จะยิงเราทำไมคนที่ยิงเราเป็นใคร ยิ่งแล้วจะ ช้อนตัวอยู่ทำไม" ปิลยักขราชได้ยินวาจาอ่อนหวานเช่นนั้นก็ยิ่งแปลกพระทัย ทรงคิดว่า "หนุ่มน้อยนี้เป็นใครหนอ ลูกเรายังล้มลงแล้ว ยังไม่โกรธเคือง กลับใช้ถ้อยคำอัน

อ่อนหวาน แทนที่จะด่าว่า ด้วยความ โกรธแค้น เราจะต้องแสดงตัวให้เขาเห็น" คิดดังนั้นแล้ว พระราชาจึงออกจากที่ซุ่มไปประทับอยู่ข้างๆ สุวรรณสาม พลังตรัสว่า "เราชื่อปิลักษณ์ราช เป็น พระราชา แห่งเมืองพาราณสี เจ้าเป็นผู้ใด มาทำอะไรอยู่ในป่านี้" สุวรรณสามตอบไปตามความจริง ว่า "ข้าพเจ้าเป็นบุตรดาบส ชื่อว่าสุวรรณสาม พระองค์ยังข้าพเจ้าด้วยธนูพิษ ได้รับความเจ็บปวด สาหัส พระองค์ประสงค์อะไรจึงยิงข้าพเจ้า" พระราชาไม่กล้าตอบความจริง จึงแสร้งตรัสเท็จว่า "เรา ตั้งใจจะยิงเนื้อเป็นอาหาร แต่พอเข้ามาเนื้อก็ เติลคหนีไปหมด เราโกรธจึงยิงเจ้า " สุวรรณสามแย้งว่า "เหตุใดพระองค์จึงตรัสอย่างนั้น บรรดาสัตว์ทั้งหลายในป่านี้ไม่เคยกลัวข้าพเจ้า ไม่เคยเติลค หนี ข้าพเจ้าเลย สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนของข้าพเจ้า" พระราชาทรงละอายพระทัยที่ตรัสความเท็จแก่ สุวรรณสาม ผู้ถูกยิงโดยปราศจากความผิด จึงตรัสตามความจริงว่า "เป็นความจริงตามที่เจ้าว่า สัตว์ ทั้งหมดมิได้กลัวภัย จากเจ้าเลย เรายิงเจ้าก็เพราะความ โง่เขลาของเราเอง เจ้าอยู่กับใครในป่านี้ ออก คัดน้ำไปให้ใคร" สุวรรณสามบ้วนโลหิตออกจากปาก ตอบพระราชาว่า "ข้าพเจ้าอยู่กับพ่อแม่ ซึ่งดา บอดทั้งสองคน อยู่ในศาลา ในป่านี้ ข้าพเจ้าทำหน้าที่ปรนนิบัติพ่อแม่ ดูแลหาน้ำและอาหาร สำหรับ ท่านทั้งสอง เมื่อข้าพเจ้า มาถูกยิงเช่นนี้ พ่อแม่ก็จะไม่มี ใครดูแลปรนนิบัติอีกต่อไป อาหารที่ศาลายัง พอสำหรับ 6 วัน แต่ไม่มีน้ำ พ่อแม่ของข้าพเจ้าจะต้องอดน้ำและอาหาร เมื่อปราศจากข้าพเจ้า โอ พระราชา ความทุกข์ ความเจ็บปวด ที่เกิดจากถูกยิงด้วยธนูของท่านนั้น ยังไม่เท่าความทุกข์ ความ เจ็บปวดที่เป็นห่วงพ่อแม่ของข้าพเจ้า จะต้องได้รับ ความเดือดร้อนเพราะขาดข้าพเจ้าผู้ปรนนิบัติ ต่อไปนี้พ่อแม่คงไม่ได้เห็นหน้าข้าพเจ้าอีก แล้ว" สุวรรณสามรำพันแล้วร้องไห้ด้วยความทุกข์ใจ อย่างยิ่ง พระราชาทรงได้ยินดังนั้นก็เสียพระทัยยิ่งนักกว่า ได้ทำร้าย สุวรรณสามผู้มีความกตัญญู สูงสุด ผู้ไม่เคยทำอันตราย ต่อสิ่งใดเลย จึงตรัสกับสุวรรณสามว่า "ท่านอย่ากังวลไปเลย สุวรรณสาม เราจะรับดูแลปรนนิบัติพ่อแม่ของท่านให้เหมือน กับที่ท่านได้เคย ทำมา จึงบอกเราเถิดว่าพ่อแม่ของ ท่านอยู่ที่ไหน" สุวรรณสามได้ยินพระราชดำรัสให้สัญญาดีใจ กราบทูลว่า "พ่อแม่ของข้าพเจ้าอยู่ ไม่ไกลจากที่นี่มาก นะก ขอเชิญเสด็จไปเถิด" พระราชาตรัสถามว่า สุวรรณสามจะส่งความไปถึงพ่อ แม่ บ้างหรือไม่ สุวรรณสามจึงขอให้พระราชบิดาบอกพ่อแม่ว่า ตนฝากกราบไหว้ลาพ่อแม่มา กับ พระราชา เมื่อสุวรรณสาม ประนมมือกราบลงแล้ว ก็สลบไป ด้วยธนูพิษ ลมหายใจหยุด มือเท้าและ ร่างกายแข็งเกร็งด้วยพิษยา พระราชาทรงเศร้า เสียพระทัยยิ่งนัก รำลึกถึงกรรมอันหนักที่ได้ก่อขึ้น ในครั้งนี้ แล้วก็ทรงระลึกได้ว่า ทางเดียวที่จะช่วยผ่อนบาปอันหนักของ พระองค์ได้ก็คือ ปฏิบัติตาม วาจาที่สัญญาไว้กับสุวรรณสาม คือไป ปรนนิบัติดูแลพ่อแม่สุวรรณสาม เหมือนที่สุวรรณสามได้ เคยกระทำมา พระราชาปิลักษณ์ราชจึงนำหมอน้ำที่สุวรรณสามตักไว้นั้น ออกเดินทางไปศาลาที่ สุวรรณสามบอกไว้ ครั้นไปถึง ทูลดาบสได้ยินเสียงฝีเท้าพระราชา ก็ร้องถามขึ้นว่า "นั่นใครขึ้นมา ไม่ใช่สุวรรณสามลูกเราแน่ ลูกเรา เดินฝีเท้าเบา ไม่ก้าวหนักอย่างนี้" พระราชาไม่กล้าบอกไป ในทันทีว่าพระองค์ยังสุวรรณสาม ตายแล้ว จึงบอกแต่เพียงว่า "ข้าพเจ้าเป็นพระราชา แห่งเมือง พาราณสี มาเที่ยวยิงเนื้อในป่านี้" ดาบสจึงเชิญ ให้พระราชาเสวยผลไม้ และเล่าว่าบุตรชายชื่อ

สุวรรณสาม เป็นผู้ดูแลจัดหาอาหารไว้ให้ ขณะนี้สุวรรณสาม ออกไปตักน้ำ อีกสักครู่ก็คงจะกลับมา พระราชาจึงตรัสด้วยความเศร้าเสียพระทัยว่า "สุวรรณสาม ไม่กลับมาแล้ว บัดนี้สุวรรณสามถูกฆนูของ ข้าพเจ้าถึงแก่ ความตายแล้ว" ดาบสทั้งสองได้ยืนดั่งนั้นก็เสียใจยิ่งนัก นางปาริกาดาบสินีนั่นแต่แรกโกรธ แค้นที่พระราชา ยิ่งสุวรรณสามตาย แต่ทูลดาบสได้ปลอบประโลมว่า "จงนึกว่าเป็นเวรกรรมของสุวรรณสามและของเราทั้งสองเถิด จงสำรวมจิตอย่าโกรธเคืองเลย พระราชาก็ได้ยอมรับผิดชอบแล้ว" พระราชาตรัสปลอบว่า "ท่านทั้งสองอย่างกังวลไปเลย ข้าพเจ้าได้สัญญากับสุวรรณสามแล้วว่า จะปรนนิบัติ ท่านทั้งสองให้เหมือนกับที่สุวรรณสามเคยทำมาทุกประการ" ดาบสทั้งสองอ่อนวอนพระราชาให้พาไปที่สุวรรณสาม นอนตายอยู่ เพื่อจะได้สัมผัสลูกคล้ำลูกเป็นครั้งสุดท้าย พระราชาก็ทรงพาไป ครั้นถึงที่สุวรรณสามนอนอยู่ ปาริกาดาบสินีนีก็ซ่อนเท้าลูกขึ้นวางบนตัก ทูลดาบส ก็ซ่อนศีรษะสุวรรณสามประคองไว้บนตัก ต่างพากัน รำพันถึงสุวรรณสามด้วยความโศกเศร้า บังเอิญปาริกา ดาบสินีลูบลำบริเวนหน้าอกสุวรรณสาม รู้สึกว่ายังอบอุ่นอยู่ จึงคิดว่าลูกอาจจะเพียงแต่ สลบไป ไม่ถึงตาย นางจึงตั้ง สัตยาธิษฐานว่า "สุวรรณสามลูกเราเป็นผู้ที่ประพฤติดีตลอดมา มีความกตัญญูทวนที่ต่อพ่อแม่อย่างยิ่ง เรายังรักสุวรรณสาม ยิ่งกว่าชีวิตของเราเอง ด้วยสังขวาจาของเรานี้ ขอให้พิษ ฆนุจงคลายไปเถิด ด้วยบุญกุศลที่สุวรรณสามได้เลี้ยงดู พ่อแม่ตลอดมา ขออำนาจแห่งบุญจงลด บันดาลให้ สุวรรณสามฟื้นขึ้นมาเถิด" เมื่อนางตั้งสัตยาธิษฐานจบ สุวรรณสามก็พลิกกายไป ช้างหนึ่งแต่ยังนอนอยู่ ทูลดาบสจึงตั้งสัตยาธิษฐาน เช่นเดียวกัน สุวรรณสามก็พลิกกายกลับไปอีกข้างหนึ่ง ฝ่ายนางเทพธิดาสุนทรีย ผู้ดูแลรักษาอยู่ ณ บริเวณ เขาคันธมาทน์ ก็ได้ตั้งสัตยาธิษฐานว่า "เราทำหน้าที่ รักษาเขาคันธมาทน์มาเป็นเวลานาน เรายังรักสุวรรณสาม ผู้มีเมตตาจิต และมีความกตัญญูยิ่งกว่าใคร ด้วยสังขวาจา นี้ ขอให้พิษจงจางหายไปเถิด" ทันใดนั้น สุวรรณสามก็พลิกกายฟื้นตื่นขึ้น หายจาก พิษฆนุโดยสิ้นเชิง ยิ่งกว่านั้นดวงตาของพ่อและแม่ ของสุวรรณสามก็กลับแลเห็นเหมือนเดิม พระราชา ทรงพิศวงยิ่งนัก จึงตรัสถามว่าสุวรรณสามฟื้นขึ้นมา ได้อย่างไร สุวรรณสามตอบพระราชาว่า "บุคคลใดเลี้ยงดูปรนนิบัติบิดามารดาด้วยความรักใคร่เอาใจใส่ เทวดาและมนุษย์ย่อมช่วยคุ้มครองบุคคลนั้น นักปราชญ์ย่อม สรรเสริญ แม้เมื่อตายไปแล้ว บุคคลนั้นก็จะได้ไปบังเกิด ในสวรรค์ เสาผลบุญแห่งความกตัญญูทวนที่ของคุณ" พระราชาปัสยักราชได้ยืนดั่งนั้นก็ชื่นชมโสมนัสตรัสกับ สุวรรณสามว่า "ท่านทำให้จิตใจและดวงตาของข้าพเจ้า สว่างไสว ข้าพเจ้ามองเห็นธรรม ต่อไป ข้าพเจ้าจะรักษาศีล จะบำเพ็ญกุศลกิจ จะไม่เบียดเบียนชีวิตสัตว์อีกแล้ว" ครั้นปฏิบัติแล้วพระราชาที่ทรงขอขมาโทษที่ได้กระทำ ให้สุวรรณสามเดือดร้อน แล้วพระองค์ก็เสด็จ กลับพาราณสี ทรงปฏิบัติตามที่ได้ตรัสไว้ทุกประการจนตลอดพระชนม์ชีพ ฝ่ายสุวรรณสามก็เลี้ยงดูปรนนิบัติพ่อแม่ บำเพ็ญเพียรใน ทางธรรมเมื่อสิ้นชีพก็ได้ไปเกิดในพรหมโลก ร่วมกับพ่อแม่ ด้วยกุศลกรรมที่กระทำมาคือ ความเมตตากรุณาต่อมนุษย์ และสัตว์ทั้งหลาย และความกตัญญูทวนที่ต่อบิดามารดา อันเป็นกุศลกรรมสูงสุดที่บุตรพึงกระทำต่อบิดามารดา

เนมิราชชาดก

พระราชทานแห่งเมืองมิตลา ทรงมีพระโอรสนามว่า เนมิกุมาร ผู้จะทรงสืบสมบัติในกรุงมิตลาต่อไป พระเนมิกุมาร ทรงมีพระทัยฝักใฝ่ในการบำเพ็ญทานมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ทรงรักษาศีลอุโบสถ อย่างเคร่งครัด เมื่อพระบิดาทอดพระเนตรเห็นเส้นพระเกศาหางอก ก็ทรงรำพึงว่า บัดนี้ถึงเวลาที่จะมอบราชสมบัติให้ แก่โอรสแล้ว พระองค์เองก็จะได้เสด็จออกบำเพ็ญเพียรในทางธรรมต่อไป จึงทรงมอบราชสมบัติเมือง มิตลาให้แก่พระเนมิราชกุมาร ขึ้นครองเป็นพระเจ้าเนมิราช ส่วนพระองค์เองก็เสด็จออกบวช รักษาศีลตราจนสวรรคต เมื่อพระเจ้าเนมิราชครองราชย์สมบัติ โปรดให้สร้าง โรงทาน ริมประตูเมือง 4 แห่ง โรงทานกลางพระนคร 1 แห่ง ทรงบริจาคทานแก่ประชาชนอยู่เป็น นิตย์ ทรงรักษาศีล และสั่งสอนประชาชนของพระองค์ให้ตั้ง มั่นอยู่ในศีลในธรรม ครั้งนั้นปรากฏว่า ประชาชนทั้งหลายล้วนแต่เป็นผู้มีศีลมีสัจย์ ไม่มีการเบียดเบียนทำ บาปหยาบช้ำ บ้านเมืองก็ร่มเย็น เป็นสุข ผู้คนพากันสรรเสริญพระคุณของพระเจ้าเนมิราชอยู่ทั่วไป พระเจ้าเนมิราช เมื่อทรงปฏิบัติ ธรรมอยู่นั้น ทรงสงสัยว่า การให้ทานกับการประพฤติพรหมจรรย์ คือ การรักษาความบริสุทธิ์ ไม่ ข้อเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวโลกนั้น อย่างไหนจะประเสริฐกว่ากัน พระอินทร์ได้ทรงทราบถึงความ กังขาในพระทัยของพระเจ้า เนมิราช จึงเสด็จจากดาวดึงส์ลงมาปรากฏ เฉพาะพระพักตร์ พระราชา ตรีศกับพระราชาวา "หม่อมฉันมาเพื่อแก้ข้อสงสัย ที่ทรงมีพระประสงค์จะทราบว่าจะระหว่างทานกับ การประพฤติ พรหมจรรย์ สิ่งใดจะเป็นกุศลยิ่งกว่ากัน หม่อมฉันขอทูลให้ ทราบว่า บุคคลได้เกิดใน ตระกูลกษัตริย์นั้นก็เพราะประพฤติ พรหมจรรย์ในชั้นต่ำ บุคคลได้เกิดในเทวโลก เพราะได้ ประพฤติ พรหมจรรย์ชั้นกลาง บุคคลจะถึงความบริสุทธิ์ ก็เพราะประพฤติ พรหมจรรย์ชั้นสูงสุด การเป็นพรหมนั้น เป็นไฉนยากลำบากยิ่ง ผู้จะประพฤติพรหมจรรย์จะต้องเว้นจากวิถีชีวิตอย่างมนุษย์ ปุถุชน ต้องไม่มีเมียเรือน ต้องบำเพ็ญธรรมสมาธิเสมอ ดังนั้น การประพฤติพรหมจรรย์จึงทำได้ยาก ยิ่ง กว่าบริจาคทาน และได้กุศลมากยิ่งขึ้นกว่าหลายเท่าตัว บรรดากษัตริย์ทั้งหลาย มักบริจาคทาน กันเป็น การใหญ่แต่ก็ไม่ สามารถจะล่วงพ้น จากกิเลสไปได้ แม้จะได้ไปเกิดในที่อันมีแต่ความสนุก ความบันเทิงรื่นรมย์ แต่ก็เปรียบไม่ได้กับความสุขอันเกิดจาก ความสงบอันวิเวก อันจะได้มาก็ด้วยการประพฤติ พรหมจรรย์เท่านั้น" พระอินทร์ได้ทรงเล่าถึงเรื่องราวของพระองค์เอง ที่ได้ประกอบ ทานอันยิ่งใหญ่ เมื่อชาติที่เกิดเป็นพระราช านแห่งพาราณสี ได้ทรงถวายอาหารแก่นักพรตที่อยู่ บริเวณแม่น้ำสีทา เป็นจำนวนหมื่นรูปได้รับกุศลยิ่งใหญ่มาก แต่ก็เพียงแต่ได้เกิดในเทวโลกเท่านั้น ส่วน บรรดานักพรต ที่ประพฤติพรหมจรรย์เหล่านั้น ล้วนได้ไปเกิดในพรหมโลก อันเป็นแดนที่สูงกว่า และมีความสุขสงบอันบริบูรณ์กว่า แต่แม้ว่าพรหมจรรย์จะ ประเสริฐกว่าทาน พระอินทร์ก็ได้ ทรง เตือนให้พระเจ้าเนมิราชทรงรักษาธรรมทั้งสองคู่กันคือ บริจาค ทานและรักษาศีล ครั้นเมื่อพระ อินทร์เสด็จกลับไปเทวโลกแล้วเหล่าเทวดา ซึ่งครั้งที่เกิดเป็นมนุษย์นั้นได้เคยรับทานและฟังธรรม

จาก พระเจ้าเนมิราช จนได้มาบังเกิดในเทวโลก ต่างพากัน ไปเฝ้าพระอินทร์และทูลว่า "พระเจ้าเนมิราชทรงเป็น อาจารย์ของเหล่าข้าพระบาทมาแต่ก่อน ข้าพระบาท ทั้งหลายรำลึกถึงพระคุณพระเจ้าเนมิราช ใครจะได้พบ พระองค์ขอได้โปรดเชิญเสด็จพระเจ้าเนมิราชมา ยังเทวโลกนี้ด้วยเถิด" พระอินทร์จึงมีเทวบัญชาให้มาตุลี เทพสารภินาเวษยันตราขรต ไปเชิญเสด็จพระเจ้าเนมิราช จากกรุง มิถิลลาขึ้นมายังเทวโลก มาตุลีเทวบุตรรับโองการแล้วก็นำราชมรรคาไปยังมนุษยโลก ในคืนวันเพ็ญ ขณะพระเจ้าเนมิราชกำลัง ประทับอยู่กับ เหล่าเสนาอำมาตย์ มาตุลีทูลเชิญพระราชว่า เทพบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์รำลึกถึงพระคุณ ของพระองค์ ประรณนาจะ ได้พบ พระองค์ จึงนำราชมรรคาเชิญเสด็จไปยังเทวโลก พระเจ้าเนมิราชทรงรำพึงว่า พระองค์ยังมีเคยเห็นเทวโลก ประรณนาจะเสด็จไปตามคำเชิญของเหล่าเทพ จึงเสด็จประทับ บนเวษยันตราขรต มาตุลีจึงทูลว่า สถานที่ที่จะเชิญเสด็จไปนั้น มี 2 ทาง คือ ไปทางที่ อยู่ของเหล่าผู้ทำบาปหนึ่ง และไปทางสถานที่ อยู่ของผู้ทำบุญหนึ่ง พระราชาประสงค์จะเสด็จไปที่ใดก่อนก็ได้ พระราชาตรัสว่า พระองค์ประสงค์จะไปยังสถานที่ของ เหล่าผู้ทำบาปก่อน แล้วจึงไปยังที่แห่งผู้ทำบุญ มาตุลิก็นำเสด็จ ไปยังเมืองนรก ผ่านแม่น้ำเวตรณิ อันเป็นที่ทรมานสัตว์นรก แม่น้ำเต็มไปด้วยเถาวัลย์ หนามโตเท่าหอก มีเพลิงลุกโชติช่วง มีหลาวเหล็กเสียบสัตว์นรกไว้เหมือนอย่างปลา เมื่อสัตว์นรกตก ลงไปในน้ำก็ถูกของแหลมคมได้น้ำสับขาดเป็นท่อนๆ บางที นายนิรยบาลก็เอาเบ็ดเหล็กเกี่ยวสัตว์นรก ขึ้นมาจากน้ำ เอามา นอนหงายอยู่บนเปลวไฟบ้าง เอาก้อนเหล็กมีไฟลุกแดงอุดเข้าไป ในปากบ้าง สัตว์นรกล้วนต้องทนทุกข์เวทนาด้วยอาการต่างๆ พระราชาตรัสถามถึงโทษของเหล่าสัตว์นรกเหล่านี้ ว่าได้ประกอบกรรมชั่วอะไรไว้จึงต้องมารับโทษดังนี้ มาตุลิก็ตอบบรรยายถึงโทษกรรมที่สัตว์นรกเหล่านี้ ประกอบไว้ เมื่อครั้งที่เกิดเป็นมนุษย์ จากนั้น มาตุลิก็ตอบบรรยายไปทอดพระเนตรขุมนรกต่างๆ ที่มีบรรดาสัตว์นรกถูกจองจำและลงโทษ อยู่ด้วยความทรมาน แสนสาหัส น่าทรมานแตกต่างกัน เป็นที่น่าสะพรึงกลัวอย่างยิ่ง พระราชาตรัสถามถึง โทษของสัตว์นรกแต่ละประเภท มาตุลิก็ตอบ โดยละเอียด เช่น ผู้ที่เคยทรมานไล่จับไล่ยิงนกขว้างนก จะถูกนาย นิรยบาลเอาเหล็กพืดรัดคอ กดหัว แล้วดึงเหล็กนั้นจนคอขาด ผู้ที่เคยเป็นพ่อค้าแม่ค้า แล้วไม่ซื้อต่อคนซื้อ เอาของเลวมาหลอก ว่าเป็นของดี หรือเอาของเลวมาปนของดี ก็จะถูกลงโทษให้เกิด ความกระหายน้ำ ครั้นเมื่อไปถึงน้ำ น้ำนั้นก็กลายเป็นแกลบเพลิง ลูกเป็นไฟ ก็จำต้องกินแกลบนั้นต่างน้ำ เมื่อกินเข้าไปแกลบนั้น ก็แผดเผาร่างกายได้รับทุกข์เวทนาสาหัส ผู้ที่เคยทำความเดือดร้อนให้มิตรสหายอยู่เป็นนิตย์ รมกวน เบียดเบียนมิตรสหายด้วยประการต่างๆ เมื่อ ดาษไปเกิดใน ขุมนรกก็จะรู้สึกหิวกระหายประรณนาจะกินอาหาร แต่อาหารที่ได้พบ ก็คืออุจจาระปัสสาวะ สัตว์นรกเหล่านี้จำต้องดื่มกินต่างอาหาร ผู้ที่ฆ่าบิดามารดา ฆ่าผู้มีพระคุณ ฆ่าผู้มีศีลธรรม จะถูกไฟนรกเผาเผาให้กระหายต้องดื่มเลือดดื่มหนอง แทนอาหาร ความทุกข์ทรมานอันสาหัสในขุมนรกต่างๆ มีอยู่มากมาย เป็นที่น่าทรมาน ทำให้พระราชา รู้สึกสยดสยอง ต่อผลแห่งกรรมชั่วร้าย ของมนุษย์โง่บาปหยาบช้าทั้งหลายยิ่งนัก พระราชาทอดพระเนตรเห็นวิมารแก้วของนางเทพธิดาวารุณี ประดับด้วยแก้วแพรวพราวมีสระน้ำ มีสวนอันงดงาม ด้วยดอกไม้ นานาพรรณ

จึงตรัสถามมาตุลีว่า นางเทพธิดา วารุณีประกอบกรรมดีอย่างไร จึงมีวิมานที่งดงามวิจิตรเช่นนี้ มาตุลีตอบว่า นางเทพธิดาองค์นี้ เมื่อเป็นมนุษย์ เป็นสาวใช้ของ พราหมณ์ มีหน้าที่จัดอาสนะสำหรับ ภิกษุ และจักสลากภัตถวายภิกษุ อยู่เนืองๆ นางบริจาทาน และ รักษาศีลตลอดเวลา ผลแห่งกรรมดี ของนางจึงได้บังเกิดวิมานแก้วงามเรืองรอง พระราชาเสด็จผ่านวิมานต่างๆ อันงดงามโอฬารและ ได้ ตรัสถามเทวสารถิ ถึงผลบุญที่เหล่าเทพบุตร เทพธิดาเจ้าของ วิมานเหล่านั้น ได้เคยประกอบไว้ เมื่อ ครั้งที่เกิดเป็นมนุษย์ มาตุลิก้ทูลให้ทราบโดยละเอียด ความงามและความรื่นรมย์ ในเทวโลกเป็นที่ จับตาจับใจของพระราชาเนมิราชยิ่งนัก ในที่สุด มาตุลิก้ก็นำเสด็จพระราชาไปถึงวิมานที่ประทับ ของ พระอินทร์ เหล่าเทพดาทั้งหลายมีความ โสมนัสยินดีที่ได้พบ พระราชาผู้เคยทรงมีพระคุณต่อเทพย ดาเหล่านั้น ตั้งแต่ครั้งที่ยังเป็น มนุษย์อยู่ในมนุษยโลก เหล่าเทพได้ทูลเชิญให้พระราชา ประทับอยู่ ในวิมานของตน เพื่อเสวยทิพย์สมบัติอันรื่นรมย์ ในดาวดึงส์ พระราชาตรัสตอบว่า "สิ่งที่ได้มา เพราะผู้อื่น ไม่เป็นสิทธิขาดแก่ตน หม่อมฉันปรารถนาจะประกอบกรรมดี เพื่อให้ได้รับผลบุญตาม สิทธิ อันควรแก่ตนเอง หม่อมฉันจะตั้งหน้าบริจาทาน รักษา ศีล สำรวม กาย วาจา ใจ เพื่อให้ได้รับ ผลแห่งกรรมดี เป็นสิทธิของหม่อมฉันโดยแท้จริง" พระราชาประทับอยู่ในดาวดึงส์ช่วงเวลาหนึ่ง แล้วจึงเสด็จกลับ เมืองมิลิลา ได้ตรัสเล่าสิ่งที่ได้พบเห็นมา แก่ปวงราษฎร ทั้งสิ่งที่ได้เห็นในนรกและ สวรรค์ แล้วตรัสชักชวนให้ประชาชนทั้งหลาย ตั้งใจมั่น ประกอบกรรมดี บริจาทาน รักษาศีล เพื่อให้ได้ไปเกิด ในเทวโลก ได้รับความสุขสบายรื่นรมย์ในทิพย์วิมาน พระราชาเนมิราชทรงครอง แผ่นดินสืบต่อมาด้วยความเป็นธรรม ทรงตั้งพระทัยรักษาศีลและบริจาท ทานโดยสม่ำเสมอมิได้ ขาด วันหนึ่งเมื่อทอดพระเนตรเห็นเส้นพระเกศาหางอกขาวก็สลดพระทัยใน สังขาร ทรงดำริที่จะ ออกบวชเพื่อประพาศพรหมจรรย์ จึงตรัสเรียก พระโอรสมาเฝ้าและทรงมอบราชสมบัติแก่พระราช โอรส หลังจากนั้น พระราชาเนมิราชก็ออกผนวช เจริญพรหมวิหาร ได้สำเร็จบรรลุมรรค ครั้นเมื่อ สวรรคตก็ได้ไปบังเกิดในเทวโลก เสวยทิพย์สมบัติอันรื่นรมย์ กุศลกรรมที่พระราชาทรงประกอบ อันส่งผลให้พระองค์ได้ไปสู่เทวโลกนั้นคือ การพิจารณาเห็น โทษ ของความชั่ว และความสยดสยอง ต่อผลแห่งกรรมชั่วนั้น และ อานิสงส์ของกรรมดีที่ส่งผลให้บุคคลได้มีความสุขในทิพย์สมบัติ อานิสงส์อันประเสริฐที่สุด คือ อานิสงส์แห่งการประพาศ ปรหมจรรย์คือการบวชเมื่อถึงกาลอัน สมควร

มโหสถชาดก

ในเมืองมิลินา มีเศรษฐีผู้หนึ่งมีนามว่า สิริวัตตะ ภรรยาชื่อ นางสุนนาเทวี นางสุนนาเทวีมีบุตรชายคนหนึ่ง ซึ่งเมื่อคลอด ออกมานั้นมีแท่งโอสถอยู่ในมือ เศรษฐีสิริวัตตะเคยเป็นโรค ปวดศีรษะมานาน จึงเอาแท่งยานั้นฝนที่หินบดยา แล้วนำมา ทาหน้าผาก อาการปวดศีรษะก็หายขาด ครั้นผู้อื่นที่มีโรคภัย ใช้เจ็บมาขอป็นยานั้นไปรักษาบ้าง ก็พากันหายจากโรค เป็นที่เลื่องลือไปทั่ว เศรษฐีจึงตั้งชื่อบุตรว่า "มโหสถ" เพราะทารกนั้นมีแท่งยาวิเศษ เกิดมากับตัว เมื่อมโหสถเติบโตขึ้น ปรากฏว่ามีสติปัญญาเฉลียวฉลาด กว่าเด็กในวัยเดียวกัน ครั้งหนึ่งมโหสถเห็นว่า ในเวลาฝนตก ตนและเพื่อนเล่นทั้งหลายต้องหลบฝน ลำบากลำบากไม่สนุก จึงขอให้เพื่อนเล่นทุกคนนำเงินมารวมกันเพื่อสร้างสถานที่เล่น มโหสถจัดการออกแบบอาคารนั้นอย่างวิจิตรพิสดาร นอกจาก ที่เล่นที่กินและที่พักรสำหรับคนที่ผ่านไปมาแล้ว ยังจัดสร้างห้อง วิจิตรคดียด้วย เพราะความที่มโหสถเป็นเด็กฉลาดเฉลียวเกินวัย จึงมักมีผู้คนมาขอให้ตัดสินปัญหาข้อพิพาท หรือแก้ไขปัญหาคัดข้อ ต่างๆ อยู่ เสมอชื่อเสียงของมโหสถเลื่องลือไปไกลทั่วมิลินนคร ในขณะนั้น กษัตริย์เมืองมิลินา ทรงพระนามว่า พระเจ้าวิเทหราช ทรงมีนักปราชญ์ราชบัณฑิตประจำ ราชสำนัก 4 คน คือ เสนาะ ปุกกุสะกามินทะ และ เทวินทะ บัณฑิตทั้ง 4 เคยกราบทูลว่าจะมี บัณฑิต คนที่ห้ามาสู่ราชสำนักพระเจ้าวิเทหราช พระองค์จึงโปรดให้ เสนาออกสืบข่าวว่า มีบัณฑิตผู้มีสติปัญญา ปราดเปรื่องอยู่ที่ใดบ้าง เสนาเดินทางมาถึงบริเวณบ้านของสิริวัตตะเศรษฐี เห็นอาคารงดงาม จัดแต่งอย่างประณีตบรรจง จึงถามผู้คนที่ใครเป็นผู้ออกแบบ คนก็ ตอบว่า ผู้ออกแบบคือมโหสถบัณฑิต บุตรชายวัย 7 ขวบ ของสิริวัตตะ เศรษฐี เสนาจึงนำความไปกราบทูลพระเจ้าวิเทหราช พระองค์ตรัสเรียก บัณฑิตทั้ง 4 มาปรึกษาว่าควรจะไปรับมโหสถมาสู่ราชสำนักหรือไม่ บัณฑิตทั้ง 4 เกรงว่ามโหสถจะได้ดีเกินหน้าตนจึงทูลว่า ลำพังการออกแบบตกแต่งอาคารไม่นับว่าผู้นั้นจะมีสติปัญญาสูงถึงขั้นบัณฑิต ขอให้รอคอยต่อไปว่า มโหสถจะมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดจริงหรือไม่ ฝ่ายมโหสถนั้น มีชาวบ้านนำคดีความต่างๆ มาให้ตัดสินอยู่เป็นนิตย์ เป็นต้นว่า ชายเลี้ยงโคนอนหลับไป มีขโมยเข้ามาลักโค เมื่อตามไปพบ ขโมยก็อ้างว่าตนเป็นเจ้าของโค ต่างฝ่ายต่างถกเถียงอ้างสิทธิ์ ไม่มีใคร ตัดสินได้ว่าโคนั้นเป็นของใคร จึงพากันไปหา มโหสถถามชาย เจ้าของโคว่า เรื่องราวเป็นอย่างไร ชายนั้นก็เล่าให้ฟัง มโหสถจึงถาม ขโมยว่า "ท่านให้โคของท่านกินอาหารอะไรบ้าง" ขโมยตอบว่า "ข้าพเจ้าให้กินงา กินแป้ง ถั่ว และยาสูบ" มโหสถถามชายเจ้าของโค ชายนั้นก็ตอบว่า"ข้าพเจ้าให้โคกิน หญ้าตามธรรมดา" มโหสถจึงให้ เอาใบไม้มาตำให้โคกินแล้วให้กินน้ำ โคก็สำรอกเอาหญ้าออกมา จึงเป็นอันทราบว่าเป็นเจ้าของโคที่แท้จริง พระเจ้าวิเทหราชได้ทราบเรื่องการตัดสินความของมโหสถก็ปรารถนาจะเชิชมโหสถาสู่ราชสำนัก แต่บัณฑิตทั้งสี่ก็คอยทูล ทักทวนไว้เรื่อยๆ ทุกครั้งที่มโหสถแสดงสติปัญญาในการตัดสินคดี พระเจ้าวิเทหราชทรงทดลองสติปัญญามโหสถด้วยการตั้งปัญหา

ต่างๆก็ปรากฏว่า มโหสถแก้ปัญหาได้ทุกครั้ง เช่น เรื่องท่อนไม้ ที่เวลาได้เรียบเสมอกัน พระเจ้าวิเทราขทรงตั้งคำถามว่า ข้างไหนเป็นข้าง ปลายข้างไหนเป็นข้าง โคน มโหสถก็ใช้วิธีผูกเชือก กลางท่อนไม้นั้น แล้วหย่อนลงในน้ำ ทางโคนหนักก็จมลง ส่วนทาง ปลายลอยน้ำ เพราะน้ำหนักเบากว่า ไม้ มโหสถก็ชี้ได้ว่า ทางไหน เป็น โคนทางไหนเป็นปลาย นอกจากนี้มโหสถยังแก้ปัญหาเรื่องต่างๆ อีกเป็นอันมาก จนในที่สุดพระราชาก็ไม่อาจทนรอตามคำ ทักทานของ บัณฑิตทั้งสี่ อีกต่อไป จึงโปรดให้ราชบุรุษไปพาตัวมโหสถกับบิดามา เข้าเฝ้าพร้อมกับให้นำ ม้าอัสตรมาถวายด้วย มโหสถทราบดีว่าครั้งนี้ เป็นการทดลองสำคัญ จึงนัดหมายการอย่างหนึ่งกับบิดา และ ในวันที่ไปเฝ้าพระราชา มโหสถให้คนนำลามาด้วยหนึ่งตัว เมื่อเข้าไปถึงที่ประทับ พระราชาโปรดให้สิริวิฑกะ เศรษฐีนั่งบนที่ อันสมควรแก่เกียรติยศ ครั้นเมื่อมโหสถเข้าไป สิริวิฑกะก็ลุกขึ้น เรียกบุตรชายว่า "พ่อมโหสถ มานั่งตรงนี้เถิด" แล้วก็ลุกขึ้นจากที่นั่ง มโหสถก็ตรงไปนั่งแทนที่บิดา ผู้คนก็พากันมองดูอย่างดำหนิ ที่มโหสถทำเสมือนไม่เคารพบิดา มโหสถจึง ถามพระราชาว่า "พระองค์ไม่พอพระทัยที่ข้าพเจ้านั่งแทนที่บิดาใช่หรือไม่" พระราชาทรงรับคำ มโหสถ จึงถามว่า " ข้าพเจ้าขอทูลถามว่า ธรรมดาบิดาย่อมดีกว่าบุตร สำคัญกว่าบุตรเสมอไปหรือไม่" พระราชา ตรัสว่า "ย่อมเป็นเช่นนั้น บิดาย่อมสำคัญกว่าบุตร" มโหสถทูลต่อว่า "เมื่อข้าพเจ้ามาเฝ้า พระองค์มีพระกระแส รับสั่งว่า ให้ข้าพเจ้านำม้าอัสตรมาถวายด้วย ไซ้ใหม่พระเจ้าค่ะ" พระราชาทรงรับคำ มโหสถจึงให้คนนำลาที่เตรียมเข้ามา ต่อพระพักตร์ แล้วทูลว่า "เมื่อพระองค์ตรัสว่าบิดาย่อมสำคัญ กว่าบุตร ลาตัวนี้เป็นพ่อของม้าอัสตร หากพระองค์ทรงเห็น เช่นนั้นจริง ก็โปรดทรงรับลานี้ไปแทนม้าอัสตรเถิดพระเจ้าค่ะ เพราะม้าอัสตรเกิดจากลา นี้ แต่ถ้าทรงเห็นว่า บุตรอาจดีกว่าบิดา ก็ทรงรับเอาม้าอัสตรไปตามที่ทรงมีพระราชประสงค์ ถ้าหากพระองค์เห็นว่าบิดาย่อมประเสริฐกว่าบุตรก็ทรงโปรด รับเอาบิดาของข้าพเจ้าไว้ แต่หากทรงเห็นว่าบุตรอาจประเสริฐ กว่าบิดา ก็ขอให้ทรงรับข้าพเจ้าไว้" การที่มโหสถกราบทูลเช่นนั้น มิใช่จะลบหลู่ดูหมิ่นบิดา แต่เพราะ ประสงค์จะให้ผู้คนทั้งหลายตระหนักใน ความ เป็นจริงของโลก และเพื่อแก้ไขปัญหาที่มีผู้จงใจผูกขึ้น คือบัณฑิตทั้งสี่นั่นเอง พระราชาทรงพอพระทัยในปัญญาของมโหสถจึงตรัสแก่ สิริวิฑกะเศรษฐีว่า "ท่านเศรษฐี เราขอ มโหสถไว้ เป็นราชบุตร จะขัดข้องหรือไม่" เศรษฐีทูลตอบว่า "ข้าแต่พระองค์ มโหสถยังเด็กนัก อายุ เพิ่ง 7 ขวบ เอาไว้ให้โตเป็นผู้ใหญ่ก่อนน่าจะดีกว่าพระเจ้าค่ะ" พระราชาตรัสตอบว่า "ท่านอย่าวิตกในสิ่งที่ว่ามโหสถยังอายุ น้อยเลย มโหสถเป็นผู้มี ปัญญาเฉียบแหลมยิ่งกว่าผู้ใหญ่ จำนวนมาก เราจะเลี้ยงมโหสถในฐานะราชบุตรของเรา ท่านอย่ากังวล ไปเลย" มโหสถจึงได้เริ่มรับราชการกับ พระเจ้าวิเทราข นับตั้งแต่นั้นมา ตลอดเวลาที่อยู่ในราชสำนัก มโหสถได้แสดงสติปัญญา และความสุขุมลึกซึ้งในการพิจารณาแก้ไขปัญหา ข้อขัดข้อง ทั้งปวง ไม่ว่าจะ เป็นปัญหาที่พระราชาทรงผูกขึ้นลองปัญญา มโหสถ หรือที่บัณฑิตทั้งสี่พยายาม สร้างขึ้นเพื่อให้มโหสถ อับจนปัญญา แต่มโหสถก็แก้ปัญหาเหล่านั้นได้ทุกครั้งไป มีหน้าซ้ำในบางครั้ง มโหสถยังได้ช่วยให้บัณฑิตทั้งสี่นั้น รอดพ้นความอับจน แต่บัณฑิตเหล่านั้นมิได้กตัญญูรู้คุณ ที่มโหสถกระทำแก่ตน กลับพยายามทำให้พระราชาเข้า พระทัย

ว่ามโหสถคือปัญหา พยายามหาหนทางให้พระราช ทรวงรังเกียจมโหสถ เพื่อที่ตนจะได้รุ่งเรืองใน ราชสำนัก เหมือนสมัยก่อน มโหสถรุ่งเรืองอยู่ในราชสำนักของพระเจ้าวิเทโหราช ได้รับการ สรรเสริญจากผู้คนทั้งหลายจนมีอายุได้ 16 ปี พระมเหสีของ พระราชผู้ทรงรักใคร่มโหสถเหมือน เป็นน้องชาย ทรงประสงค์ จะหาคู่ครองให้ แต่มโหสถขอพระราชทานอนุญาตเดินทาง ไปเสาะหา คู่ครองที่ตนพอใจด้วยตนเอง พระมเหสีก็ทรงอนุญาต มโหสถเดินทางไปถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ได้ พบหญิงสาวคนหนึ่ง เป็นลูกสาวเศรษฐีเก่าแก่ แต่ได้ยากจนลง หญิงสาวนั้นชื่อว่าอมร มโหสถ ปลอมตัวเป็นช่างซุนผ้า ไปอาศัยอยู่กับบิดามารดาของนาง และได้ทดลอง สติปัญญาของนางด้วย ประการต่างๆเป็นต้นว่า ในครั้งแรกที่พบกันนั้น มโหสถถามนางว่า "เธอชื่ออะไร" นางตอบว่า "สิ่ง ที่คิดฉันไม่มีอยู่ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต นั่นแหละ เป็นชื่อ ของดิฉัน" มโหสถ พิจารณาอยู่ครู่ หนึ่งก็ตอบว่า "ความไม่ตายเป็นสิ่ง ไม่มีอยู่ในโลก เธอชื่อ อมร (ไม่ตาย) ใช่ไหม " หญิงสาวตอบว่า ใช่ มโหสถถามต่อว่า นางจะนำข้าวไปให้ใคร นางตอบว่า นำไป ให้บุรพเทวดา มโหสถก็ ตีปริศนา ออกว่า บุรพเทวดาคือเทวดา ที่มีก่อนองค์อื่นๆ ได้แก่ บิดา มารดา เมื่อมโหสถได้ทดลองสติปัญญา และความประพฤติต่างๆของ นางอมรจนเป็นที่พอใจแล้ว จึงขอนางจาก บิดา มารดา พากลับ ไป กรุงมิลินา เมื่อไปถึงยังเมือง ก็ยังได้ทดลองใจนางอีกโดย มโหสถสร้างลวงหน้าไปก่อน แล้วแต่ง กายงดงามรออยู่ในบ้าน ให้คนพานางมาพบ กล่าวเกี้ยวพาราสีนาง นางก็ไม่ยินดีด้วย มโหสถจึง พอลใจนาง จึงพาไปเฝ้าพระราชและพระมเหสี พระราชก็โปรดให้มโหสถแต่งงานอยู่กับ นาง อมรต่อมา บัณฑิตทั้งหลายยังพยายามที่จะกลั่นแกล้งมโหสถด้วยประการ ต่างๆ แต่ก็ไม่เป็นผล แม้ถึง ขนาดพระราชหลงเข้าพระทัยผิด จับไล่มโหสถออกจากวัง มโหสถก็มีได้ขุนเคือง แต่ยังคงรักภักดี ต่อพระราช พระราชจึงตรัสถามมโหสถว่า "เจ้าเป็นผู้มีสติปัญญา หลักแหลมยิ่ง หากจะหวังช่วง ชิงราชสมบัติจากเราก็ค่อมได้ เหตุใดจึงไม่คิดการร้ายต่อเรา" มโหสถทูลตอบว่า "บัณฑิตยอม ไม่ทำ ชั่ว เพื่อให้ได้ความสุข สำหรับตน แม้จะถูกทัณฑ์ให้เสื่อมจาก ลาภยศ ก็ไม่คิดสละธรรมะด้วยความ หลงในลาภยศ หรือด้วย ความรักความชัง บุคคลนั้นนอนอยู่ได้ร่มไม้ ย่อมไม่ควรหัก กิ่งต้นไม้ นั้น เพราะจะได้ชื่อว่าทำร้ายมิตร บุคคลที่ได้รับการ เกื้อหนุนอุปการะจากผู้ใด ย่อมไม่ทำให้ไมตรีนั้น เสื่อมไปด้วย ความโง่เขลา หรือความ หลงในยศอำนาจ บุคคลผู้ครองเรือน หากเกียจคร้าน ก็ไม่งาม นักบวชไม่สำรวม ก็ไม่งาม พระราชา ขาดความพินิจพิจารณาก็ไม่งาม บัณฑิตโกรธง่าย ก็ไม่งาม" ไม่ว่าบัณฑิตทั้งหลายจะกลั่นแกล้งมโหสถอย่างไร มโหสถก็ สามารถเอาตัวรอดได้ทุกครั้ง และมีได้ ตอบแทน ความชั่วร้าย ด้วยความชั่วร้าย แต่กลับให้ความเมตตากรุณาต่อบัณฑิต ทั้งสี่เสมอมา นอกจากจะทำหน้าที่พิจารณาเรื่องราว แก้ไขปัญหาต่างๆ มโหสถยังได้เตรียมการป้องกันพระนคร ใน ด้านต่างๆ ให้พร้อมเสมอด้วย และยังจัดผู้คนไปอยู่ตามเมืองต่างๆ เพื่อคอยสืบข่าวว่า จะมี บ้านเมืองใด มาโจมตีเมืองมิลินาหรือไม่ มีพระราชองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า จุลนิพทมทัต ครอง เมือง อุตระปัญจาล ประสงค์จะทำสงครามแผ่ เดชานุภาพ จึงทรงคิด การกับปุโรหิตชื่อ เกวัญ พราหมณ์ หมายถึงดวงเอกษัตริย์ ร้อยเอ็ดพระนครมา กระทำสัตย์สาบานแล้วเอาสุราเจือยาพิษ ให้

กษัตริย์เหล่านั้นคืบ จะได้รวบรวมพระนครไว้ในกำมือ มโหสถ ได้ทราบความลับจากนกแก้วที่ส่งออกไปสืบข่าว จึงหาทางช่วยชีวิตกษัตริย์ทั้งร้อยเอ็ดไว้ได้ โดยที่ กษัตริย์เหล่านั้นหารู้ตัวไม่ พระเจ้าจูลนิทรงเห็นว่ามิถิลา เป็นเมืองเดียวที่ไม่ยอมทำ สัตย์สาบาน จึงยกทัพใหญ่มุ่งไปโจมตีมิถิลา มีแก้วภูพราหมณ์ เป็นที่ปรึกษาใหญ่ แต่ไม่ว่าจะโจมตีด้วยวิธีใด มโหสถ ก็รู้ทัน สามารถตอบโต้และแก้ไขได้ ทุกครั้งไป ในที่สุดพระเจ้าจูลนิทรงส่งแก้วภูพราหมณ์มาประลองปัญญา ทำสงครามธรรมกับมโหสถ มโหสถออกไป พบแก้วภูพราหมณ์ โดยนำเอาแก้วมณีค่าควรเมืองไปด้วย แสร้งบอกว่า จะยกให้ พราหมณ์ แต่เมื่อส่ง ให้ก็วางให้ที่ปลายมือพราหมณ์แก้ว เกรงว่าแก้วมณีจะตกจึงก้มลงรับแต่ก็ไม่ทัน แก้วมณีตกลงไป กับพื้นแก้วก็ก้มลงเก็บด้วยความโลภ มโหสถจึงกดคอแก้วไว้ ผลักให้กระเด็นไป แล้วให้ทหารร้องประกาศว่า แก้วภูพราหมณ์ ก้มลงไหว้มโหสถ แล้วถูกผลักไปด้วยความรังเกียจ บรรดาทหารของพระเจ้าจูลนิมองเห็นแต่ภาพแก้วภูพราหมณ์ ก้มลงแทบหัว แต่ไม่ทราบว่าก้มลงด้วยเหตุใด ก็เชื่อตามที่ ทหารของมโหสถป่าวประกาศ พวกกันกลัวอำนาจมโหสถ ถอยหนีไปไม่เป็นกระบวน กองทัพพระเจ้าจูลนิก็แตกพ่ายไป แก้วภูพราหมณ์คิดพยายามทรมโหสถอยู่ไม่รู้หาย จึงวางอุบายให้ พระเจ้าจูลนิส่งทูตไปทูลพระเจ้าวิเทหราชว่าจะขอทำสัญญาไมตรี และขอถวายพระราชธิดาให้เป็นชายา พระเจ้าวิเทหราชทรงมี ความยินดี จึงทรงตอบรับเป็นไมตรี พระเจ้าจูลนิก็ขอให้ พระเจ้าวิเทหราชเสด็จมาอุดรปัญจาล มโหสถพยายาม ทูลคัดค้าน พระราชาก็มิได้ฟังคำมโหสถก็เสียใจว่าพระราชินี ลุ่มหลงในสตรี แต่กระนั้นก็ยังจงรักภักดี จึงคิดจะแก้อุบาย ของพระเจ้าจูลนิ มโหสถจึงทูลขออนุญาตไปจัดเตรียมที่ประทับ ให้พระราชินีในเมืองอุดรปัญจาล ก็ได้รับอนุญาต มโหสถจึงให้ ผู้คนไปจัดสร้างวังอันงดงาม และที่สำคัญคือจัดสร้างอุโมงค์ใต้ดิน เป็นทางเดินภายในอุโมงค์ประกอบด้วยกลไกและประตูลับ ต่างๆซับซ้อนมากมาย เมื่อเสร็จแล้วมโหสถจึงทูลเชิญ ให้พระเจ้าวิเทหราชเสด็จไปยังอุดรปัญจาล ขณะที่พระเจ้าวิเทหราชประทับอยู่ในวัง รอที่จะอภิเษกกับ พระธิดาพระเจ้าจูลนิ พระเจ้าจูลนิทรงยก กองทหารมาล้อมวังไว้ มโหสถซึ่งเตรียมการไว้แล้ว ก็ลอบลงไปทางอุโมงค์เข้าไปใน ปราสาทพระเจ้าจูลนิ ทำอุบายหลอกเอาพระชนนี พระมเหสี พระราชบุตร และราชธิดาพระเจ้าจูลนิมากักไว้ได้วังที่สร้างขึ้น นั้นแล้วจึงกลับไปเฝ้าพระเจ้าวิเทหราช พระเจ้าวิเทหราชตกพระทัยว่ากองทหารมาล้อมวัง ตรัสปรึกษา มโหสถ มโหสถจึงทูลเตือนพระราชินีว่า "ข้าพระองค์ได้กราบทูล ห้าม มิให้ทรงประมาท แต่ก็มีได้ทรงเชื่อ พระราชบิดาพระเจ้าจูลนิ นั้น ประคองเหยื่อที่นำมาตกปลา การทำไมตรีกับผู้ไม่มีศีลธรรม ย่อมนำความทุกข์มาให้ ธรรมดานุคคลผู้มี ปัญญา ไม่พึงทำ ไมตรีสมาคมกับบุคคลผู้ไม่มีศีล ซึ่งเปรียบเสมือนงู ไว้วางใจมิได้ยอมนำความเดือดร้อน มาสู่ไมตรีนั้น ไม่มีทางสำเร็จผลได้" พระเจ้าวิเทหราชทรงเสียพระทัยที่ไม่ทรงเชื่อคำทัดทาน ของมโหสถแต่แรก มโหสถจัดการนำพระเจ้า วิเทหราช ไปพบพระชนนี พระมเหสี และพระโอรสธิดาของพระเจ้าจูลนิ ที่ตนนำมาไว้ในอุโมงค์ใต้ดิน แล้วจัดการให้กองทัพที่เตรียมไว้ นำเสด็จกษัตริย์ทั้งหลายกลับไปมิถิลา ส่วนตัวมโหสถเองอยู่ เฝ้าขนิษฐา กับพระเจ้าจูลนิ เมื่อพระเจ้าจูลนิเสด็จมา ประกาศว่าจะจับพระเจ้าวิเทหราช มโหสถจึงบอกให้ทรงทราบว่า พระเจ้าวิ

เทหาราช มโหสถจึงบอก ให้ทรงทราบ ว่า พระเจ้าวิเทหราชเสด็จกลับมิดิลาแล้วพร้อมด้วย พระราชวงศ์ ของพระเจ้าจูลนี พระราชาก็ทรงตกพระทัย เกรงว่าพระญาติวงศ์จะเป็นอันตราย มโหสถจึง ทูลว่า ไม่มีผู้ใด จะทำอันตราย แล้วจึงทูลเชิญพระเจ้าจูลนีทอดพระเนตรวังและ อุโมงค์ที่จัดเตรียม ไว้อย่างวิจิตรงดงาม ขณะที่พระเจ้าจูลนีกำลัง ทรงเพลิดเพลิน มโหสถก็ปิดประตูกลทั้งปวง และ หยิบดาบที่ซ่อนไว้ ทำทีว่าจะ คัดพระเศียรพระราชินี พระราชินีตกพระทัยกลัว มโหสถจึงทูลว่า "ข้า พระองค์จะไม่ทำร้ายพระราชินี แต่หากจะฆ่า ข้าพระองค์เพราะแค้นพระทัย ข้าพระองค์ก็จะถวาย ดาบนีให้" พระราชินีเห็นมโหสถส่งดาบถวาย ก็ทรงได้สติ เห็นว่ามโหสถ นอกจากจะประกอบด้วย ความสติปัญญาประเสริฐแล้ว ยังเป็น ผู้ไม่มีจิตใจมุ่งร้ายพยาบาทผู้ใด พระเจ้าจูลนีจึงตรัสขอร้องที่ ได้เคยคิดร้ายต่อเมืองมิดิลา ต่อพระเจ้าวิเทหราช และต่อมโหสถ มโหสถจึงทูลลากลับไปมิดิลา จัด ให้กองทหารนำเสด็จพระชนนี พระมเหสี และ พระราชบุตร ของพระเจ้าจูลนีกลับมา ยัง อุตรปัญญา จาล ส่วนราชธิดานั้นคงประทับอยู่มิดิลา ในฐานะ พระชายาพระเจ้า วิเทหราชต่อไป พระเจ้าจูลนี ทรงตรัสขอให้มโหสถมาอยู่กับพระองค์ มโหสถ ทูลว่า "ข้าพระองค์รับราชการรุ่งเรืองในราช สำนักของพระเจ้า วิเทหราช ผู้เป็นเจ้านายของข้าพระองค์แต่เดิม ไม่อาจจะไปอยู่ที่ อื่น ได้หากเมื่อใด พระเจ้าวิเทหราชสวรรคต ข้าพระองค์จะไป อยู่เมืองอุตรปัญญาจาล รับราชการอยู่ในราชสำนัก ของ พระองค์" เมื่อพระเจ้าวิเทหราชสิ้นพระชนม์ มโหสถก็ทำตามที ลั่นวาจาไว้ คือ ไปรับราชการอยู่กับ พระเจ้าจูลนี และยังคง กลั่นแกล้งจากแก้วฏพราหมณ์คู่ปรับเก่า แต่มโหสถก็ เอาตัวรอดได้ทุกครั้ง มโหสถนอกจากจะมีสติปัญญา เฉลียวฉลาดแล้ว ยังประกอบด้วยคุณธรรมอันประเสริฐ มีความสุขุม รอบคอบ มิได้หลงใหล ในลาภยศสรรเสริญ ดังนั้นมโหสถจึงได้รับยกย่องสรรเสริญว่าเป็น บัณฑิต ผู้มี ความรู้อันลึกซึ้ง มีสติ ปัญญานั้นประกอบด้วยคุณธรรมอันประเสริฐ ที่กำกับให้ผู้มีสติปัญญา ประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง

ภริทัตชาดก

พระราชอาพระองค์หนึ่ง พระนามว่า "พรหมทัต" ครอง ราชสมบัติอยู่ที่เมืองพาราณสี พระโอรส ทรงดำรง ตำแหน่งอุปราช อยู่ต่อมาพระราชอาพระระแวงว่า พระโอรสจะคิดขบถ แย่งราชสมบัติ จึง มีโองการให้ พระโอรสออกไปอยู่ให้ไกลเสียจากเมือง จนกว่าพระราชอาพระ จะสิ้นพระชนม์จึงให้ กลับมารับราชสมบัติ พระโอรสก็ปฏิบัติ ตามบัญชา เสด็จไปบวชอยู่ที่บริเวณแม่น้ำชื่อว่า "ยมนา" มี นางนาคตนหนึ่งสามีตาย ต้องอยู่แต่เพียงลำพัง เกิดความ ว่าเหวจนไม่อาจทนอยู่ในนาคพิภพได้ จึง ขึ้น มาจากน้ำ ท่องเที่ยวไปตามริมฝั่งมาจนถึงศาลาที่พักของพระราชอาพระบุตร นางนาคประสงค์จะลง ใจดูว่า นักบวชผู้พำนักอยู่ในศาลานี้ จะเป็นผู้ที่บวชด้วยใจเลื่อมใสอย่างแท้จริงหรือไม่ จึงจัดประดับ ประดาที่นอนในศาลานั้นด้วยดอกไม้หอม และของทิพย์จาก เมืองนาค ครั้นพระราชอาพระตรกลับมา เห็นที่นอนจัดงดงาม น่าสบายก็ยินดีประทับนอนด้วยความสุขสบายตลอดคืน รุ่งเช้าก็ออกจากศาลา ไป นางนาคก็แอบดู พบว่าที่นอน มีรอยคนนอน จึงรู้ว่านักบวชผู้นี้มิได้บวชด้วยความศรัทธา เต็ม เปี่ยม ยังคงยินดีในของสวยงาม ตามวิสัยคนมีกิเลส จึงจัดเตรียมที่นอนไว้ดังเดิมอีก ในวันที่สาม พระราชอาพระมีความสงสัยว่า ใครเป็นผู้จัด ที่นอนอันสวยงามไว้ จึงไม่เสด็จออกไปป่า แต่แอบดูอยู่ บริเวณ ศาลานั้นเอง เมื่อนางนาคเข้ามาตกแต่งที่นอน พระราชอาพระบุตร จึงได้ถามนางว่า นางเป็นใครมา จากไหน นางนาคตอบว่า นางเป็นนาคชื่อมานวิกา นางว่าเหว่าที่สามีตาย จึงออกมา ท่องเที่ยวไป พระราชอาพระมีความยินดีจึงบอกแก่นางว่า หากนางพึงพอใจจะอยู่ที่นี้ พระราชอาพระก็จะอยู่ด้วยกับ นาง นางนาคมานวิกาก็ยินดี ทั้งสองจึงอยู่ด้วยกันฉันสามีภรรยา จนนางนาคประสูติโอรสองค์หนึ่ง ชื่อว่า "สาครพรหมทัต" ต่อมาก็ประสูติพระธิดาชื่อว่า "สมุททชา" ครั้นเมื่อพระเจ้าพรหมทัต สวรรคต บรรดาเสนาอำมาตย์ทั้งหลายไม่มีผู้ใดทราบข่าวพระราชอาพระประทับ อยู่ ณ ที่ใด บังเอิญ พรานป่าผู้หนึ่งเข้ามาแจ้งข่าวว่า ตนได้เคยเที่ยวไปแถบ แม่น้ำยมนา และได้พบพระราชอาพระประทับ อยู่บริเวณนั้นอำมาตย์ จึงได้จัดกระบวนไปเชิญเสด็จพระราชอาพระกลับมาครองเมือง พระราชอาพระ ทรงถามนางนาคมานวิกากว่า จะไปอยู่ เมืองพาราณสีด้วยกันหรือไม่ นางนาคทูลว่า "วิสัยนาค นั้น โกรธง่ายและมีฤทธิ์ร้าย หากหม่อมฉันเข้าไปอยู่ในวัง แล้วมีผู้ใดทำให้โกรธ เพียงหม่อมฉัน ถลึงตา มอง ผู้นั้นก็จะ มอดไหม้ไป พระองค์พาโอรสธิดากลับไปเกิด ส่วนหม่อมฉัน ขอทูลลากลับไปอยู่ เมืองนาค ตามเดิม" พระราชอาพระจึงพา โอรสธิดากลับไปพาราณสีอภิเษกเป็นพระราชอาพระ อยู่มาวัน หนึ่ง ขณะที่โอรสธิดาเล่นน้ำอยู่ในสระ เกิดตกใจกลัวเต่า ตัวหนึ่ง พระบิดาจึงให้คนจับเต่านั้นไป ทั้ง ที่วันนั้นวนในแม่น้ำ ยมนา เต่าจมนลงไปถึงเมืองนาค เมื่อถูกพวกนาคจับไว้ เต่าก็ออก อูบาย บอกแก่นางว่า "เราเป็นทูดของพระราชอาพาราณสี พระองค์ ให้เรามาเฝ้าท้าวธรรมฐ พระราชทานพระธิดาให้ เป็นพระชายา ของท้าวธรรมฐ เมืองพาราณสีกับนาคพิภพจะได้เป็นไมตรีกัน" ท้าวธรรมฐทรงทราบก็ ยินดี สั่งให้นาค 4 คนเป็นทูดนำ บรรณาการไปถวายพระราชอาพาราณสีและขอรับตัว พระธิดามา

เมืองนาค พระราชาทรงแปลกพระทัย จึงตรัสกับ นาคว่า "มนุษย์กับนาคนั้นต่างเผ่าพันธุ์กัน จะแต่งงานกัน นั้นย่อมเป็นไปไม่ได้" เหล่านาคได้ฟังดังนั้น จึงกลับไปกราบทูลท้าวธรรมธวัช พระราชา พาราณสีทรงดูหมิ่นว่านาคเป็นเผ่าพันธุ์ ไม่คู่ควรกับพระธิดา ท้าวธรรมธวัชทรงพิโรธ ตรัสสั่งให้ฝูง นาค ขึ้นไปเมืองมนุษย์ ไปเที่ยวแผ่พังพานแสดง อิทธิฤทธิ์อำนาจ ตามที่ต่างๆ แต่มิให้ทำอันตราย ชาวเมือง ชาวเมืองพากันเกรงกลัวนาคจนไม่เป็นอันทำมาหากิน ในที่สุดพระราชาจึงพาพระทัยส่ง นางสมุททชา ให้ไปเป็นชายา ท้าวธรรมธวัช นางสมุททชาไปอยู่เมืองนาคโดยไม่รู้ว่าเมืองนาค เพราะท้าวธรรมธวัชให้เหล่า บริวารแปลงกายเป็นมนุษย์ทั้งหมด นางอยู่นาคพิภพด้วยความสุขสบาย จน มีโอรส 4 องค์ ชื่อว่า สุทศนะ ทัดตะ สุโกคะ และ อริกฐะ อยู่มาวันหนึ่ง อริกฐะได้ฟังนาคเพื่อนเล่น บอกว่า พระมารดาของตนไม่ใช่ นาค จึงทดลองดูโดยเนรมิต กายกลับเป็นงู ขณะที่กำลังกินนมแม่ อยู่ นางสมุททชาเห็นลูก กลายเป็นงูก็ตกพระทัย ปัดอริกฐะตกจากตัก เล็บของนาง ไปข่วนเอา นัยน์ตาอริกฐะบอกไปข้างหนึ่ง ตั้งแต่นั้นมา นางจึงรู้ว่าได้ลงมาอยู่เมืองนาค ครั้นเมื่อพระ โอรสทั้ง 4 เติบโตขึ้น ท้าวธรรมธวัชทรงแบ่งสมบัติ ให้ครอบครัวคนละเขต ทัดตะผู้เป็นโอรส องค์ที่สองนั้น มา เฝ้าพระบิดามารดาอยู่เป็นประจำ ทัดตะเป็นผู้มีปัญหา เกลียวฉลาดได้ช่วยพระบิดาแก้ไข ปัญหาต่างๆ อยู่เป็นนิตย์ แม้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเทวดา ทัดตะก็แก้ไขได้จึงได้รับการยกย่อง สรรเสริญว่า เป็นผู้ ปรึกษาสามารถ ได้รับขนานนามว่า ภูริทัตต์ คือ ทัดตะผู้เรื่องปัญญา ภูริทัตต์ได้เคยไปเห็นเทวโลก ว่า เป็นที่น่ารื่นรมย์จึงตั้งใจว่า จะรักษาอุโบสถศีลเพื่อจะได้ไปเกิดใน เทวโลก จึงทูล ขออนุญาตพระ บิดา ก็ได้รับอนุญาต แต่ท้าวธรรมธวัชว่ามีให้ออกไปรักษาอุโบสถนอก เขตเมืองนาค เพราะอาจ เป็น อันตราย ครั้นเมื่อรักษาศีลอยู่ในเมืองนาค ภูริทัตต์ รำคาญว่าพวกฝูงนาคบริวาร ได้ห้อมล้อม ประนินบัญญัติเฉพาะในตอนเช้าเท่านั้น ตั้งแต่นั้นมา ภูริทัตต์ก็ขึ้นไปรักษาอุโบสถศีลอยู่ที่จอมปลวก ใกล้ ดันไทรริมแม่น้ำยมุนา ภูริทัตต์ตั้งจิต อธิษฐานว่า แม้ผู้ใดจะต้องการหนัง เอ็น กระดูก เลือดเนื้อของ ตน ก็จะยอมบริจาคให้ ขอเพียงให้ได้ รักษาศีลให้บริสุทธิ์ ครั้นนั้นมีนายพรานชื่อ เนสาท ออกเที่ยว ล่าสัตว์ เผลอได้ พบภูริทัตต์เข้า สอบถามรู้ว่าเป็นโอรสของ ราชานแห่งนาค ภูริทัตต์เห็นว่าเนสาท เป็นพรานมีใจบาปหยาบช้ำ อาจเป็น อันตรายแก่ตน จึงบอกแก่ พรานเนสาทว่า "เราจะพาท่าน กับ ลูกชาย ไปอยู่เมืองนาคของเรา ท่านทั้งสองจะมีความสุข สบายในเมือง นาคนั้น" พรานเนสาทลงไป อยู่เมืองนาค ได้ไม่นาน เกิดคิดถึงเมืองมนุษย์จึงปรารภกับภูริทัตต์ว่า "ข้าพเจ้าอยากกลับไปเยี่ยม ญาติพี่น้อง แล้วจะออกบวช รักษาศีลอย่างท่านบ้าง" ภูริทัตต์รู้ด้วยปัญญาว่าพรานจะเป็นอันตรายแก่ ตน แต่ก็ไม่ทราบจะทำอย่างไร จึงต้องพาพรานกลับไป เมืองมนุษย์ พรานพ่อลูกก็ออกล่าสัตว์ ต่อไปตามเดิม มีพญาครุฑตนหนึ่งอาศัยอยู่บนต้นจิว ทางมหาสมุทรด้านใต้ วันหนึ่งขณะออกไปจับ นาคมากินนาคเอา หางพันกิ่งไทรที่อยู่ ท้ายศาลาพระฤาษี จนต้นไทรถอนรากติดมาด้วย ครั้นครุฑ ฉีกท้องนาคกินมันเหลว แล้วทิ้งร่างนาคลงไป จึงเห็นว่า มีต้นไทรติดมาด้วย ครุฑรู้สึกว่าได้ทำผิด คือถอนเอา ต้นไทรที่พระฤาษี เคยอาศัยร่มเงา จึงแปลงกายเป็นหนูม น้อยไปถามพระฤาษีว่า เมื่อต้น ไทรถูกถอนเช่นนี้ กรรมจะตก อยู่กับใคร พระฤาษีตอบว่า "ทั้งครุฑและนาคต่างก็ไม่มี เจตนาจะ

ลอนตันไทรนั้น กรรมจึงไม่มีแก่ผู้ใดทั้งสิ้น" ครุฑดีใจจึงบอกกับพระฤาษีว่าคนคือครุฑ เมื่อพระฤาษีช่วยแก้ปัญหาให้ตนสบายใจขึ้นก็จะสอนมนต์ชื่อ อาลัมพายน อันเป็นมนต์สำหรับครุฑใช้จับนาค ให้แก่พระฤาษี อยู่มาวันหนึ่ง มีพราหมณ์ซึ่งเป็นหนัชาวเมืองมากมาย จนคิดฆ่าตัวตาย จึงเข้าไปในป่า เผอิญได้พบพระฤาษี จึงเปลี่ยนใจ อยู่ปรนนิบัติพระฤาษีจนพระฤาษีพอใจ สอนมนต์อาลัมพายน ให้แก่พราหมณ์นั้น พราหมณ์เห็นทางจะเลี้ยงตนได้ จึงลา พระฤาษีไป เดินสาธยายมนต์ไปด้วย นาคที่ขึ้นมาเล่นน้ำ ได้ยินมนต์ก็ตกใจ นึกว่าครุฑมา ก็พากันหนีลงน้ำไปหมด ลืมดวงแก้วสารพัดนึกเอาไว้บนฝั่ง พราหมณ์หิว ดวงแก้วนั้นไป ฝ่ายพรานเนสาทก็เผลอล่าสัตว์อยู่ เห็นพราหมณ์เดินถือ ดวงแก้วมา จำได้ว่าเหมือนดวงแก้วที่ภริยาคัด เศษให้ดู จึงออกปากขอ และบอกแก่พราหมณ์ว่า หากพราหมณ์ ต้องการอะไรก็จะหามาแลกเปลี่ยน พราหมณ์บอกว่าต้องการ รั้วที่อยู่ของนาค เพราะตนมีมนต์จับนาค พรานเนสาทจึงพา ไปบริเวณที่รั้วว่า ภริยาคัดเคยรักษาดีอยู่ เพราะความโลภอยากได้ดวงแก้ว โสมทนต์ผู้เป็นลูกชาย เกิดความละอายใจที่บิดาไม่ซื่อสัตย์ คิดทำร้ายมิตร คือภริยาคัด จึงหลบหนีไป ระหว่างทาง เมื่อไปถึงที่ภริยาคัดรักษาดีอยู่ ภริยาคัดลืมนึกขึ้นดูก็รู้ว่าพราหมณ์คิดทำร้ายตน แต่หากจะตอบโต้ ถ้าพราหมณ์เป็น อันตรายไป ศีลของตนก็จะขาด ภริยาคัดปรารถนาจะรักษาดี ให้บริสุทธจึงหลับตาเสีย ขดกายแน่นิ่งไม่เคลื่อนไหว พราหมณ์ก็ร้ายมนต์อาลัมพายน เข้าไปจับภริยาคัดไว้กด ศีรษะอ้า ปากออก เขย่าให้สำรอกอาหารออกมา และทำร้าย จนภริยาคัดเจ็บปวดแทบสิ้นชีวิต แต่ก็มิได้โต้ตอบ พราหมณ์จับ ภริยาคัดใส่ย่ามตาข่าย แล้วนำไปออกแสดงให้ประชาชนดูเพื่อหาเงิน พราหมณ์บังคับให้ภริยาคัดแสดงฤทธิ์ต่างๆ ให้เนรมิตตัวให้ ใหญ่ บ้าง เล็กบ้าง ให้ขด ให้คลาย แผ่พังพาน ให้ทำเสียงเป็น สีต่างๆ ฟันไฟ ฟันควัน ฟันน้ำ ภริยาคัดก็ยอมทุกอย่าง ชาวบ้าน ที่มาดูเวทนาสงสาร จึงให้ ข้าวของเงินทอง พราหมณ์ก็ย่องโลก พาภริยาคัดไปเที่ยวแสดง จนมาถึงเมืองพาราณสี จึงกราบทูล พระ ราชาวาจะให้นาคแสดงฤทธิ์ถวายให้ทอดพระเนตร ขณะนั้นสมุททศา ผิดสังเกตที่ภริยาคัดหายไป ไม่มาเฝ้า จึงถามหา ในที่สุดก็ทราบว่ภริยาคัดหายไป พี่น้องของภริยาคัด จึงทูลว่าจะออกติดตาม สุทัสนะจะไปโลกมนุษย์ สุโกกะไป ป่าหิมพานต์ อริภูชะไป เทวโลกส่วนนางอัจฉิมุข ผู้เป็นน้องสาว ต่างแม่ของภริยาคัดของตามไปกับสุทัสนะพี่ชายใหญ่ด้วย เมื่อติดตามมาถึงเมืองพาราณสี สุทัสนะก็ได้ข่าวว่ามีนาค ถูกจับมาแสดงให้คนดู จึงตามไปจนถึงบริเวณที่แสดง ภริยาคัดเห็นพี่ชาย จึงเลื้อยเข้าไปหาขอบหัวร้องไห้อยู่ที่เท้า ของสุทัสนะแล้วจึงเลื้อยกลับไปเข้าที่ขัง ของตนตามเดิม พราหมณ์จึงบอกกับสุทัสนะว่า "ท่านไม่ต้องกลัวถึงนาคจะ กัดท่านไม่ซำก็จะหาย" สุทัสนะตอบว่า "เราไม่กลัวดอก นาคนี้ไม่มีพิษ ถึงกัดก็ไม่อันตราย" พราหมณ์หาว่าสุทัสนะ ดูหมิ่นว่าตน เอนาคไม่มีพิษมาแสดง จึงเกิดการโต้เถียงกันขึ้น สุทัสนะจึงทำว่า "เขียดตัวน้อยของเรานั้นยังมีพิษมากกว่า นาคของท่านเสียอีก จะเอามาลองฤทธิ์กันดูก็ได้" พราหมณ์ กล่าวว่าจะให้สู้กัน ก็ต้องมีเดิมพันจึงจะสมควร สุทัสนะจึง ทูลขอพระราชพาณสีให้เป็นผู้ประกันให้ตน โดยกล่าวว่า พระราชาจะได้ทอด พระเนตรการต่อสู้ระหว่างนาคกับเขียด เป็นการตอบแทน พระราชาก็ทรงยอมตกลงประกันให้แก่ สุทัสนะ สุทัสนะเรียก นางอัจฉิมุข

ออกมาจากมวยผมให้คายพิษ ลงบนฝ่ามือ 3 หยด แล้วทูลว่า "พิษของเจียนน้อยนี้แรงนัก เพราะนางเป็นธิดาท้าวธรรฐ ราชานแห่งนาค หากพิษนี้หยดลง บนพื้นดิน พิษพันธุ้ไม้จะตายหมด หากโยนขึ้นไปในอากาศ ฝนจะไม่ตกไป 7 ปี ถ้าหยดลงในน้ำสัตว์น้ำจะตายหมด" พระราชาไม่ทราบจะทำอย่างไร สุกฤษณะจึงทูลขอให้ ขุดบ่อ 3 บ่อบ่อแรกใส่ยาพิษ บ่อที่สองใส่โคลน บ่อที่สามใส่ยาพิษ แล้วจึงหยดพิษลงในบ่อแรก ก็เกิดควันลุกจนเป็นเปลวไฟ ลามไปติดบ่อที่สองและสาม จนกระทั่งยาพิษไหม้หมด ไฟจึงดับ พราหมณ์ตัวร้าย ซึ่งยืนอยู่ข้างบ่อ ถูกไอพิษจนผิวหนังลอก กลายเป็นซีเรื้อน ค้างไปทั้งตัว จึงร้องขึ้นว่า "ข้าพเจ้ากลัวแล้ว ข้าพเจ้าจะ ปล่อยนาคนั้นให้เป็นอิสระ" ภูริทัตต์ได้ยินดังนั้น ก็เลื้อยออกมาจากที่ขัง เนรมิตกาย เป็นมนุษย์ พระราชาจึงตรัสถามความเป็นมา ภูริทัตต์จึงตอบว่า "ข้าพเจ้าและพี่น้องเป็นโอรสธิดาของท้าวธรรฐราชานแห่งนาคกับ นางสมุททชา ข้าพเจ้ายอมถูกจับมา ยอมให้พราหมณ์ทำร้ายจน บอบช้ำ เพราะปรารถนาจะรักษาสิล บัดนี้ข้าพเจ้าเป็น อิสระแล้ว จึงขอลากลับไปเมืองนาคตามเดิม" พระราชาทรงดีพระทัยเพราะทราบว่าภูริทัตต์เป็นโอรสของ นางสมุททชา น้องสาวของพระองค์ที่บิดายกให้แก่ราชานาคไป จึงเล่าให้ภูริทัตต์และพี่น้องทราบว่า เมื่อนางสมุททชาไปสู่ เมืองนาคแล้ว พระบิดาก็เสียดพระทัย จึงสละราชสมบัติ ออกบวช พระองค์จึงได้ครองเมืองพาราณสีต่อมา พระราชาประสงค์จะให้ นางสมุททชาและบรรดาโอรสได้ไป เฝ้าพระบิด จะได้ทรงดีพระทัย สุกฤษณะทูลพระราชานว่า "ข้าพเจ้าจะ กลับไปทูลให้พระมารดาทราบ ขอให้พระองค์ ไปรออยู่ที่อาศรมของพระอัยกาเถิด ข้าพเจ้าจะพา พระมารดาและพี่น้องตามไปภายหลัง" ทางฝ่ายพราณเนสาท ผู้ทำร้ายภูริทัตต์เพราะหวังดวงแก้ว สารพัดนึก เมื่อตอนที่พราหมณ์โยนดวงแก้วให้ นั้น รับไม่ทัน ดวงแก้วจึงตกลงบนพื้นและแทรกธรณีกลับเข้าสู่เมืองนาค พราณเนสาทจึงสูญเสียดวงแก้ว สูญเสียลูกชาย และเสียไมตรี กับภูริทัตต์ เทียวซัดเซพเนจรไป ครั้นได้ข่าวว่าพราหมณ์ผู้จับ นาคกลายเป็น โรคเรื้อนเพราะพิษนาค ก็ตกใจกลัว ปรารถนา จะล้างบาป จึงไปยังริมน้ำยมุนา ประกาศว่า "ข้าพเจ้าได้ ทำร้ายมิตร คือ ภูริทัตต์ ข้าพเจ้าปรารถนาจะล้างบาป" พราณกล่าวประกาศอยู่ หลายครั้ง เผอิญขณะนั้น สุโกคะกำลังเที่ยวตามหาภูริทัตต์อยู่ ได้ยินเข้าจึงโกรธแค้น เอาหางพันขาพราณ ลากลงน้ำให้จมนแล้ว ลากขึ้นมาบนดินไม่ให้ถึงตาย ทำอยู่เช่นนั้นหลายครั้งพราณ จึงร้องถามว่า "นี่ตัวอะไรกัน ทำไมมาทำร้าย เราอยู่เช่นนี้ ทรมาณเราเล่นทำไม" สุโกคะตอบว่าตนเป็นลูกราชานาค พราณจึงรู้ว่าพี่น้องภูริทัตต์ ก็อ่อนวอนขอให้ปล่อยและกล่าวแก่สุโกคะว่า "ท่านรู้หรือไม่ เราเป็นพราหมณ์ ท่านไม่ควร ฆ่าพราหมณ์ เพราะพราหมณ์เป็นผู้บูชาไฟ เป็นผู้ทรงเวทย์ และเลี้ยงชีพด้วยการขอ ท่านไม่ควรทำร้ายเรา" สุโกคะไม่ทราบจะตัดสินใจอย่างไร จึงพาพราณเนสาทลงไป เมืองนาค คิดจะไปขอลาความเห็นจากพี่น้อง เมื่อไปถึงประตูเมืองนาค ก็พบอริกฐะนั่งรออยู่ อริกฐะนั้นเป็นผู้เลื่อมใสพราหมณ์ ครั้นรู้ว่าพี่ชายจับพราหมณ์มา จึงกล่าวสรรเสริญคุณของพราหมณ์ สรรเสริญความยิ่งใหญ่แห่งพรหม และกล่าวว่าพราหมณ์เป็นบุคคล ที่ไม่สมควรจะถูกฆ่า ไม่ว่าด้วยเหตุผลใดๆ การฆ่าพราหมณ์ซึ่ง เป็นผู้บูชาไฟนั้นจะทำให้เกิดความเสียหายใหญ่หลวง สุโกคะกำลังลังเลใจ ไม่ทราบจะทำอย่างไร พอดีภูริทัตต์กลับมาถึง ได้ยิน

จันทชาดก

ในครั้งโบราณ เมืองพาราณสี มีชื่อว่า บุปผวดี มีกษัตริย์ ทรงพระนามว่า พระเจ้าเอกราชา พระราชบุตรองค์ใหญ่ พระนามว่า จันทกุมาร ดำรงตำแหน่งเป็นอุปราช และ พรหมณ์ชื่อกัณฑาล เป็นปุโรหิตในราชสำนัก กัณฑาล มีหน้าที่ตัดสินคดีความอีกตำแหน่ง แต่กัณฑาลเป็นคน ไม่ยุติธรรม ไม่ซื่อสัตย์ มักจะรับสินบนจากคู่ความอยู่เสมอ ข้างไหนให้สินบนมาก ก็จะตัดสินความเข้าข้างนั้น จนกระทั่งวันหนึ่ง ผู้ที่ได้รับความยุติธรรมร้องโพนทนา โทษของกัณฑาล ได้ยื่นไปถึงพระจันทกุมาร จึงตรัสถาม ว่าเกิดเรื่องอะไร บุคคลนั้นจึงทูลว่า "กัณฑาลปุโรหิต มิได้เป็นผู้ทรงความยุติธรรม หากแต่รับสินบน ก่อความ ยุติธรรมให้เกิดขึ้นเนืองๆ" พระจันทกุมารตรัสว่า "อย่ากลัวไปเลย เราจะเป็นผู้ให้ ความยุติธรรมแก่เจ้า" แล้ว พระจันทกุมารก็ทรงพิจารณาความอีกครั้ง ตัดสินไปโดย ยุติธรรม เป็นที่พึงพอใจแก่ประชาชนทั้งหลาย ผู้ชนจึง แซ่ซ้องสดุดีความยุติธรรมของพระจันทกุมาร พระเจ้าเอกราชาทรงได้ยินเสียงแซ่ซ้อง จึงตรัสถาม ครั้นทรงทราบจึงมีใ้โองการว่า "ต่อไปนี้ ให้จันทกุมาร แต่ผู้เดียวทำหน้าที่ตัดสินคดีความทั้งปวงให้ยุติธรรม" กัณฑาลเมื่อถูกถอดออกจากตำแหน่งหน้าที่ ก็เกิด ความเคียดแค้นพระจันทกุมาร ว่าทำให้ตนขาดผล ประโยชน์ และได้รับความอับอายขายหน้าประชาชน จึงผูกใจพยาบาทแต่นั้นมา อยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้าเอกราช ทรงฝันเห็นสวรรค์ ชั้นดาวดึงส์ เห็นความผาสุกสวยงาม ความรื่นรมย์ ต่างๆ นานา ในสรวงสวรรค์ เมื่อตื่นจากฝัน พระองค์ ยังทรงอาลัยอาวรณ์อยู่ และปรารถนาจะได้ไปสู่อันเป็นสุขนั้น จึงตรัสถามบรรดาผู้ที่พระองค์ คิดว่าจะสามารถบอกทางไปสู่เทวโลกให้แก่พระองค์ได้ กัณฑาลได้โอกาส จึงกราบทูลว่า "ข้าแต่พระราชบิดา ผู้ที่ประสงค์จะไปสู่สวรรค์ มีอยู่หนทางเดียวเท่านั้นคือ ทำบุญให้ทาน และฆ่าบุคคลที่ไม่ควรฆ่า" พระราชาตรัส ถามว่า "ฆ่าบุคคลที่ไม่ควรฆ่า หมายความว่าอย่างไร" กัณฑาลทูลตอบว่า "พระองค์จะต้องการกระทำการ บูชาด้วยพระราชบุตร พระมเหสี ประชาชนหญิงชาย เศรษฐี และช่างแก้ว ม้าแก้ว จำนวนอย่างละสี่ จึงจะไป สู่สวรรค์ได้" ด้วยความที่อยากจะไปเสวยสุขในสวรรค์ พระเจ้าเอกราชก็ทรงเห็นคิดที่จะทำบูชาตามตามที่กัณฑาล ผู้มีจิตริษยาพยาบาททูลแนะ พระองค์ทรงระบุนชื่อ พระราช บุตรพระมเหสี เศรษฐี ประชาชน และช่างแก้ว ม้าแก้ว ที่จะ บูชาด้วยพระองค์เอง อันที่จริงกัณฑาลประสงค์ร้าย กับพระจันทกุมารองค์เดียวเท่านั้น แต่ครั้งจะให้บูชาบุญ พระจันทกุมารแต่ลำพัง ก็เกรงว่าผู้คนจะสงสัย จึงต้องให้ บูชาบุญเป็นจำนวนสี่ พระจันทกุมารผู้เป็นโอรสองค์ใหญ่ ก็ทรงอยู่ในจำนวนชื่อที่พระเจ้าเอกราชโปรดให้นำมาทำ พิธีด้วย จึงสมเจตนาของกัณฑาล เมื่อช่าง ม้า และบุคคล ที่ถูกระบุนชื่อ ถูกนำมาเตรียมเข้าพิธี ก็เกิดความโกลาหล วุ่นวาย มีแต่เสียงผู้คน ร้องไห้คร่ำครวญไปทั่ว พระจันทกุมารนั้น เมื่อราชบุรุษไปกราบทูลก็ทรงถามว่า ใครเป็นผู้ทูลให้พระ ราชบิดาประกอบพิธีบูชาบุญ ราชบุรุษ ทูลว่ากัณฑาล ก็ทรงทราบว่าเป็นเพราะความ ริษยาพยาบาทที่ กัณฑาลมีต่อพระองค์เป็นสาเหตุ ในเวลาที่

ราชบุรุษไปจับเสรษฐีทั้งสี่มาเข้าพิธีนั้น บรรดาญาติพี่น้องต่างพยายามทูลวิงวอนขอชีวิตต่อ พระราชา แต่พระราชาก็ไม่ทรงยินยอม เพราะมี พระทัยลุ่มหลงในภาพเทวโลก และเรื่องมงายในสิ่ง ที่ กัณฑ์หาลทูล ต่อมาเมื่อพระบิดาพระมารดาของ พระราชาเอง ทรงทราบก็รีบเสด็จมาทรงห้าม ปราบว่า "ลูกเอ๋ยทางไปสวรรค์ที่ต้องฆ่าบุตรภรรยา ต้องเบียด เบียนผู้อื่นนั้น จะเป็นไปได้อย่างไร การให้ทาน การ งดเว้นการเบียดเบียนต่างหาก เป็นทางสู่สวรรค์" พระราชาก็ได้ทรงฟังคำห้าม ปราบของพระบิดา พระมารดา พระจันทกุมารทรงเห็นว่าเป็นเพราะ พระองค์เองที่ไปขัดขวาง หนทางของคนพาลคือ กัณฑ์หาล ทำให้เกิดเหตุใหญ่ จึงทรงอ่อนนออนพระบิดา ว่า "ขอพระองค์ โปรดประทานชีวิต ข้าพเจ้าทั้งปวงเถิด แม้จะจงจำเอาไว้ก็ยังได้ใช้ประโยชน์ จะให้เป็น ทาส เลี้ยง ช้าง เลี้ยงม้า หรือขับไล่ไปเสียจากเมืองก็ยอมได้ ขอประทานชีวิตไว้เถิด" พระราชาได้ฟังพระราช บุตร ก็ทรงสังเวชพระทัยจน น้ำพระเนตรไหล ครัสทีให้ปล่อย พระราชบุตร พระมเหสี และทุกสิ่งทุก คนที่จับมาทำพิธี ครั้นกัณฑ์หาลทราบ เข้าขณะเตรียมพิธีก็รีบมาทูลคัดค้าน และ ถอลวงให้ พระราชาดลยตามด้วยความหลงใหลในสวรรค์อีก พระราชาก็ทรงเห็นดีไปตามที่กัณฑ์หาล ชักจูง พระจันทกุมารจึงทูลพระบิดาว่า "เมื่อข้าพเจ้ายังเล็กๆ อยู่ พระองค์โปรดให้พี่เลี้ยง นางนม ทะนุ บำรุงรักษา ครั้นโตขึ้นจะกลับมาฆ่าเสียทำไม ข้าพเจ้ายอมกระทำให้ ประโยชน์แก่พระองค์ได้ พระองค์ จะ ให้นำลูกเสีย แล้วจะอยู่กับคนอื่นที่มีโชคลูกจะเป็นไปได้อย่างไร ในที่สุดเขาก็คงจะมาพระองค์ เสียด้วย พราหมณ์ที่สังหาร ราชตระกูล จะถือว่าเป็นผู้มีคุณประโยชน์ได้อย่างไร พราหมณ์นั้นคือผู้ เนรคุณ" พระราชาได้ฟัง ก็สลดพระทัย สั่งให้ปล่อยทุกชีวิต ไปอีกครั้ง แต่ครั้นพราหมณ์กัณฑ์หาล เข้ามากราบทูล ก็ทรงเชื่ออีก พระจันทกุมารก็กราบทูลพระบิดาว่า "ข้าแต่พระบิดา หากคนเราจะไป สวรรค์ ได้เพราะ การกระทำบุญชัญญ เหตุใดพราหมณ์จึงมีทำบุญชัญญ บุตรภรรยาของตนเองเล่า เหตุ ใดจึงได้ชักชวนให้คน อื่นกระทำให้ ในเมื่อพราหมณ์ก็ได้ทูลว่า คนผู้ใดทำ บุญชัญญเองก็ดี คนผู้นั้นยอม ไปสู่สวรรค์ เช่นนั้นควรให้ พราหมณ์กระทำบุญชัญญด้วยบุตรภรรยาตนเองเถิด" ไม่ว่าพระจันท กุมารจะกราบทูลอย่างไร พระราชา ก็ไม่ทรงฟัง บุคคลอื่นๆอีกเป็นจำนวนมาก รวมทั้ง พระวสุธ กุมารผู้เป็นราชบุตรของพระจันทกุมาร มาทูลอ่อนนออน พระเจ้าเอกราชาก็ไม่ทรงยินยอมฟัง ฝ่าย กัณฑ์หาลเกรงว่าจะมีคนมาทูลชักจูงพระราชาอีก จึงสั่งให้ปิดประตูวัง และทูลเชิญพระราชาให้ไป อยู่ในที่อันคนอื่นเข้าไปเฝ้ามิได้ เมื่อถึงเวลาทำพิธี มีแต่เสียงคร่ำครวญของราชตระกูล และฝูงชนที่ ญาติ พี่น้องถูกนำมาเข้าพิธี ในที่สุด นางจันทาเทวีผู้เป็นชายา ของพระจันทกุมาร ซึ่งได้พยายามทูล อ่อนนออนพระราชา สักเท่าไรก็ไม่เป็นผล ก็ได้ คิดตามพระจันทกุมารไป สู่หลุมขุมด้วย เมื่อกัณฑ์ หาลนำถาดทองมาวางรอไว้ และเตรียมพระขรรค์จะบั่นคอพระจันทกุมาร พระนางจันทาเทวีก็เสด็จ ไปสู่หลุมขุม ประนมหัตถ์บูชา และกล่าวสัจจาจาขึ้นว่า "กัณฑ์หาลพราหมณ์เป็น คนชั่วเป็นผู้มี ปัญญาทราม มีจิตมุ่งร้ายพยาบาท ด้วยเหตุแห่งวาจาสัตย์นี้ เทวดา ยักษ์ และสัตว์ทั้งปวง จงช่วยเหลือ เรา ผู้ไร้ที่พึ่ง ผู้แสวงหาที่พึ่ง ขอให้เราอยู่ได้ ร่วมกับสามีด้วยความสวัสดิเถิด ขอให้พระเป็นเจ้า ทั้งหลายจงช่วยสามีเราให้เป็นผู้ที่ศัตรูทำร้ายมิได้เถิด" เมื่อพระนางกระทำสัจจกริยา พระอินทร์ได้

สดับ ถ้อยคำนั้น จึงเสด็จมาจากเทวโลก ทรงถือก้อนเหล็กมี ไฟลุกโชติช่วง ตรงมายังพระราช
 กล่าวว่ "อย่าให้เรา ถึงกับต้องใช้ก้อนนี้ประหารเสีรของท่านเลย มีใครที่ ไหนบ้าง ที่ฆ่าบุตร
 ภรรยา และเศรษฐีคนหบดีผู้ไม่มีความ ผิดเพื่อที่ตนเองจะได้ไปสวรรค์ จงปล่อยบุคคลผู้ปราศ จาก
 ความผิดทั้งปวงเสียเดี๋ยวนี" พระราชาตกพระทัยสุดขีด สั่งให้คนปลดปล่อยคน ทั้งหมดจากเครื่อง
 จอจ่า ในทันใดนั้นประชาชนที่รุม ล้อมอยู่ที่ช่วยกันเอาก้อนหิน ก้อนดินและท่อนไม้ เข้าขว้างปา
 ทูบตีกันทาลพราหมณ์จนสิ้นชีวิตอยู่ ณ ที่นั้น แล้วหันมาจะฆ่าพระราชธา แต่พระจันทกุมารตรงเข้า
 กอด พระบิดาไว้ ผู้คนทั้งหลายก็ไม่กล้าทำร้าย ด้วยเกรง พระจันทกุมารจะพลอยบาดเจ็บ ในที่สุดจึง
 ประกาศว่า "เราจะไว้ชีวิตแก่พระราชธาผู้โศคน แต่จะให้ครองแผ่นดิน มิได้" เรากอดพระยศ
 พระราชาเสียให้เป็นคนจันททาล แล้วไต่ออกจากพระนครไป จากนั้นมหาชนก็กระทำพิธีอภิเษกพระ
 จันทกุมารขึ้น เป็นพระราชธา ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยความยุติธรรม เมืองทรงทราบว่พระบิดาทก
 ระกำลำบากอยู่นอกเมือง ก็ทรงให้ความช่วยเหลือพอที่พระบิดาจะดำรงชีพอยู่ได้ พระจันทกุมาร
 ปกครองบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุข ตลอดมาจนถึงที่สุดแห่งพระชนม์ชีพ ก็ได้เสด็จไปเสวยสุข ใน
 เทวโลก ด้วยเหตุที่ทรงเป็น ผู้ปกครองที่ดี ที่ทรงไว้ซึ่ง ความยุติธรรม ไม่หลงเชื่อ วาจากนโดยง่าย
 และ ปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความซื่อตรง

นารทชาดก

พระราชอาลักษณ์หนึ่ง ทรงพระนามว่า อังคศิราษ ครองเมืองมิดิลา เป็นผู้ที่ตั้งมั่นในทศพิธราชธรรม พระธิดาของพระเจ้าอังคศิราษมีพระนามว่า รุจราชกุมารี มีรูปโฉมงดงาม พระราชาทรง รักใคร่ พระธิดา อย่างยิ่ง คืบวันหนึ่งเป็นเทศกาลมหรสพ ประชาชนพากัน ตกแต่งเคหาสถานอย่างงดงาม พระเจ้าอังคศิราษ ประทับอยู่ท่ามกลางเหล่าอำมาตย์ในปราสาทใหญ่ ประดับประดาอย่างวิจิตร ตระการ พระจันทร์กำลัง ทรงกลมเด่นอยู่กลางท้องฟ้า พระราชาทรงปรารภ กับหมู่อำมาตย์ว่า "ราตรีเช่นนี้ น่ารื่นรมย์นัก เราจะทำอะไรให้ เพลิดเพลินดีหนอ" อลาตอำมาตย์ทูลว่า "ขอเดชะ ควร จะเตรียม กองทัพใหญ่ยกออกไปกวาดต้อนดินแดนน้อยใหญ่ ให้เข้า มาอยู่ในพระราชอำนาจพระเจ้าข้า" สุนามอำมาตย์ทูลว่า "ทุกประเทศใหญ่่น้อยก็มา สวามิภักดิ์อยู่ในพระราชอำนาจหมดแล้ว ควรที่จะ จัดการ เลี้ยงดู ต้มอวยชัยให้สำราญ และหาความ เพลิดเพลินจากระบำรำฟ้อนเกิดพระเจ้า ข้า" วิชัยอำมาตย์ทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ เรื่องการระบำ ดนตรีฟ้อนร่อนนั้น เป็นสิ่งที่พระองค์ได้ทรง ทอด พระเนตรอยู่แล้วเป็นนิตย์ ในราตรีอันผุดผ่องเช่นนี้ ควรไปหาสมณพราหมณ์ผู้รู้ธรรม แล้ว นิมนต์ ท่านแสดง ธรรมะจะเป็นการควรกว่าพระเจ้าค่ะ" พระราชาพอพระทัยคำทูลของวิชัยอำมาตย์ จึงตรัสถามว่า "เออ แล้วเราจะไปหาใครเล่าที่เป็น ผู้รู้ธรรม" อลาตอำมาตย์แนะขึ้นว่า "มิชชีเปลือย รูป หนึ่ง อยู่ในมิกทายวัน เป็นพหูสูตร พุดจาม่าฟัง ท่านคงจะช่วยขจัดข้อสงสัยของเราทั้งหลายได้ ท่าน มีชื่อว่า คุณาชีวก" พระเจ้าอังคศิราษได้ทรงฟังก็ยินดี สั่งให้เตรียม กระบวน เสด็จไปหาชีเปลือยชื่อ คุณาชีวกนั้น เมื่อไปถึงที่ ก็ทรงเข้าไปหาคุณาชีวก ตรัสถาม ปัญหาธรรมที่พระองค์สงสัยอยู่ว่า บุคคลพึง ประพฤติธรรมกับบิดา มารดา อาจารย์ บุตร ภรรยา อย่างไร เหตุใดชนบางพวกจึงไม่ตั้งอยู่ ในธรรม ฯลฯ คำถามเหล่านี้ เป็น ปัญหาธรรม ขึ้นสูงอันยากจะตอบได้ ยิ่งคุณาชีวกเป็นมิจฉา ทิฎฐิผู้ โง่เขลาเบาปัญญาด้วยแล้ว ไม่มีทางจะ เข้าใจได้ คุณาชีวกจึงแก้งทูลไปเสียทางอื่นว่า "พระองค์จะ สนพระทัยเรื่องเหล่านี้ไปทำไม ไม่มี ประโยชน์อันใดเลยพระเจ้าข้า โปรดฟังข้าพเจ้าเถิด ในโลกนี้ บุญไม่มี บาปไม่มี ปร โลกไม่มี ไม่มีบิดา มารดาปู่ย่า ตายาย สัตว์ทั้งหลายเกิดมาเสมอกัน หมด จะ ได้ ติได้ชั่วก็ได้เอง ท่านไม่มี ผลแห่งทาน ก็ไม่มี ร่างกายที่ประกอบกันขึ้นมา เมื่อตายไป แล้วก็สูญ สลายแยกออกจากกันไป สุขทุกข์ก็สิ้นไป ใครจะฆ่า จะทำร้าย ทำอันตราย ก็ไม่เป็นบาป เพราะบาป ไม่มี สัตว์ทุกจำพวก เมื่อเกิดมาครบ 84 กัปปีก็จะบริสุทธ์พ้นทุกข์ ไปเอง ถ้ายังไม่ครบ ถึงจะทำบุญ ทำกุศลเท่าไร ก็ไม่อาจบริสุทธ์ไปได้ แต่ถ้าถึงกำหนด 84 กัปปี แม้จะทำบาปมากมาย ก็จะไม่บริสุทธ์ไป เอง" พระราชาได้ฟังดังนั้นก็ตรัสว่า "ท่านอาจารย์ ข้าพเจ้านี้โง่เขลาจริงๆ ข้าพเจ้ามัวหลงเชื่อว่า ทำ ความดี แล้วจะไปสู่สุคติ อดสำหรับพากเพียร บำเพ็ญกุศลกรรม บัดนี้ข้าพเจ้าทราบแล้วว่า บุญไม่มี บาปไม่มี ผลกรรมใดๆ ไม่มีทั้งสิ้น บุคคลจะบริสุทธ์เองเมื่อถึงกำหนดเวลา แม้แต่ การฟังธรรมจาก ท่านอาจารย์ก็ ห้ามมีประโยชน์ อันใดไม่ ข้าพเจ้าขอลาไปก่อนละ" เมื่อเสด็จกลับมาถึงพระราชวัง

พระเจ้า อังคดิราชก็มีพระราชโองการว่า ต่อไปนี้พระองค์ จะไม่ปฏิบัติราชกิจใดๆทั้งสิ้น เพราะการ ทั้งปวง ไม่มีประโยชน์ ไม่มีผลอันใด พระองค์จะแสวงหา ความเพลิดเพลินใน ชีวิตแต่เพียงอย่าง เดียว ไม่ อารมณ์ร้อนใจกับผลบุญผลกรรมใดๆทั้งสิ้น จากนั้นก็เกิดเสียงเล่าลือไปทั่วพระนครว่า พระราชากลายเป็นมิจฉาทิฐิ คือ หลงคิด เชื่อคำ ของชีเปลือยคุณาชีวก บ้านเมืองย่อมจะถึง ความ เสื่อม หากพระราชาทรงมีพระดำรินั้น ความนี้ทราบไปถึงเจ้าหญิง รุจाराชกุมารี ทรงร้อนพระทัย เมื่อทราบว่า พระบิดาหรือโรงทาน ทั้งสี่มุมเมือง จะไม่บริจาทานอีกต่อไป ทั้งยังได้ กระทบการ ข่มเหงน้ำใจชาวเมืองมากมายหลาย ประการ ด้วยความที่ทรงเชื่อว่า บุญไม่มี บาปไม่มี บุคคลไปสู่ สுகติเองเมื่อถึงเวลา เจ้าหญิงรุจाराชกุมารีจึงเข้าเฝ้าพระบิดา ทูลขอ พระราชทานทรัพย์หนึ่งพัน เพื่อ จะเอาไปทรงทำทาน พระบิดาเตือนว่า "ลูกรัก ทานไม่มีประโยชน์ดอก ปรโลกไม่มี เจ้าจะไม่ได้ผล อะไรตอบแทน หากเจ้า ยังถือศีลอดอาหารวันอุโบสถอยู่ ก็จงเลิกเสียเถิด ไม่มีผลดอกลูกรัก" รุจา ราชกุมารีพยายามกราบทูลเตือนสติพระบิดา ว่า"ข้าแต่พระชนก บุคคลกระทำให้บาปตั้งสมไว้ ถึงวัน หนึ่งเมื่อผลบาปเพียบเข้า บุคคลนั้นก็จะต้องรับผล แห่งบาปที่ก่อ เหมือนเรือที่บรรทุกแม้ทีละน้อย เมื่อเต็มเพียบเข้า ก็จะจมในที่สุดเหมือนกัน ธรรมดาใบไม้ นั้นหากเอาไปหุ้มห่อของเน่าเหม็น ใบไม้ นั้นก็จะ เหม็นไปด้วย หากห่อของหอมใบไม้ นั้นก็จะหอม ปรารชญ์จึงเลือกคบแต่คนดี หากคบ คน ชั่วก็จะพลอย แปรเปื้อน เหมือนลูกศรอาบยาพิษ ย่อมทำให้แสงศรแปรเปื้อนไปด้วย" ราชกุมารี กราบทูลต่อว่า "หม่อมฉันรำลึกได้ว่า ในชาติก่อนได้เคยเกิดเป็นบุตรช่างทาง ได้คบหา มิตรกับ คน ชั่ว ก็พลอยกระทำแต่สิ่งชั่วร้าย ครั้น ชาติต่อมาเกิดในตระกูลเศรษฐี มีมิตรดีจึงได้พลอย บำเพ็ญ บุญบ้าง เมื่อตายไป ผลกรรมก็ตามมาทัน หม่อมฉันต้องไปทนทุกข์ทรมานในนรกอยู่เป็นเวลา หลาย ชาติ หลายภพ ครั้นได้เกิดเป็นมนุษย์ก็ต้องทน ทุกข์รำเจ็บมากมาย กว่าจะใช้หนี้กรรมนั้นหมด และ ผลบุญ เริ่มส่งผล จึงได้มาเกิดในที่ดีขึ้นเป็นลำดับ อันผลบุญผลบาปย่อมติดตามเราไปทุกๆ ชาติ ไม่ มีหยุด ย่อมได้รับผลตามกรรมที่ก่อไว้ทุกประการ ขอพระบิดาจงฟังคำหม่อมฉันเถิด" พระราชามีได้ เชื่อคำรุจाराชกุมารี ยังคงยึดมั่น ตามที่ได้ฟังมาจากคุณาชีวก เจ้าหญิงทรงเป็น ทุกข์ถึงผลที่ พระบิดา จะได้รับเมื่อสิ้นพระชนม์ จึง ทรงตั้งจิตอธิษฐานว่า "หากเทพดาฟ้าดินมีอยู่ ขอได้โปรดมาช่วย เปลื้องความเห็นผิดของ พระบิดาด้วยเถิด จะได้บังเกิดสุขแก่ปวงชน" ขณะนั้น มีพรหมเทพองค์ หนึ่งชื่อ นารท เป็นผู้มีความกรุณาในสรรพสัตว์ มักอุปการะเกื้อกูลผู้อื่น อยู่เสมอ นารทพรหม เล็งเห็นความทุกข์ของ รุจाराชกุมารี และเล็งเห็นความเดือดร้อนอันจะเกิด แก่ประชาชน หาก พระราชาทรงเป็นมิจฉาทิฐิ จึงเสด็จจากเทวโลกแปลงเป็นบรรพชิต เอาภาชนะ ทองใส่สาแหรก ข้างหนึ่ง คนโทแก้วใส่สาแหรก อีกข้างหนึ่ง ใส่คานทาน วางบนบ่าหะมาสู่ปราสาท พระเจ้า อังคดิ ราช มาลอยอยู่ตรงหน้าพระพักตร์ พระราชาทรงตกตะลึงตรัสถามว่า "ข้าแต่ท่าน ผู้มีวรรณะงามราว จันทร์เพ็ญ ท่านมาจากไหน" นารทพรหมตอบว่า "อาตมาภาพมาจากเทวโลก มีนามว่า นารท" พระราชาตรัสถามว่า "เหตุใดท่าน จึงมีฤทธิ์ลอยอยู่ในอากาศได้เช่นนั้น น่าอัศจรรย์" "อาตมาภาพ บำเพ็ญคุณธรรม 4 ประการ ในชาติ ก่อนคือ สัจจะ ธรรมะ ทมะ และจาคะ จึงมีฤทธิ์เดช ไป ไหนได้

ตามใจปรารถนา" "ผลบุญมีด้วยหรือ ถ้าผลบุญมีจริงอย่างที่ท่านว่า ได้โปรดอธิบายให้ข้าพเจ้าทราบด้วยเถิด" พระนารท พรหมจึงอธิบายว่า "ผลบุญมีจริง ผลบาปก็มีจริง มี เทวดา มีบิดามารดา มีปรโลก มีทุกสิ่งทุกอย่างทั้งนั้น แต่เหล่าผู้มงายหาไม่รู้ไม่" พระราชาตรัสว่า "ถ้าปรโลกมีจริง ขอขี้มเงิน ข้าพเจ้าสักห้าร้อยเถิด ข้าพเจ้าจะใช้ให้ท่าน ในโลกหน้า" พระนารทตอบว่า "ถ้าท่านเป็นผู้ประพฤติธรรม มากกว่าห้าร้อยเราก็ให้ท่านขี้มได้ เพราะเรารู้ว่าผู้อยู่ในศีลธรรม ผู้ประพฤติกรรมดี เมื่อเสร็จจากฐานะแล้ว ก็ข้อมนำเงินมาใช้คืนให้เอง แต่อย่างท่านนี้ตายไป แล้วก็จะต้องไปเกิดในนรก ใครเล่าจะตามไปทวงทรัพย์คืนจากท่านได้" พระราชาไม่อาจตอบได้ จึงนั่งอันอยู่ นารทพรหม ทูลว่า "หากพระองค์ยังทรงมีมิจฉาทิฎฐิอยู่ เมื่อสิ้น พระชนม์ ก็ต้องไปสู่ นรก ทนทุกเวทนาสาหัส ในโลกหน้าพระองค์ก็ต้องชดใช้ผลบาปที่ได้ก่อไว้ ในชาตินี้" พระนารทได้โอกาสพรรณนาความทุกข์ ทรมานต่างๆ ในนรกให้พระราชาเกิดความสะพรึงกลัว เกิดความสยดสยองต่อบาป พระราชาได้ฟังคำพรรณนา ก็สลดพระทัยยิ่งนัก รู้พระองค์ว่าได้ดำเนินทางผิด จึงตรัสว่า "ได้โปรดเป็นที่พึ่งของข้าพเจ้าด้วยเถิด บัดนี้ ข้าพเจ้าเกิดความกลัวภัยในนรก ขอท่านจง เป็นแสงสว่างส่องทางให้ข้าพเจ้าด้วยเถิด โปรด สอนธรรมะให้แก่ข้าพเจ้าผู้ได้หลงไปในทางผิด ของ บอหนทางที่ถูกต้องแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด" พระนารทพรหมอุยจึงได้โอกาสตรัสสอนธรรมะ แก่พระราชาองค์คิราช ทรงสอนให้พระราชตั้งมั่น ในทาน ในศีล อันเป็นหนทางไปสู่สวรรค์เทวโลก แล้วจึงแสดงธรรมเปรียบร่างกายกับรถ เพื่อให้ พระราชาทรงเห็นว่า รถที่ประกอบด้วยชิ้นส่วนอันดี อันถูกต้องแล่นไปในทางที่เรียบรื่น มีสติเป็นประคองปลูก มีความ เพียรเป็นบังเหียน และมีปัญญาเป็นห้ามล้อ รถอันประกอบด้วยชิ้นส่วนอันดีนั้นก็จะแล่นไปใน ทางที่ถูกต้อง โดยปราศจากภัยอันตราย พระราชาองค์คิราชทรงละมิจฉาทิฎฐิคือความเห็นผิด ละหนทางบาป นารทพรหมอุยจึงถวายโอวาทว่า "ขอพระองค์จะละบาปมิต คบแต่กัลยาณมิตร อย่าได้ ทรงประมาทเลย ในระหว่างนั้น พระนารทพรหมอุยได้อันตรธานหายไป พระราชาก็ทรงตั้งมั่นในศีล ในธรรม ทรงเริ่มทำบุญทำทาน ทรงเลิกคบแต่ผู้ที่จะ นำไปในทางที่ถูกที่ควร เมื่อพระราชาทรงตั้งอยู่ใน ทศพิธราชธรรม ประชาชนก็มีความสุข บ้านเมืองสงบ ร่มเย็น สมดังที่พระนารทพรหมอุยทรงกล่าวว่า " จงละบาปมิต จงคบกัลยาณมิตร จงทำบุญละจากบาป ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทเถิด "

วิบุรชาติ

ในเมืองอินทปัตต์ แคว้นกุรุ พระราชาทรง พระนามว่า ษัณฺฑชัย ทรงมีนักปราชญ์ประจำ ราชสำนักชื่อว่า วิบุร วิบุรเป็นผู้มีวาจาฉลาด หลึกแหลม เมื่อจะกล่าวถ้อยคำสิ่งใด ก็สามารถ ทำให้ผู้ฟัง เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและ ชื่นชมยินดีในถ้อยคำนั้น ในครั้งนั้น มีพราหมณ์อยู่ 4 คน เคยเป็น เพื่อนสนิทกันมาแต่เก่าก่อน ต่อมาพราหมณ์ทั้งสี่ ได้ออกบวช เป็นฤๅษีบำเพ็ญพรตอยู่ในป่า หิม พานต์ และบางครั้งก็เข้ามาสั่งสอนธรรม แก่ผู้คนในเมืองบ้าง ครั้งหนึ่งมี เศรษฐี 4 คน ได้อัญเชิญ ฤๅษีทั้งสี่ ไปที่บ้านของตน เมื่อ ฤๅษีบริโภคอาหารแล้ว ได้เล่าให้เศรษฐีฟังถึง สมบัติในเมืองต่างๆ ที่ ตนได้เคยไปเวียนมา ฤๅษีองค์หนึ่งเล่าถึงสมบัติของพระอินทร์ องค์ที่สองเล่าถึง สมบัติของ พญานาค องค์ที่สาม เล่าถึงสมบัติพญาครุฑ และองค์สุดท้ายเล่าถึง สมบัติของพระราชาษัณฺฑชัย แห่งเมืองอินทปัตต์ เศรษฐีทั้งสี่ได้ฟังคำพรรณนา ก็เกิดความ เลื่อมใสอยากจะ ได้สมบัติเช่นนั้นบ้าง ต่างก็ พยายามบำเพ็ญบุญ ให้ทาน รักษาศีลและอธิษฐาน ขอให้ได้ไปเกิดเป็นเจ้าขอสมบัติดังที่ ต้องการ ด้วยอำนาจแห่งบุญ ทาน และศีล เมื่อสิ้น อายุแล้ว เศรษฐีทั้งสี่ก็ได้ไปเกิดในที่ที่ตั้ง ความปรารถนาไว้ คือ คนหนึ่งไปเกิดเป็น ท้าวสักกะเทวราช คนที่สองไปเกิดเป็น พญานาคชื่อว่า ท้าว วรุณ คนที่สามไปเกิดเป็น พญาครุฑ และคนที่สี่ไปเกิดเป็น โอรสพระเจ้าษัณฺฑชัย ครั้นเมื่อ พระราชาษัณฺฑชัยสวรรคตแล้ว ก็ได้ครอง ราชสมบัติในเมืองอินทปัตต์ต่อมา ทั้งท้าวสักกะ พญานาค วรุณ พญาครุฑ และ พระราชา ล้วนมีจิตใจ ปรารถนาจะรักษาศีล บำเพ็ญธรรม ต่างก็ได้แสวงหา โอกาสที่จะรักษา ศีลอุโบสถและบำเพ็ญบุญ ให้ทาน อยู่เป็นนิตย์ วันหนึ่งบุคคลทั้งสี่เผอิญได้มาพบ กันที่สระ โบกขรณี ด้วยอำนาจแห่งความผูกพันที่มี มาตั้งแต่ครั้งยังเกิด เป็นเศรษฐีสี่สหาย ทั้งสี่ คน จึงได้ทักทายปราศรัยกันด้วยไมตรี ขณะกำลังสนทนาก็ได้เกิดถกเถียงกันขึ้นว่า ศีลของใครประเสริฐ ที่สุด ท้าวสักกะกล่าวว่า พระองค์ทรงละทิ้งสมบัติทิพย์ในดาวดึงส์ มา บำเพ็ญ พรตอยู่ในมนุษย์โลก ศีลของพระองค์ จึงบริสุทธิ์กว่าผู้อื่น ฝ่ายพญานาควรุณกล่าวว่า ธรรมดาครุฑนั้น เป็นศัตรูตัวร้ายของ นาค เมื่อตนได้พบกับพญาครุฑ กลับสามารถ อดกลั้นความโกรธเคืองได้ จึงนับว่า ศีลของ ตน บริสุทธิ์กว่าผู้อื่น พญาครุฑกล่าวแย้งว่า ธรรมดานาคเป็นอาหารของครุฑ ตนได้พบ นาคแต่ สามารถ อดกลั้นความอยากใน อาหารได้ นับว่าศีลของตนประเสริฐที่สุด ส่วนพระราชาทรงกล่าวว่า พระองค์ได้ทรงละ พระราชวังอันเป็นสถานที่สำราญ พรั่งพร้อม ด้วยเหล่าบริวารที่เฝ้าปรนนิบัติ มา บำเพ็ญธรรม แต่ลำพังเพื่อประสงค์ความสงบ ดังนั้นจึงควร นับว่า ศีลของพระองค์ บริสุทธิ์ที่สุด ทั้ง สี่ถกเถียงกันเป็นเวลานาน แต่ก็ไม่สามารถ ตกลงกันได้ จึงชวนกันไปหาวิบุรบัณฑิต เพื่อให้ ช่วย ตัดสิน วิบุรบัณฑิตจึงถามว่า "เรื่องราวเป็น มาอย่างไรกัน ข้าพเจ้าไม่อาจตัดสินได้หากไม่ ทราบเหตุ อันเป็นต้น เรื่องของปัญหาอย่างละเอียด ชัดเจนเสียก่อน" แล้วทั้งสี่ก็เล่าถึงเรื่องราวทั้งหมด วิบุร บัณฑิตฟังแล้วก็ตัดสินว่า "คุณธรรมทั้งสี่ ประการนั้น ล้วนเป็นคุณธรรมอันเลิศทั้งสิ้น ต่างอุดหนุน เชิดชูซึ่งกันและกัน ไม่มีธรรมข้อไหน ต่ำด้อยกว่ากันหรือเลิศกว่ากัน บุคคลใดตั้งมั่น อยู่ใน

คุณธรรมทั้งสี่นี้ ถือได้ว่าเป็นสันติชนในโลก" ทั้งสี่เมื่อได้สดับคำตัดสินนั้น ก็มีความชื่นชม ยินดีใน
 ปัญญาของวิรุบบัณฑิต ที่สามารถแก้ ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างมีเหตุมีผล ต่างคน ต่างก็ได้บูชา
 ความสามารถของวิรุบบัณฑิต ด้วยของมีค่าที่เป็นสมบัติของตน เมื่อพยานาควรุณกลับมาถึงเมือง
 นาคพิภพ พระนางวิมลมา มเหสีได้ทูลถามขึ้นว่า "แก้ว มณีที่พระสวามีของ พระองค์หายไปไหนเพคะ"
 พยานาควรุณตอบว่า "เราได้ถอดแก้วมณี ออกให้กับวิรุบบัณฑิต ผู้มีสติ ปัญญาเฉียบแหลมมีวาจา
 อันประกอบด้วยธรรมไพเราะ จับใจเราเป็นอย่างยิ่ง และไม่ใช่ว่าเราเท่านั้น ที่ได้ให้ของอันมีค่ายิ่ง
 แก่วิรุบบัณฑิต ทั้งท้าว สักกะเทวราช พญาครุฑ และพระราชา ต่างก็ ได้มอบของมีค่าสูง เพื่อบูชา
 ธรรมที่วิรุบบัณฑิต แสดงแก่เราทั้งหลาย" พระนางวิมลมาทูลถามว่า "ธรรมของวิรุ บัณฑิตนั้น
 ไพเราะจับใจอย่างไร" พยานาค ทรงตอบว่า "วิรุบบัณฑิตเป็นผู้มีปัญญา เฉียบแหลม รู้หลักคุณธรรม
 อันลึกซึ้ง และสามารถแสดงธรรมเหล่านั้น ได้อย่าง ไพเราะจับใจ ทำให้ผู้ฟังเกิดความชื่นชม ยินดี
 ในสัจจะแห่งธรรมนั้น" พระนางวิมลมาได้ฟังดังนั้นก็เกิดความปราดณา จะได้ฟังวิรุบบัณฑิตแสดง
 ธรรมบ้าง จึงทรงทำ อุบายว่าเป็นไข้ เมื่อพยานาควรุณทรงทราบก็ เสด็จไปเยี่ยมตรัสถามว่า พระ
 นางป่วยเป็นโรค ใดทำอะไรจึงจะหาย จากโรคได้ พระนางวิมลมา ทูลตอบว่า "หม่อมฉันไม่สบาย
 อย่างยิ่ง ถ้าจะให้ หายจากอาการ ก็ขอได้โปรดประทานหัวใจ วิรุบบัณฑิตให้หม่อมฉันด้วยเถิด"
 พยานาค ได้ฟังก็ตกพระทัย ตรัสว่า วิรุบบัณฑิต เป็นที่รักใคร่ของผู้คนทั้งหลายยิ่งนัก คงจะไม่มี ผู้ใด
 สามารถล่วงล้ำเข้าไปเอาหัวใจวิรุบบัณฑิต มาได้ พระนางวิมลมาก็แสวงหาเป็นอาการป่วย กำเริบ
 หนักขึ้นอีก พยานาควรุณก็ทรง กัดคอกุ้มพระทัยอย่างยิ่ง ฝ่ายนางอรินันตี ธิดาพยานาคเห็นพระ
 บิดา วิตกกังวลจึงถามถึงเหตุที่เกิดขึ้น พยานาควรุณ ก็เล่าให้นาง ฟัง นางอรินันตีจึงทูลว่า นาง
 ประสงค์ จะช่วยให้พระมารดาได้สิ่งที่ต้องการให้จงได้ นางอรินันตีจึงป่าวประกาศให้บรรดา
 คนธรรพ์ นาค ครุฑ มนุษย์ กินนร ทั้งปวงได้ทราบว่า หากผู้ใด สามารถนำหัวใจวิรุบบัณฑิตมาให้
 นางได้ นางจะยอมแต่งงานด้วย ขณะนั้น ปุณณกษัตริย์ผู้เป็นหลานของ ท้าวเวสวัณมหาราชผ่านมา
 ได้เห็นนางก็รัก รักอยากจะได้นางเป็น ชายา จึงเข้าไปหา นางและบอกกับนางว่า "เราชื่อปุณณก
 ษัตริย์ ประสงค์จะได้นางมาเป็นชายา จงบอกแก่ เราเถิดว่าวิรุบบัณฑิตเป็นใคร อยู่ที่ไหน เราจะ นำ
 หัวใจของเขามาให้นาง" เมื่อปุณณกษัตริย์ ได้ทราบข่าววิรุบบัณฑิตเป็น มหาราชครูในราชสำนักพระ
 เจ้าธัญชัย จึงดำริว่า "หากเรา ต้องการตัววิรุบบัณฑิต จะไปพามาอย่างนั้น คงไม่ได้ ทางที่ดีเราจะ
 ต้องทำพินันสกากับพระเจ้าธัญชัย โดย เอาวิรุบบัณฑิตเป็นสิ่งเดิมพัน ด้วยวิธีนี้เราคง จะเอาตัววิรุ
 บัณฑิตมาได้" คิดดังนั้นแล้ว ปุณณกษัตริย์ก็ไปสู่อำนาจของพระราชาธัญชัย และทูลพระราชา
 ว่า "ข้าพระองค์มาทำ พินันสกา หากพระองค์ชนะ ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะถวายแก้วมณีวิเศษอันเป็น
 สมบัติสำหรับพระจักรพรรดิ กับจะถวายม้าวิเศษ คู่บุญจักรพรรดิ" พระราชาธัญชัยทรงปรารถนา
 จะได้แก้วมณี และม้าแก้วอันเป็นของคู่บุญจักรพรรดิ จึงตอบ ปุณณกษัตริย์ ว่าพระองค์ยินดีจะเล่น
 พินันสกา ด้วยปุณณกษัตริย์ก็ทูลถามว่า หากพระราชาแพ้พินัน จะให้อะไร เป็น เดิมพัน พระราชา
 ก็ทรงตอบว่า "ยกเว้นตัวเรา เสวตฉัตร และมเหสีแล้ว เจ้าจะเอา อะไรเป็นเดิมพันเรากี่ ยินยอมทั้งสิ้น"

ปุณณกัษย์ พอใจคำตอบ จึงตกลงเริ่มทอดสกาพนัน ปรากฏว่าพระราชาทรงทอดสกาแพ้ ปุณณกัษย์จึงทวงทรัพย์เดิมพัน โดยทูลพระราชาวา "ข้าพเจ้าไม่ปรารถนาทรัพย์สมบัติใดๆ ทั้งสิ้น ขอแต่ วิรุบบัณฑิตแต่ผู้เดียวเป็นรางวัลเดิมพันสกา" พระราชาทกพระทัย ตรัสกับปุณณกัษย์ว่า อันวิรุบบัณฑิตนั้นก็เปรียบได้กับตัวเราเอง เราบอกแล้วว่า ยกเว้นตัวเรา เสวตฉัตร และ มเหสีแล้ว เจ้าจะขออะไรก็จะให้ทั้งนั้น" ปุณณกัษย์ทูลว่า "เราขามาได้เพียงกันเอง ขอให้อันวิรุบบัณฑิตเป็นผู้ตัดสินดีกว่า" เมื่อ พระราชาให้ไปตามวิรุบบัณฑิตมา ปุณณกัษย์ก็ถามว่า ท่านเป็นทาสของพระราชานี้หรือว่าท่านเสมอกับพระราชานี้ หรือสูงกว่า พระราชา" วิรุบบัณฑิตตอบว่า "ข้าพเจ้า เป็นทาสของพระราชานี้ พระราชาตรัสสิ่งใด ข้าพเจ้าก็ จะทำตาม ถึงแม้ว่าพระองค์จะ พระราชทานข้าพเจ้าเป็นค่าพนัน ข้าพเจ้า ก็จะยินยอมโดยดี" พระราชาได้ทรงฟังวิรุบบัณฑิตตอบดังนั้น ก็เสียดพระทัยว่า วิรุบบัณฑิตไม่เห็นแก่ พระองค์กลับไปเห็นแก่ ปุณณกัษย์ ซึ่ง ไม่เคยได้พบกันมาก่อนเลย วิรุบบัณฑิตจึงทูลว่า "ข้าพระองค์จักพูดในสิ่งที่เป็นจริง สิ่งที่เป็นธรรมเสมอ ข้าพระองค์ จักไม่ หลีกเลียงความเป็นจริงเป็นอันขาด วาจา อันไพเราะนั้นจะมีค่าก็ต่อ เมื่อประกอบ ด้วยหลักธรรม" พระราชาได้ฟังก็ทรงเข้าพระทัย แต่ก็มี ความโทมนัสที่จะสูญเสียวิรุบบัณฑิตไป จึงขออนุญาตปุณณกัษย์ ให้วิรุบบัณฑิต ได้แสดงธรรมแก่พระองค์เป็นครั้งสุดท้าย ปุณณกัษย์ก็ยินยอม วิรุบบัณฑิตจึงได้แสดงธรรมของผู้ครองเรือนถวายแด่พระราชานี้ ครั้นเมื่อแสดงธรรมเสร็จแล้ว ปุณณกัษย์ก็ สั่งให้วิรุบบัณฑิตไปกับตน เพราะพระราชานี้ ได้ยกให้เป็นสิน พนันแก่ตนแล้ว วิรุบบัณฑิต จึงกล่าวแก่ปุณณกัษย์ว่า "ขอให้ข้าพเจ้า มีเวลาสั่งสอนบุตรและภรรยาสักสามวันก่อน ท่านก็ได้เห็นแล้วว่าข้าพเจ้าพูดแต่ความเป็นจริง พูดโดยธรรม มิได้เห็นแก่ผู้ใดหรือสิ่งหนึ่ง สิ่งใด ยิ่งไปกว่าธรรม ท่านได้เห็นแล้วว่าข้าพเจ้า มีคุณ แก่ท่าน ในการที่ทูลความเป็นจริงแก่พระราชานี้ ฉะนั้นขอให้ท่านยินยอมตามความประสงค์ ของข้าพเจ้าเถิด" ปุณณกัษย์ได้ฟังดังนั้น ก็เห็นจริงในถ้อยคำ ที่วิรุบบัณฑิตกล่าว จึงยินยอมที่จะพักอยู่เป็น เวลาสามวัน เพื่อให้วิรุบบัณฑิตมีเวลาสั่งสอน บุตรภรรยา วิรุบบัณฑิตจึงเรียกบุตรภรรยา มาเล่าให้ทราบความที่เกิดขึ้น แล้วจึงสอนบุตร ธิดาว่า "เมื่อพ่อไปจากราชสำนักพระราชานี้ หน้ชัชแล้ว พระองค์อาจจะทรงไต่ถามเจ้าทั้งหลายว่า พ่อได้เคยสั่งสอนธรรมอันใดไว้บ้าง เมื่อพวกเขากราบทูลพระองค์ไป หากเป็นที่พ่อ พระทัยก็ อาจจะตรัสอนุญาตให้เจ้า นั่งเสมอพระราชอาสน์ เจ้าจงจดจำไว้ว่า ราชสกุลนั้น จะมีผู้ใดเสมอมิได้เป็นอันขาด จงทูลปฏิบัติสธ พระองค์และนั่งอยู่ในที่อันควรแก่ฐานะของตน" จากนั้น วิรุบบัณฑิตก็แสดงธรรมชื่อว่า ราชวสติธรรมอันเป็นธรรมสำหรับข้าราชการ จะพึงปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้า ในหน้าที่การงานและเพื่อเป็นหลักสำหรับ ยึดถือในการปฏิบัติหน้าที่และการแก้ไข ปัญหาที่อาจเกิดขึ้น วิรุบบัณฑิตกล่าวในที่สุด ว่า"เป็นข้าราชการต้องเป็นผู้สุขุมรอบคอบ ฉลาดในราชกิจ สามารถจัดการต่างๆ ให้ดำเนินไปโดยเรียบร้อย รู้จักกาล รู้จักสมัย ว่าควรปฏิบัติอย่างไร" เมื่อได้แสดงราชวสติธรรมแล้ว วิรุบบัณฑิตจึงได้ออกเดินทางไปกับปุณณกัษย์ ในระหว่าง ทางปุณณกัษย์คิดว่า เราเอาแต่หัวใจของวิรุบบัณฑิตไปคงจะสะดวกกว่าพาไปทั้งตัว คิดแล้ว ก็พยายามจะ ฆ่าวิรุบบัณฑิตด้วยวิธีต่างๆ แต่ ก็ไม่

เป็นผล ในที่สุดวิธรรบัตินิตด้วยวิธีต่างๆ แต่ก็ไม่เป็นผล ในที่สุด วิธรรบัตินิตจึงถามว่า "ความจริงท่านเป็นใคร ท่านต้องการจะฆ่าข้าพเจ้าทำไม" ปุณณกัณษ์จึงเล่าความเป็นมาทั้งหมด วิธรรบัตินิตหยั่งรู้ได้ด้วยปัญญาว่า ที่แท้นั้นพระ นางวิมลลา ปราถนาจะได้ฟังธรรมอันเป็นที่ เลื่องลือของตนเท่านั้น จึงคิดว่าควรจะแสดง ธรรมแก่ปุณณกัณษ์ เพื่อมิให้หลงผิด กระทำ การอันมิควรกระทำ ครั้นแล้ววิธรรบัตินิต จึงได้แสดงธรรมชื่อว่า สาธุรธรรม ธรรม ของคนดี แก่ปุณณกัณษ์ มีใจความว่า บุคคลที่มีอุปการคุณ ชื่อว่าเป็นเฝ้าฝ่ามือ อันชุ่มเสีย แล้วยังได้ชื่อว่าเป็นผู้ประทุษร้าย ต่อมิตรด้วยอนึ่ง ไม่ควรตกอยู่ในอำนาจของ สตรีที่ประพฤติกการอันไม่สมควร ปุณณกัณษ์ได้ฟังธรรม ก็รู้สึกในความผิดว่า วิธรรบัตินิตมีอุปการคุณแก่ตน ไม่ควรจะทำร้ายหรือแม่ แต่คิดร้ายต่อวิธรรบัตินิต ปุณณกัณษ์จึงตัดสินใจว่าจะพาวิธรรบัตินิตกลับ ไปยังอินทปัตต์ ตนเองจะไม่ตั้ง ความปรารถนา ในนางอรินทนีอีกต่อไปแล้ว เมื่อวิธรรบัตินิต ทราบถึงการตัดสินใจของปุณณกัณษ์จึง กล่าวว่ "นำข้าพเจ้าไปนาคพิภพเถิด ข้าพเจ้า ไม่เกรงกลัวอันตรายที่จะเกิดขึ้น ข้าพเจ้าไม่เคย ทำความชั่ว ไว้ในที่ใด จึงไม่เคยรู้สึกกลัวว่า ความตายจะมาถึงเมื่อไร" ปุณณกัณษ์จึงนำวิธรรบัตินิตไปเฝ้า พญานาค วรุมในนาคพิภพ เมื่ออยู่ต่อหน้า พญานาควรุม วิธรรบัตินิต ทูลถามว่า สมบัติในนาคพิภพนี้ พญานาควรุมได้มา อย่างไร พญานาควรุมตรัสตอบว่า ได้มา ด้วยผลบุญ เมื่อครั้งที่ได้บำเพ็ญธรรม รักษาศีลและให้ทานในชาติก่อนที่เกิด เป็นเศรษฐี วิธรรบัตินิตจึงทูลว่า ถ้าเช่นนั้น ก็แสดงว่า พญานาควรุมทรงตระหนักถึง กรรม และผลแห่งกรรมดี ขอให้ทรงประกอบ กรรมดีต่อไป แม้ว่าในเมืองนาคนี้จะไม่สมณ ชีพรามณ์ที่พญานาคจะบำเพ็ญทานได้ ก็ขอให้ทรงมีเมตตาแก่บุคคลทั้งหลายใน เมืองนาคนี้ อย่าได้ประทุษร้ายแก่ผู้ใดเลย หากกระทำได้ดังนั้นก็จะได้เสด็จไปสู่เทวโลกที่ดียิ่งกว่านาคพิภพนี้ พญานาควรุมได้ฟังธรรมอันประกอบด้วย วาจาไพเราะของวิธรรบัตินิตก็มีความพอ พระทัยเป็นอันมาก และตรัสให้พาพระนางวิมลลา มาพบวิธรรบัตินิต เมื่อพระนางทอดพระเนตร เห็นวิธรรบัตินิตก็ได้ถามว่า "ท่านตกอยู่ใน อันตรายถึงเพียงนี้ เหตุใดจึงไม่มีอาการ เสรีาโศกหรือหวาดกลัวแต่อย่างใด" วิธรรบัตินิตทูลตอบว่า "ข้าพเจ้าไม่เคยทำความ ชั่วจึงไม่กลัวความตาย ข้าพเจ้ามีหลักธรรม และมีปัญญา เป็นเครื่องประกอบตัว จึงไม่หวั่น เกรงภัยใดๆ ทั้งสิ้น" พญานาควรุมและพระนางวิมลลาพอพระทัย ในปัญญาและความมั่นคงในธรรมของวิธรรบัตินิต พญานาค วรุมจึงตรัสว่า "ปัญญานั้นแหละคือหัวใจ ของบัณฑิต หาใช่หัวใจที่เป็นเลือดเนื้อไม่" จากนั้นพญานาควรุมก็ได้ยกนางอรินทนี ให้แก่ปุณณกัณษ์ ผู้ซึ่งมีดวงตาสว่างไสว ขึ้นด้วยธรรมของวิธรร บัตินิต พ้นจากความหลง ในสตรีก็อนางอรินทนี แล้วสั่งให้ปุณณกัณษ์พา วิธรรบัตินิตไปส่งยังสำนักของ พระราชาธัญชัย พระราชาทรง โสมนัสยินดีอย่างยิ่ง ตรัสถาม วิธรรบัตินิตถึงความ เป็นไปทั้งหลาย วิธรรบัตินิต จึงทูลเล่า เรื่องราวทั้งสิ้น และกราบทูลในที่ สุดท้ายว่า " ธรรมเป็นสิ่ง สูงสุด บุคคลผู้มี ธรรมและปัญญาย่อมไม่หวั่นเกรงภัยอันตราย ย่อมสามารถเอาชนะภัยอันตรายทั้งปวง ด้วย คุณธรรมและด้วยปัญญาของตน การแสดงธรรม แก่บุคคล ทั้งหลายนั้นคือการแสดงความจริง ให้ประจักษ์ด้วยปัญญา "

เวสสันดรชาดก

พระเจ้าสญชัย ทรงครองราชสมบัติเมืองสรี มีพระมเหสีทรงพระนามว่า พระนางมุสดี ธิดาพระเจ้ากรุงมัททราช พระนางมุสดีนี้ ในชาติก่อนๆ ได้เคยถวายแก่นจันทร์หอม เป็นพุทธบูชาและอธิษฐานขอให้ได้เป็น พุทธมารดาพระพุทธเจ้าในกาลอนาคต ครั้นเมื่อนางสิ้นชีวิตก็ได้ไปบังเกิดในเทวโลก เมื่อถึงวาระ ที่จะต้องจุติมาเกิดในโลกมนุษย์ พระอินทร์ได้ประทานพรสิบประการแก่ นาง ครั้นเมื่อพระนางมุสดีทรงครรภ์ใกล้กำหนด ประสูติ พระนางปรารถนาไปเที่ยวชมตลาด ร้านค้า บังเอิญใน ขณะเสด็จประพาสนั้น พระนางทรงเจ็บครรภ์และประสูติพระโอรส ในบริเวณย่านนั้น พระโอรสจึงทรงพระนามว่า เวสสันดร หมายถึง ในท่ามกลางระหว่าง ย่านค้าขาย พร้อมกับที่ พระโอรสประสูติ ช้างต้นของ พระเจ้าสญชัยก็ตกลงเป็นช้างเผือกเพศผู้ ได้รับชื่อว่า ปัจจยนาค เป็นช้างต้น คู่บุญพระเวสสันดร เมื่อพระกุมารเวสสันดรทรงเจริญวัยขึ้น ทรงมีพระทัยฝักใฝ่ในการ บริจาคทาน มักขอพระราชทานทรัพย์ จากพระบิดามารดา เพื่อบริจาคแก่ประชาชนอยู่เป็นนิตย์ ทรงขอให้พระบิดาตั้งโรงงานสีมมเมือง เพื่อบริจาคข้าวปลาอาหารและสิ่งของจำเป็น แก่ประชาชน และหากมีผู้มาทูลขอสิ่งหนึ่ง สิ่งใด พระองค์ก็จะทรงบริจาคให้โดยมิได้ เสียหาย ด้วยทรงเห็นว่า การบริจาค่นั้น เป็นกุศลเป็นคุณประโยชน์อันยิ่งใหญ่ ทั้งแก่ ผู้รับและผู้ให้ ผู้รับก็จะพ้นความเดือดร้อน ผู้ให้ก็จะอิ่มเอิบเป็นสุขใจที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น และยังทำให้พ้นจากความโลภ ความตระหนี่ ถิ่นเหนียว ในทรัพย์สมบัติของคนอีกด้วย พระเกียรติคุณของพระเวสสันดรเลื่องลือไป ทั่วทุกทิศว่าทรงมีจิตเมตตาแก่ผู้อื่นมิได้ ทรงเห็นแก่ความสุขสบายหรือเห็นแก่ทรัพย์ สมบัติส่วน พระองค์ มิได้ทรงหวงแหนสิ่งใด ไว้สำหรับพระองค์ อยู่มาครั้งหนึ่ง ในเมืองกลิงคราชฎร์ เกิดข้าวยาก หมายแพง เพราะฝนแล้ง ทำให้เพาะปลูกไม่ได้ ราษฎรอดอยาก ได้รับความเดือนร้อนสาหัส ประชาชน ชาวกลิงคราชฎร์พากันไปเฝ้าพระราชบิดา ทูลว่า ในเมืองสรี นี้มีช้างเผือกคู่บุญ พระเวสสันดร ชื่อว่าช้างปัจจยนาค เป็นช้างมีอำนาจพิเศษ ถ้าอยู่เมืองใด จะ ทำให้ ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลพืชพันธุ์ จะบริบูรณ์ ขอให้พระเจ้ากลิงคราชฎร์ ส่งทูตเพื่อไปทูลขอช้างจาก พระเวสสันดร พระเวสสันดรก็จะทรงบริจาคให้เพราะ พระองค์ไม่เคยขัดเมื่อมีผู้ทูลขอสิ่งใด พระเจ้ากลิงคราชฎร์จึงส่งพราหมณ์แปดคน ไปเมืองสรี ครั้นเมื่อพราหมณ์ได้พบ พระเวสสันดรขณะเสด็จ ประพาสพระนคร ประทับบนหลังช้างปัจจยนาค พราหมณ์จึง ทูลขอช้างคู่บุญ เพื่อดับทุกข์ชาวกลิงคราชฎร์ พระเวสสันดรก็โปรดประทานให้ตามที่ขอ ชาวสรีเห็นพระเวสสันดรทรงบริจาคช้าง ปัจจยนาคคู่บ้านคู่เมืองไปดังนั้น ก็ไม่พอใจ พากันโกรธเคืองว่า ต่อไปบ้านเมืองจะลำบาก เมื่อไม่มีช้างปัจจยนาคเสียแล้ว จึงพากันไปเข้าเฝ้าพระเจ้าสญชัย ทูลกล่าวโทษ พระเวสสันดรว่าบริจาคช้างคู่บ้านคู่เมือง แก่ชาวเมืองอื่นไป ขอให้จับพระเวสสันดร ไปเสียดจากเมืองสรี พระเจ้าสญชัยไม่อาจขัดราชฎร์ได้ จึงจำ พระทัยมีพระราชโองการให้จับพระเวสสันดร ออกจากเมืองไป พระเวสสันดรไม่ทรงขัดข้อง แต่ทูลขอ

พระราชทานโอกาสบริจาทาน ครั้งใหญ่ก่อนเสด็จออกจากพระนคร พระบิดาก็ทรงอนุญาตให้พระเวสสันดร ทรงบริจาท สัตสคมหาทาน คือบริจาท ทานเจ็ดสิ่ง สิ่งละเจ็ดร้อย แก่ประชาชนชาวสรีวิ เมื่อพระนางมัทรี พระมเหสีของพระเวสสันดร ทรงทราบว่า ประชาชนขอให้จับพระเวสสันดรออกจาก เมือง ก็กราบทูลพระเวสสันดรว่า "พระองค์เป็นพระราชสวามีของหม่อมฉัน พระองค์เสด็จไปที่ใด หม่อมฉันจะขอติดตาม ไปด้วยทุกหนทุกแห่ง มิได้ย่อท้อต่อความ ลำบาก ขึ้นชื่อว่าเป็นสามีภรรยาแล้ว ย่อมต้อง อยู่เคียงข้างกันในทุกที่ทุกเวลา ไม่ว่ายามสุข หรือทุกข์ โปรดประทานอนุญาตให้หม่อมฉัน ติดตามไปด้วยเถิด" พระเวสสันดรไม่ทรงประสงค์ให้พระนางมัทรี ติดตามพระองค์ไป เพราะการเดินทางไปจาก พระนครย่อม มีแต่ความยากลำบาก ทั้งพระองค์ เองก็ทรงปรารถนาจะเสด็จไปประทับบำเพ็ญ ศึกษาวานอยู่ในป่า พระนางมัทรีไม่คุ้นเคยต่อ สภาพเช่นนั้น ย่อมจะต้องลำบากยากเข็ญทั้ง อาหารการกินและความเป็นอยู่ แต่ไม่ว่า พระเวสสันดรจะตรัสห้ามปรามอย่างไร นาง ก็มียอมฟัง บรรดาพระประยูรญาติ ก็พากัน อ้อนวอนขอร้อง

พระนางก็ทรงยืนยันกรานว่า จะติดตามพระราชสวามีไปด้วย พระนางศุภคิศจึงทรงไปทูลขอพระเจ้าศุภชัย มิให้จับพระเวสสันดรออกจากเมือง พระเจ้า ศุภชัยตรัสว่า "บ้านเมืองจะเป็นสุขได้ก็ต่อ เมื่อราษฎรเป็นสุข พระราชาจะเป็นสุขได้ก็ เมื่อราษฎรเป็นสุข ถ้าราษฎรมีความสุข พระราชาจะนั่งเฉยอยู่ได้อย่างไร ราษฎรพากัน กล่าวโทษพระเวสสันดรว่าจะทำให้บ้านเมือง ยากเข็ญ เราจึงจำเป็นต้องลงโทษ แม้ว่า พระเวสสันดรจะเป็นลูกของเราก็ตาม" ไม่ว่าผู้ใดจะห้ามปรามอย่างไร พระนางมัทรี ก็จะตามเสด็จพระเวสสันดรไปให้จงได้ พระเจ้าศุภชัยและ พระนางศุภคิศจึงของเอา พระชาติ พระกัมมา โอรสธิดาของพระเวสสันดรไว้ แต่พระนางมัทรีก็ไม่ยินยอม ทรงกล่าวว่า "เมื่อชาวเมืองสรีวิรังเกียจพระเวสสันดร ให้จับไล่ไปเสียดังนี้ พระโอรสธิดาจะอยู่ ต่อไปได้ได้อย่างไร ชาวเมืองโกรธแค้นขึ้นมา พระชาติกัมมาที่จะทรงได้รับความลำบาก จึงควรที่จะออกจากเมือง ไปเสียพร้อม พระบิดาพระมารดา" ในที่สุดพระเวสสันดร พร้อมด้วยพระมเหสี และโอรสธิดาก็ออกจากเมืองสรีวิไป แม้ใน ขณะนั้นชาวเมือง ยังตามมาทูลขอรถพระที่นั่ง ทั้งสี่พระองค์จึงต้องทรงดำเนินด้วยพระบาทออกจากเมืองสรีวิมุ่งไปสู่น้ำ เพื่อบำเพ็ญพรตภาวนา ครั้นเสด็จมาถึงเมืองมาตุลนคร บรรดาภคิตรีย์ เจตราชทรงทราบข่าว จึงพากันมาต้อนรับ พระเวสสันดร ทรงถามถึงทางไปสู่เขาวงกต ภคิตรีย์เจตราชก็ทรงบอกทางให้และเล่าว่า เขาวงกตนั้นต้องเดินทางผ่าน ป่าใหญ่ที่เต็มไปด้วยอันตราย แต่เมื่อไปถึงสระโบกขรณีแล้ว ก็จะเป็นบริเวณร่มรื่นสะดวกสบาย มีต้นไม้ผล ที่จะใช้เป็นอาหารได้ นอกจากนี้ภคิตรีย์เจตราช ยังได้สั่งให้ พรานป่าเจตบุตร ซึ่งเป็นผู้ชำนาญ ป่าแถบนั้น ให้คอยเฝ้าระแวดระวังรักษาเส้นทาง ที่จะไปสู่เขาวงกต เพื่อมิให้ผู้ใดไปรบกวน พระเวสสันดรในการบำเพ็ญพรต เว้นแต่ทูต จากเมืองสรีวิที่จะมาทูลเชิญเสด็จกลับนครเท่านั้น ที่จะยอมให้ผ่านเข้าไปได้ เมื่อเสด็จไปถึงบริเวณสระโบกขรณีอันเป็นที่ ร่มรื่นสบาย พระเวสสันดร พระนางมัทรี ตลอดจนพระ โอรสธิดา ก็ผนวชเป็นฤาษี บำเพ็ญพรตภาวนาอยู่ ณ ที่นั้น โดยมีพรานป่า เจตบุตรคอยรักษาเส้นทาง ณ ตำบลบ้านทูนวิฐ เขตเมืองกลิงครายภูรี มีพราหมณ์เฒ่าชื่อ ชูชก หาเลี้ยงชีพด้วยการ

ขอทาน ชูชก ขอทานจนได้เงินมามาก จะเก็บไว้ เองก็กลัวสูญหาย จึงเอาไปฝากเพื่อนพราหมณ์ไว้ อยู่มาวันหนึ่ง ชูชกไปหาพราหมณ์ที่ตน ฝากเงินได้ จะขอเงินกลับไป ปรากฏว่า พราหมณ์นั้นนำเงิน ไปใช้หมดแล้ว จะหา มาใช้ให้ชูชกก็หาไม่ทัน จึงจูงเอาลูกสาวชื่อ อมิตตดา มายกให้แก่ชูชก พราหมณ์กล่าว แก่ชูชกว่า "ท่านจงรับเอาอมิตตดาลูกสาว เราไปเถิด จะเอาไปเลี้ยงเป็นลูกหรือ ภรรยา หรือจะเอาไปเป็น ทาสรับใช้ปรนนิบัติก็สุด แล้วแต่ท่านจะเมตตา" ชูชกเห็นนางอมิตตดา หน้าตาสะสวย งดงามก็หลงรัก จึงพานางไปบ้าน เลี้ยงดู นางในฐานะภรรยา นางอมิตตดาอายุ ยัง น้อย หน้าตางดงาม และมีความกตัญญู ต่อพ่อแม่ นางจึงยอมเป็นภรรยาชูชกผู้แก่ เฒ่า รูปร่างหน้าตา น่ารังเกียจ อมิตตดา ปรนนิบัติชูชกอย่างภรรยาที่ดีจะพึงกระทำ ทุกประการ นางดักน้ำ ดำข้าว หุงหา อาหาร ดูแลบ้านเรือนไม่มีขาดตกบกพร่อง ชูชกไม่เคย ต้องบ่นว่าหรือตักเตือนสั่งสอนแต่ อย่างไร ทั้งสิ้น ความประพฤติกตัญญูที่ดีเยี่ยมพร้อมของนาง อมิตตดาทำให้เป็นที่สรรเสริญของบรรดา พราหมณ์ ทั้งหลายในหมู่บ้านนั้น ในไม่ช้า บรรดาพราหมณ์เหล่านั้นก็พากันตำหนิ ตีเตียนภรรยาของตนที่ มิได้ประพฤติดนเป็น แม่บ้านแม่เรือนอย่างอมิตตดา บางบ้านก็ถึง กับทุบตีภรรยาเพื่อให้อับอายเธอ อย่างนาง เหล่านางพราหมณ์ทั้งหลายได้รับความ เดือดร้อน ก็พากันโกรธแค้นนางอมิตตดา ว่าเป็น ต้นเหตุ วันหนึ่ง ขณะที่นางไปตักน้ำ ในหมู่บ้าน บรรดานางพราหมณ์ก็รวมกัน เย้ยหยันที่นางมีสามี แก่ หน้าตาน่าเกลียด อย่างชูชก นางพราหมณ์พากันกล่าวว่า "นางก็อายุน้อย หน้าตางดงาม ทำไมมา ยอมอยู่กับเฒ่าชรา น่ารังเกียจอย่างชูชก หรือว่ากำลังจะหาสามีไม่ได้ มีหน้าซ้ำยังทำ ตนเป็นกาลกิณี พอเข้ามาในหมู่บ้านก็ทำให้ ชาวบ้านสิ้นความสุข เขาเคยอยู่กันมาดีๆ พอนางเข้ามาก็เดือดร้อน ไปทุกหย่อมหญ้า หากความสงบ ไม่ได้ นางอย่าอยู่ในหมู่บ้านนี้เลย จะไปไหนก็ไปเสียเถิด" ไม่เพียง กล่าววาจาตำหนิ ยังพากันหยิก ที่ทำร้ายนางอมิตตดา จนนางทนไม่ได้ ต้องหนีกลับบ้านร้องไห้ มา เล่าให้ชูชกฟัง ชูชกจึงบอกว่า ต่อไปนี้ไม่ต้องทำการ งานสิ่งใด ชูชกจะเป็นฝ่ายทำให้ทุกอย่าง นางอมิตตดาจึงว่า "ภรรยาที่ดีจะทำเช่นนั้น ได้อย่างไร จะปล่อยให้สามีมาปรนนิบัติรับใช้ เราทำ ไม่ได้หรอก ลูกหญิงที่พ่อแม่อบรมสั่งสอน มาดี ย่อมจะไม่นั่งนอนอยู่เฉยๆ ดีแต่ขี้นิวให้ผู้อื่น ปรนนิบัติตน นี้แน่ะ ชูชก ถ้าท่านรักเราจริง ท่านจงไปหาบริวารมาปรนนิบัติรับใช้เราดีกว่า" ชูชกได้ ฟังดังนั้นก็อึดอัดใจใจ ไม่รู้จะไปหา ข้าทาสหญิงชายมาจากไหน นางอมิตตดา จึงแนะนำว่า "ขณะนี้ พระเวสสันดรเสด็จออกมา จากเมืองสีวิ มาทรงบำเพ็ญพรตอยู่ในป่า เขาวงกต พระองค์เป็นผู้ใฝ่ใน การบริจาคทาน ท่านจงเดินทางไปขอบริจาคพระชาลิทถาหา โอริสธิดาของพระเวสสันดรมาเป็นข้า ทาส ของ เราเถิด" ชูชกไม่อยากเดินทางไปเลยเพราะกลัว อันตรายในป่า แต่ครั้งจะไม่ไปก็กลัวนาง อมิตตดาจะทอดทิ้ง ไม่ ยอมอยู่กับตน ในที่สุดชูชกจึงตัดสินใจเดินทางไปเขา วังกตเพื่อทูลขอพระ ชาลิทถาหา เมื่อไปถึงบริเวณปากทางเข้าสู่เขาวงกต ชูชกก็ได้พบพราหมณ์เจตบุตรผู้รักษาปากทาง หมา ไล่เนื้อที่พราหมณ์ เลี้ยงไว้พากันรุมไล่ต้อน ชูชกขึ้นไปจนมุมอยู่บนต้นไม้ เจตบุตรก็เข้า ไปตะคอกขู่ ชูชกนั้น เป็นคนมีไหวพริบ สังเกตดูเจตบุตรก็รู้ว่าเป็นคนซื่อสัตย์ มีฝีมือเข้มแข็ง แต่ขาดไหวพริบ จึง คิด จะใช้วาจาจลวง เจตบุตรให้หลงเชื่อ พาตนเข้าไปพบพระเวสสันดรให้ได้ ชูชก จึงกล่าวแก่เจต

บุตรว่า "นี่เนาะ เจ้าพราน ป่าหน้าโง่ เจ้าหาฐูไม่ว่าเราเป็นใคร ผู้อื่นเขา จะเดินทางมาให้ยากลำบาก ทำไมจนถึงนี้ เรามาในฐานะทูต ของพระเจ้าสญชัย เจ้าเมืองสีวิ จะมาทูลพระเวสสันดรว่า บัดนี้ ชาวเมืองสีวิได้คิดแล้ว จะมาทูล เชิญเสด็จ กลับพระนคร เราเป็นผู้มาทูล พระองค์ไว้ก่อน เจ้ามัวมา ขัดขวางเราอยู่ อย่างนี้ เมื่อไรพระเวสสันดรจะได้ เสด็จคืนเมือง" เจตบุตรได้ยินก็หลงเชื่อ เพราะมีความ จงรักภักดี อยากให้พระเวสสันดรเสด็จกลับ เมืองอยู่แล้ว จึงขอโทษชุก จัดการหา อาหารมา เลี้ยงดูแล้วชี้ทางให้เข้าไปสู่อาศรม ที่พระเวสสันดรบำเพ็ญพรตภาวนา อยู่เมื่อ ชุกมาถึงอาศรมก็คิด ได้ว่า หากเข้าไปทูลขอ พระโอรสธิดาในขณะที่พระนางมัทรีอยู่ด้วย พระนางคงจะไม่ยินยอมยกให้ เพราะความรัก อาลัยพระโอรสธิดา จึงควรจะรอนพระนาง เสด็จไปหาผลไม้ในป่าเสียก่อน จึงค่อย เข้า ไปทูลขอต่อพระเวสสันดรเพียงลำพัง ในวันนั้น พระนางมัทรีทรงรู้สึกไม่สบาย พระทัยเป็น อย่างยิ่ง เพราะในตอนกลางคืน พระนางทรงฝันร้าย ว่า มีบุรุษร่างกายกำยำ ถือดาบ มาตัดแขนซ้าย ขวาของพระนางขาด ออกจากกาย บุรุษนั้นควักดวงเนตร ซ้ายขวา แล้วยังผ่าเอาดวงพระทัยพระนาง ไปด้วย พระนางมัทรีทรงสังหรณ์ว่าจะมีเหตุร้าย เกิดขึ้น จึงทรง ละล้าละลังไม่อยากไปไกลจาก อาศรม แต่ครั้งจะไม่เสด็จไปก็จะไม่มีผลไม้ม่าให้พระเวสสันดรและโอรส ธิดาเสวย พระนางจึงจูง โอรสธิดาไปทรงฝากฝังกับ พระเวสสันดรขอให้ทรงดูแล ตรัสเรียกหา ให้เล่นอยู่ ใกล้เคียง บรรณศาลา พร้อมกับเล่า ความฝันให้พระเวสสันดรทรงทราบ พระเวสสันดรทรงหยั่งรู้อาจจะมีผู้มาทูลขอ พระโอรสธิดา แต่ครั้งจะบอกความตามตรง พระนางมัทรีก็คงจะทนไม่ได้ พระองค์เองนั้น ตั้ง พระทัยมั่นว่าจะบริจาครัศมีสมบัติทุกสิ่ง ทุกประการในกายนอกราย แม้แต่ชีวิตและ เลือดเนื้อของ พระองค์ หากมีผู้มาทูลขอ ก็จง ทรงบริจาครัศมีโดยมิได้ทรงเสียดายหรือหวาดหวั่น พระเวสสันดรจึง ตรัสกับพระนางมัทรีว่าจะดูแล พระโอรสธิดาให้ พระนางมัทรีจึงเสด็จไปหา ผลไม้ในป่าแต่ลำพัง ครั้นชุกเห็นได้เวลาแล้ว จึงมุ่งมาที่อาศรม ได้พบพระชาติพระกัณหาทรงเล่นอยู่น้ำอาศรม ก็ แก่ลั้งขู่ ให้สองพระองค์ตกพระทัยเพื่อข่มขวัญ ไว้ก่อน แล้วชุกพราหมณ์เฒ่าก็เข้าไปเฝ้า พระ เวสสันดร กล่าว วาจากราบทูลด้วยโวหาร อ้อมค้อมลดเลี้ยว ชักแม่น้ำทั้งห้า เพื่อทูลขอ พระโอรส ธิดาไปเป็นข้าช่วงใช้ ของตน พระเวสสันดรทรงมีพระทัยยินดีที่จะทรง กระทำบุตรทาน คือการ บริจาคบุตรเป็นทาน อันหมายถึงว่า พระองค์เป็นผู้สละกิเลส ความหวงแหนในทรัพย์สมบัติทั้งปวง แม้กระทั่งบุคคลอันเป็นที่รัก ก็สามารถสละ เป็นทานเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นได้ แต่พระองค์ทรง ผิดผ่อนต่อชุกกว่า ขอให้ พระนางมัทรีกลับมาจากป่า ได้ร่ำลาโอรสธิดา เสียก่อนชุกก็ไม่ ยินยอม กลับทูลว่า "หากพระนางกลับมา สัญชาติญาณแห่งมารดา ย่อมจะทำให้พระนางหวงแหนห่วงใย พระโอรสธิดา ย่อมจะไม่ทรงให้พระโอรส ธิดาพราจากไปได้ หากพระองค์ทรง ปรารถนาจะ บำเพ็ญทานจริง ก็โปรดยก ให้หม่อมฉันเสียแต่บัดนี้เถิด" พระเวสสันดรจนพระทัยจึงตรัสเรียกหา พระโอรสธิดา แต่พระชาติกัณหาซึ่งแอบฟัง ความอยู่ใกล้ๆ ได้ ทราบว่า พระบิดาจะยกตน ให้แก่ชุก ก็ทรงหวาดกลัว จึงพากันไปหลบ ซ่อน โดยเดินถอยหลังลงสู่สระบัว เอาใบบัว บังเศียรไว้ ชุก เห็นสองกุมารหายไป จึงทูล ประชดประชันพระเวสสันดรว่า "ไม่เต็ม พระทัย บริจาคจริง ทรงให้

สัญญาสอง กุมารหนีไปซ่อนตัวเสียที่อื่น พระเวสสันดร จึงทรงต้องออกมาตามหาพระชาติกัณหา ครั้นทอดพระเนตรเห็นรอยเท้าเดินขึ้นมา จากสระ จึงตรัสเรียกพระโอรสธิดาว่า "ชาติกัณหา เจ้าจงขึ้นมาหาพ่อเถิด หากเจ้า นั่งเฉยอยู่ พรหมณ์เฒ่าก็จะเยาะเย้ยว่าพ่อนี้ ไร้วาจาสัตย์ พ่อตั้งใจจะบำเพ็ญทานบารมี เพื่อสละละกิเลสให้บรรลुพระโพธิญาณ จะได้เป็นที่พึ่งแก่สัตว์โลกทั้งหลาย ในภายภาคหน้า ให้พ้นจากทุกข์แห่งการเวียนว่าย ตายเกิด เจ้าจงมาช่วยพ่อประกอบการบุญ เพื่อบรรลु ผล คือพระโพธิญาณนั้นเถิด" ทั้งสองกุมารทรงได้ยินพระบิดาตรัสเรียก ก็ทรงรำลึกได้ถึงหน้าที่ของบุตรที่ดี ที่ถึง เชื่อฟังบิดามารดา รำลึกได้ถึงความรักเพียรของพระบิดาที่จะประกอบ บารมีเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลส ทั้งยังรำลึกถึง ชัดดีขยมาว่าทรงเป็น โอรสธิดากษัตริย์ ไม่สมควรจะหวาดกลัวต่อสิ่งใด จึงเสด็จขึ้นมาจากสระบัว พระบิดาก็จึงทั้งสองพระองค์มาทรงบริจาคนั้นเป็นทานแก่ชุกชกชกครั้ง ได้ตัวพระชาติกัณหาเป็นสิทธิ ขาดแล้ว ก็แสดงอำนาจจุดลากเอาสอง กุมารเข้าป่าไป เพื่อจะให้ เกิดความขำเกรง ตน พระเวสสันดรทรงสงสารพระโอรสธิดา แต่ก็ทำไม่อาจทำประการใดได้ เพราะทรง ถือว่า ได้บริจาคนั้นเป็นสิทธิแก่ชุกชกไปแล้ว ครั้นพระนางมัทรีทรงกลับมาจากป่า ในเวลาพลบค่ำ เทียบตามหาโอรสธิดา ไม่พบ ก็มาเฝ้าทูลถามจาก พระเวสสันดร พระเวสสันดรจะทรงตอบความจริงก็เกรงว่า นางจะทนความเศร้าโศกมิได้ จึงทรงแกล้ง ดำเนินว่า นางไปป่าหาผลไม้ กลับมาจน เย็นค่ำ คงจะร้อนรมย์มากจนลืมนึกถึง โอรสธิดาและสามีที่คอยอยู่ พระนางมัทรี ได้ทรงฟัง ก็เสียพระทัย ทูลตอบว่า "เมื่อหม่อมฉันจะกลับอาศรม มีสัตว์ ร้ายวนเวียนดักทางอยู่ หม่อมฉันจะมา ก็มามีได้จนเย็นค่ำ สัตว์ร้ายเหล่านั้น จึงจากไป หม่อมฉันมีแต่ความสัตย์ซื่อ มิได้เคยจิกถึงความสุขสบายส่วนตัวเลย แม้แต่น้อยนิด บัดนี้ลูกของหม่อมฉันหายไป จะเป็นตายร้ายคืออย่างไรก็มีทราบ หม่อมฉัน จะเที่ยวติดตามหาจนกว่าจะ พบลูก" พระนางมัทรีทรงออกเทียบตามหาพระชาติ กัณหาตามรอบบริเวณศาลา เเท่าไรๆ ก็มิได้ พบจนในที่สุด พระนางก็สิ้นแรง ถึงกับสลบไป พระเวสสันดร ทรงเวทนา จึงทรงนำน้ำเย็นมา ประพรมจนนางฟื้นขึ้น ก็ ตรัสเล่าว่าได้บริจาคนั้นแก่พรหมณ์เฒ่าไปแล้ว ขอให้ พระนางอนุโมทนาในทานบารมีที่ทรงกระทำ ไปนั้นด้วยบุตรทานที่พระราชสามีทรงบำเพ็ญ และมีพระทัยคอยบรรเทาจากความโศกเศร้า ฝ่ายท้าวสักกะเทวราชทรงเล็งเห็นว่า หากมี ผู้มาทูลขอพระนางมัทรีไป พระเวสสันดร ก็จะทรงลำบาก ไม่อาจบำเพ็ญเพียรได้เต็ม ความปรารถนา เพราะต้องทรงแสวงหาอาหาร ประทั่งชีวิต ท้าวสักกะจึงแปลงองค์เป็นพรหมณ์ มาขอรับบริจาคนางมัทรี พระเวสสันดร ก็ทรงปิตินดีที่จะได้ประกอบทานทานคือการ บริจาคภรรยาเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น พระนาง มัทรีก็ทรงเต็มพระทัยที่จะได้ทรงมีส่วน ในการ บำเพ็ญทานบารมีตามที่พระเวสสันดร ทรงตั้งพระทัยไว้ เมื่อได้รับบริจาคนั้นแล้ว ท้าวสักกะก็ทรงกลับ คืนร่างดั้งเดิม และตรัสสรรเสริญอนุโมทนา ในกุศลแห่งทาน บารมีของพระเวสสันดร แล้วถวายพระนางมัทรีกลับคืนแก่พระเวสสันดร พระเวสสันดรจึงได้ทรงประกอบบุตรทานทาน อันยากที่ผู้ใดจะกระทำได้ สมดังที่ได้ตั้งพระทัย ที่จะบริจาคนั้นของพระองค์ เพื่อประโยชน์ แก่ผู้อื่น โดยปราศจากความหวงแหนเสียเลย ฝ่ายชุกชกพาสองกุมารเดินทางมาในป่า ระหกระเหินได้รับ

ความลำบากเป็นอันมาก และหลงทางไปจนถึง เมืองสิวี บังเอิญผ่าน ไปหน้าที่ประทับพระเจ้าศุภชัย ทรงทอด พระเนตรเห็นพระนัคคาทองทั้งสองก็ทรงจำได้ จึงให้เสนาไปพาเข้ามาเฝ้า ชูชกทูลว่า พระเวสสันดรทรงบริจาคพระชาติกัณฑ์ ให้เป็นข้าทาสของตนแล้ว บรรดาเสนาอำมาตย์และประชาชนทั้งหลาย ต่างก็พากันสงสารพระกุมารทั้งสอง และ ดำเนินพระเวสสันดรที่มีได้ทรงห่วงใย พระโอรสธิดา พระชาติเห็นผู้อื่นพากัน ดำเนินดีเทียบพระบิดา จึงทรงกล่าวว่า "เมื่อพระบิดาเสด็จไปผนวชอยู่ในป่า มิได้ทรงมีสมบัติใดติดพระองค์ไป แต่ทรงมีพระทัยแน่วแน่ที่จะ สละกิเลส ไม่หลงไหลหวานเหน็บในสมบัติสิ่งหนึ่งสิ่งใด แม้บุคคลอันเป็นที่รักก็ยอมสละได้เพื่อประโยชน์ แก่ผู้อื่น เพราะทรงมีพระทัยมั่นในพระโพธิญาณ ในภายหน้า ความรัก ความหลง ความโลภ ความโกรธ เป็นกิเลสที่ขวางกั้นหนทางไปสู่ พระโพธิญาณ พระบิดาของหม่อมฉันสละกิเลส ได้ดังนั้นจะมาดำเนินดีเทียบพระองค์หาควรไม่" พระเจ้าศุภชัยได้ทรงฟังดังนั้นก็ยินดี จึงตรัสเรียกพระชาติให้เข้าไปหา แต่พระชาติ ยังคงประทับอยู่กับ ชูชก และทูลว่า พระองค์ ยังเป็นทาสของชูชกอยู่ พระเจ้าศุภชัยจึงขอไล่สองกุมารจากชูชก พระชาติ ตรัสว่า พระบิดา ดีค่าพระองค์ไว้พันตำลึงทอง แต่พระกัณหานั้น เป็นหญิง พระบิดาจึงดีค่าตัวไว้สูง เพื่อมิให้ ผู้ใดมาไถตัวหรือซื้อขายไปได้ง่ายๆ พระกัณหา นั้นมีค่าตัวเท่ากับทรัพย์เจ็ดชีวิตเจ็ดสิ่ง เช่น ข้าทาส หญิงชาย เป็นต้น สิ่งละเอียดร้อย กับทองคำร้อยตำลึง พระเจ้าศุภชัยก็โปรดให้เบิกสมบัติท้องพระคลัง มาไถตัวพระนัคคาคจากชูชก และโปรดให้จัด ข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงชูชก เพื่อตอบแทนที่พา พระนัคคากลับมาถึงเมือง ชูชกพราหมณ์เฝ้าขอทาน ไม่เคยได้บริโภค อาหารใดๆ ก็ไม่รู้จักยับยั้ง บริโภคมานจนไม่ไหว ถึงแก่ ความตายในที่สุด พระเจ้าศุภชัยโปรด ให้จัดการศพแล้วประกาศหาผู้รับมรดกก็หา มีผู้ใดมาขอรับไม่ หลังจากนั้น พระเจ้าศุภชัย จึงตรัส สั่งให้จัดกระบวนเสด็จเพื่อไปรับ พระเวสสันดรและพระนางมัทรีกลับคืนสู่ เมืองสิวี เพราะบรรดาประชาชนก็พากันได้คิดว่า พระเวสสันดรได้ทรงประกอบทานบารมี อันยิ่งใหญ่กว่าทั้งหลายทั้งปวง ก็เพื่อประโยชน์ แห่งผู้คนทั้งหลาย หาใช่เพื่อพระองค์เองไม่ เมื่อครบวันไปถึง อาศรมริมสระโบกขรณี กษัตริย์ทั้งหลายก็ทรงได้พบกันด้วยความโสมนัส ยินดี พระเจ้าศุภชัยจึงตรัสบอกพระเวสสันดร ว่าประชาชนชาวสิวีได้เห็นสิ่งที่ถูกที่ควรแล้ว และพากันร่ำร้อง ได้ ทูล เสนอเสด็จกลับเมืองสิวี พระเวสสันดร พระนางมัทรี และพระชาติ กัณหาจึงได้เสด็จกลับเมือง พระเจ้าศุภชัย ทรงอภิเษก พระ เวสสันดรขึ้นครองเมืองสืบ ต่อไป ครั้นได้เป็นพระราชแห่งสิวี พระเวสสันดรก็ทรงยึดมั่นในการประกอบ ทานบารมี ทรงตั้งโรงทานบริจาคเป็นประจำ ทุกวัน ชาวเมืองสิวี ตลอดจนบ้านเมืองใกล้เคียง ก็ได้รับพระ เมตตากรุณา มีความร่มเย็นเป็นสุข ชาวเมืองต่างก็เฝ้าเพื่อช่วยเหลือกันมิได้โลก กระหายในทรัพย์สมบัติ ต่างก็มีจิตใจผ่องใสเป็น สุข เหมือนดังที่พระเวสสันดรทรงตั้งพระปณิธาน ว่า พระองค์จะทรงบริจาคทรัพย์สมบัติทั้งปวง เพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น ด้วยทรัพย์ทั้งหลาย ทำให้เกิดกิเลส คือความโลภ ความหลงหวานเหน็บ เมื่อบริจาคทรัพย์แล้วผู้รับก็จะได้ประโยชน์ จากสิ่งนั้น และมีความชื่นชม ยินดี ผู้ให้ก็จะ อิ่มเอมใจว่าได้ทำประโยชน์แก่ผู้อื่น เกิดความ ปิติยินดีเช่นกัน ทั้งผู้ให้และผู้รับย่อมได้รับ ความสุขความพึงพอใจดังนี้